

52376

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

GELİŞİMSEL OLARAK KAVRAM VE
KATEGORİ YAPILARININ İNCELENMESİ

Doktora Tezi

N. BANU ÇENGELCİ

52376

DANIŞMAN

Doç. Dr. ŞEYDA AKSEL (KOZCU)

İZMİR - 1996

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ö N S Ö Z

Bilimsel hayata atılan ilk adım olarak değerlendirdiğim bu doktora çalışmasında, hiyerarşik yapıya uygun Türkçe kavramlar kullanılarak hem gençler hem de yaşlılar için geçerli olan bir norm çalışması yapılmış ve temel düzey kavramların her koşul ve kültürde daha kolay algılanıp algılanmadığı sorusu gelişimsel olarak incelenmiştir. İnsanların yaşadıkları olaylara ve zamana bağlı olarak sürekli bir değişim içinde oldukları bilinen bir gerçektir. Yaşanan bu değişimlerin kaçınılmaz olarak dil ve kavram kullanımı sürecini de etkileyeceği açıktır. Yapılan bu çalışmanın, en azından belli bazı kavramlar için Türkçe'deki dil değişikliklerinin saptanmasında yararı olacağı umuyorum.

Doktora çalışmasına başladığım ilk andan itibaren bana olan güvenini yitirmeyen ve gerek sabırlı ve bilgili rehberliği gerekse de dostluğu ile hep yanımda olan sevgili danışmanım Doç.Dr. Şeyda Aksel (Kozcu)' e verdiği zaman ve emek için sonsuz teşekkür borçluyum.

Ayrıca araştırmanın planlanması ve modelinin oluşturulması konusunda sorunlar yaşadığım bir dönemde, yapıcı ve bilgili önerileri ile yol göstererek bu sorunları

aşmamı kolaylaştıran sevgili hocam Prof.Dr. Nail Şahin'e de teşekkürü bir borç bilirim.

Araştırma modelinin son halini almasında ve düzenlenen deney deseni için gerekli olan bilgisayar programının hazırlanmasında ve verilerin hangi analizlerle inceleneceğinin belirlenmesinde hep yanımda hissettiğim, her sıkıştığım da yardımını istediğim Prof.Dr. Yurdal Topsever'e benim için harcadığı tüm zaman ve emek için teşekkür ederim.

Bu çalışmanın verilerini sanki kendi tezinin analizlerini yaparmışcasına zaman harcayarak ve sonsuz bir özen göstererek analiz eden sevgili oda arkadaşım Arş.Gör. İbrahim Övgün'e de, onun doktora çalışmasında elimden gelen her türlü yardımı yapacağıma söz vererek teşekkür etmek istiyorum.

Araştırmanın veri toplama aşamasında en az benim kadar emek veren sevgili öğrencim Sema Demir'e, veri toplama sırasında gösterdikleri her türlü kolaylık için Gürçeşme ve Basinsitesi Huzurevleri yönetici ve psikologlarına, ayrıca araştırmaya katılmayı kabul eden tüm genç ve yaşlı kişilere de teşekkür etmek istiyorum.

Psikoloji bölümündeki üç araştırma görevlisinin aynı anda tez bitirme telaşına girmesi nedeniyle, bölüm işleriyle yeterince ilgilenilmemesine rağmen, gösterdikleri anlayış ve sabır için bütün Psikoloji bölümü elemanlarına ve özellikle Bölüm Başkanımız Prof.Dr. Şefik Uysal'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca Fransa'dan tatil yapma umuduyla Türkiye'ye gelen, ancak tüm arkadaşlarının tez bitirme döneminde olması nedeniyle tez okuyup, hata düzeltmekle tatilini geçirmek zorunda kalan sevgili arkadaşım Nilgün Toker Kılınç'a verdiği emek için çok teşekkür ederim.

Bütün bunların ötesinde benimle aynı zamanda doktora tezini yetiştirmeye çalışmasına rağmen, her sorunumda yanımda olan, gerek bilimsel gerekse de duygusal olarak her zaman beni destekleyen sevgili eşim'e ve çalışmalarım sırasında maddi manevi her türlü desteği gördüğüm aileme de minnettarlığımı ifade etmek istiyorum.

N.Banu Çengelci

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

I.GİRİŞ	1
I.1. Kavram Oluşumu ile ilgili Kuramlar	
I.1.1. Jean Piaget Kuramı	8
I.1.2. Çağrışımsal Kuram	15
I.1.3. Hipotez Oluşturma Kuramı	17
I.1.4. Bilgi İşleme Modeli	18
I.1.4.1. Klasik Görüş	23
I.1.4.2. Olasılığa Dayalı Görüş	31
I.1.4.3. Örneklemeye Görüşü	34
I.1.4.4. Protitip Görüşü	37
I.2. Temel Düzey Kategoriler	45
I.2.1. Temel Düzey Kategori Üstünlüğü İle İlgili Tartışma ve Araştırmalar	50
I.3. Araştırmanın Amacı	76
I.4. Sınırlılıklar	78

I.5. Tanımlar	80
II. YÖNTEM	
II.1. Çalışma 1	82
II.1.1. Denekler	83
II.1.2. Materyal ve İşlem	84
II.2. Çalışma 2	85
II.2.1. Denekler	86
II.2.2. Materyal ve İşlem	87
III. BULGULAR	
III.1. Çalışma 1'in Bulguları	89
III.1.2. Değerlendirme	124
III.2.Çalışma 2'nin Bulguları	130
IV. TARTIŞMA	148
ÖZET	162
KAYNAKLAR	164
EKLER	
BİYOGRAFI	

T A B L O L A R

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa No</u>
III.1.1.I.Çalışmada kullanılan 27 Üst Düzey Kategorinin Listesi	91
III.1.2.Aşına olan kavramların t-test sonuçları.	92
III.1.3. 27 üst kategori içinde genç ve yaşlıların ortak olarak en yüksek tepki verdiği kategoriler	106
III.1.4. Aşına olan ve olmayan temel kategoriler olarak seçilen elemanların her iki yaş grubu için yüzdeleri	107
III.1.5.Aşına olan ve olmayan alt kategoriler olarak seçilen elemanların her iki yaş grubu için yüzdeleri	108
III.1.6. Aşına Olunmayan Kavramların t-test Sonuçları	110

III.1.7. 27 üst kategori içinde genç ve yaşlıların ortak olarak en düşük tepki verdiği kategoriler	120
III.1.8. Aşına olan ve olmayan temel kategoriler olarak seçilen elemanların her iki yaş grubu için yüzdeleri	122
III.1.9. Aşına olan ve olmayan alt kategoriler olarak seçilen elemanların her iki yaş grubu için yüzdeleri	123
III.2.1. Tüm üst kategorilerde genç ve yaşlı örneklemin tepki süresi farklılıkları (MANOVA Tablosu)	132
III.2.2. Kovariate girildiğinde genç ve yaşlı örneklem için MANOVA tablosu	134

III.2.3. Renk kategorisinde genç ve yaşlıların tepki süresi ortalamaları ve standart sapmaları	135
III.2.4. Aşına olan ve aşına olmayan kategorilerin tüm örneklem için t-test sonuçları	137
III.2.5. Aşına olan ve aşına olmayan kategorilerin genç örneklem için t-test sonuçları	138
III.2.6. Aşına kategorilerde genç ve yaşlı deneklerin karşılaştırılması	138
III.2.7. Aşına olmayan kategorilerde genç ve yaşlı deneklerin karşılaştırılması	139
III.2.8. Kategori gruplarının ortalama değerleri	142

BÖLÜM I

GİRİŞ

insanoğlu düşünen, algılayan bir varlıktır. Birey kendi açısından çevreyi anlamlı kılabilmek için algıladıklarını bir düzene koymak zorundadır. Üzerinde yaşadığımız dünya sonsuz sayıda farklı uyarının olduğu bir yerdir. Bu karmaşık dünyayı anlayabilmek, değerlendirmek, ilişkilendirmek bazı bilişsel (cognitive) yeteneklerin kullanılmasıyla mümkün olur. Bilişsel yeteneklerin kullanımı da insanın bilişsel gelişimi ile ilişkilidir. Bilgi, problem çözme, akıl yürütme, düşünme, bellek, dil gelişimi ve kavram kazanımı genel olarak bilişsel süreçler olarak tanımlanır. Kısaca, bilişsel yapı, çevreyi ve dünyayı anlamaya ve etkileşimi sağlamaya yarayan bilginin algılanıp kullanılmasına katkısı olan tüm süreçlerden oluşur. Çünkü, bilişsel terimi ile zihinsel fonksiyonların tümü ifade edilmektedir. Bir insanın bilişsel yapısını inceleyebilmek için her bir parçayı ayrı ayrı ele almak ve tek tek her birinin gelişimini araştırmak gereklidir. Ancak bu her zaman kolaylıkla gerçekleştirilemez, çünkü bilişsel süreçler içinde gözlemlenmesi zor olan pek çok parça vardır. Her sürecin kendi içinde tanımlanması ve en önemlisi gözlenebilen

parçalara dönüştürülmesi gerekmektedir. Problem çözme, bellek, düşünme gibi süreçlerin hepsi kendi başına birer araştırma konusudur. Aynı şekilde kavram oluşumu konusu da ayrı bir çalışma alanıdır.

İnsan sağlıklı bir şekilde yaşayabilmek için algıladığı uyarıların benzer ve farklı yanlarını görmeye ve bunları sınıflamaya ve kavramsal olarak bütünlemeye yönelir. Kavram gelişimi çevremizdeki nesnelere ya da olayların zihinsel tasarımlarını örgütleme olarak tanımlanan ve ilk yıllardan başlayarak tüm yaşam boyunca devam eden bir süreç görünümündedir (Onur,1981/1993). İnsanoğlu, daha ilk yaşlarından itibaren çevresindeki olaylar, nesnelere, durumlar arasında ilişkiler, bağlar kurar. İnsanlar çevrelerindeki olaylarla ilgili değişik yaşantılar içine girerler ve bu yaşantılar kavram oluşumunda önemli bir yer tutar. İnsanın çevresiyle etkileşime girdiği olaylar ve durumlar kuramsal olarak bakıldığında sonsuz denecek kadar çoktur. Oysa insanoğlu bu sonsuz uyarı ve sonsuz ilişkiler ağı içinde tutarlı bir şekilde yaşamakta ve değişik zihinsel süreçler kullanarak etkileşime girdiği olay, durum ve varlıkları belli gruplar içine toplayabilmektedir (Özçelik,1982; Das-Smaal,1990). Çevrede görülen her nesne kendine özgü ve tektir, ancak insan bu tek tek nesnelere belli gruplar altında toplar ve

aynı grupta yer alanlara aynı ya da birbirine benzer tepkilerde bulunur. Buna kavram oluşumu (concept formation) adı verilir. İnsan çevresinde etkileştiği olaylardan belli anlamlar çıkarır ve bunların benzerliklerini ve farklılıklarını farkederek. "Benzerlik gösteren varlık, olay ya da durumları bir grupta (kategoride) toplar ve onlara, benzerliklerine dayandırdığı bir " ortak ad " verir. İnsanın böyle bir soyutlamayla ulaştığı bilişsel yapı bir kavramdır" (Özçelik,1982 s.6). Somut bir örnekten hareket ederek bakıldığında, insan çevresinde birçok değişik sandalye görür, onların ortak olan ve masa kavramından ayrılan özelliklerini farkederek "sandalye" kavramını bir zihinsel temsil olarak oluşturur. Zihinsel bir temsil olan bu sınıflama, o sınıfa giren her bir nesnenin daha soyuttur ve buna "kavram" adı verilir. Tek bir kavram içine o kavrama benzer olan değişik birimleri birleştirerek yerleştirme yoluyla, gruplar ve sınıflamalar oluşturulur. Birey oluşturduğu bu gruplar, sınıflar ve kavramlar yoluyla çevresindeki uyarılara belli bazı sınıfların üyesi olarak tepki gösterir. Bu da bireyin çevresiyle etkileşim kolaylığını sağlar ve sonsuz bir karmaşa içinde yaşamasına engel olur. Bu bilişsel sürece "kategorizasyon" adı verilir. Kullandığımız her kavram bir kategoriye aittir ve kavramlar kategorileştirmenin ürünleridir. Kavramlar, nesnelere arası

ilişkileri belirleyen zihinsel temsillerdir. Örneğin, "sandalye" kavramı sandalyeler sınıfının ortak özelliklerini taşıırken; sandalye, masa, koltuk, sehpa gibi belli amaçlar için kullanılan farklı nesnelere belli bazı ortak özelliklerine göre bir başka kavramın yani "mobilya" kavramının içinde kategorileştirilir (Medin ve Smith,1984). Yukarıda da söz edildiği gibi kategorileştirmenin en önemli yararı çevrede görülen olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkların algılanabilmesini sağlamasıdır. Çünkü yaşantılardaki olgular her an değişir ve kendilerini aynı şekilde tekrarlamazlar. Yaşanılan olguların kendini aynı şekilde tekrarlaması durumunda bile insanın onları aynı şekilde yorumlaması ve değerlendirmesi olası değildir. Bu nedenle alınan her duyum insan için yenidir. Ancak kavramlaştırma ve kategoriler oluşturma yoluyla, insan eski ve yeni deneyimleri arasında bağlar kurabilmekte ve benzerlikleri algılayabilmektedir. Eski ve yeni bilgiler birbiriyle ilişkilendirilerek şekillenmekte ve kategoriler altında toplanmaktadır. Kategorileştirme yoluyla, insan her an değişik birimler halinde gelen çevresel uyarınları anlamlı ve bilinebilen parçalara dönüştürebilmektedir. Kısaca, kategorileştirme bilişsel ekonomiyi yapmamızı ve bu yolla da uygun tepkileri vermemizi olası kılan bir süreçtir

(Rosch,1978a; Das-Smaal 1990; Bjorklund ve Jacobs III,1985).

Sosyalleşme ve dil gelişimi, kavramların doğru ve yerinde kullanılmasında önemli katkılar sağlar. Aynı dili konuşan toplumsal çevrenin katkılarıyla insan oluşturduğu kavramları, konuştuğu dildeki sözcüklerle adlandırarak ad ve anlamı birbirine bağlar. Böylece, kavram gelişimi ile birlikte sözcük kazanımını da başlatmış olur. Anlamları yönünden ele alındığında sözcüklerin, bir dil ögesi mi yoksa bir düşünce ögesi mi olduğunu ayırt etmek zordur. Çünkü sözcükler bu ikisinin bileşimidir (Özçelik,1982). Dil ve düşünce birbirini etkiler, dil hem algısal süreçleri etkiler, hem de belirli tür düşüncelerin daha kolaylıkla ifade edilmesini sağlar. Fakat dil düşüncenin içeriğini de bütünüyle belirleyemez. İnsanlar düşünürken sözlü olmayan semboller de kullanırlar. İmgeler, şekiller, duygular, tat ve koku gibi diğer duyu organlarının kullandığı semboller düşüncede önemli rol oynarlar (Cüceloğlu,1991). Ancak, genel olarak dildeki her sözcük, yaşantılardan hareketle ulaşılmış bir soyutlamanın, yani bir kavramın, her kavram da bir sözcüğün karşılığıdır. Sözcük ile onun anlamı bir nesnenin iki yüzü gibidir ve bunların ikisi de bir bütün oluşturur. Sözcük kavramın yerini tutar ve sözcük kavramı, kavram da sözcüğü

çağrıştırır (Rosch,1978b; Medin ve Smith, 1981; Özçelik,1982). Sonuç olarak dilimizdeki her sözcük bir kavram olarak ele alınabilir. Dilin kazanılmasının zihinsel düzenin sağlanmasında büyük katkısı olur. Dil bir simge düzeni getirir. Zihinsel düzenleme sonucu ortaya çıkan kavramların simgelere dönüşmesi bu kavramların kullanımında kolaylık sağlar. İnsan algıladığı bilgiyi dilin yardımı ile daha kolay kaynaştırıp, bütünleştirir. Dil, bireyin zihinsel verileri, anlamlı bütünler oluşturacak şekilde birleştirme özelliğini de yansıtır. Böyle bir düzenlemenin gereken bilgiyi aktarmada yararı olur. Çünkü birey her yeni uyarana ayrı ayrı tepki göstereceği yerde onları topluca algılar. Bu da hem algılamayı hem de iletişimi kolaylaştırır (Alpöge,1991).

Kısaca özetlersek, " kavram (concept), aralarında belli özellikleri paylaşan bir grup nesne ya da olaya verilen semboldür. Örneğin, ağaç bir kavramdır, çünkü çok sayıda nesneyi temsil eder ve bu nesnelere toprağa kök salma, dik durma, gövdesi, dalları, yaprakları olma gibi bir dizi özellikleri aralarında paylaşırlar" (Cüceloğlu, 1991, s.215). Ayrıca kavramların birbirleriyle de ilişkileri vardır ve bu ilişkiler hiyerarşik bir yapı oluştururlar. Bu hiyerarşik ilişkiler kategorik düzenin oluşumunu sağlar. Dilimizde özel isimler dışında

kullandığımız her sözcük ya da kavram bir kategoriye aittir. Köpek, kedi, bukelemun hayvanlar kategorisinin, mavi, kırmızı, beyaz renkler kategorisinin, kumaş, perde, örtü mefruşat kategorisinin üyeleridir. Böylelikle her sözcüğü diğer bazı sözcüklerle (kavramlarla) ortak yönlerini düşünerek, bir kategoriye dahil etmek mümkündür (Peynircioğlu,1988; Cüceloğlu,1991). Fino bir köpek, köpek bir hayvan, hayvan bir canlıdır şeklinde hiyerarşik bir düzen sağlayan kategorik yapılar içinde kavramlar birbirleriyle ilişkilendirilir:

Kavramlar ve kategoriler olmasa dünya önceki deneyimlerimizi yenileriyle ilişkilendiremediginiz, karmaşık, sürekli değişen ve anlaşılmaz bir mekan olarak kalırdı. Kavramlar olmasaydı, dış dünyadaki her olayı teker teker öğrenmek ve hatırlamak gerekirdi. Örneğin, ağaçla ilgili bir bilgi için bireyin gördüğü bütün ağaçları hatırlaması ve özelliklerini bilmesi gerekirdi. Oysa kavramlar düşünce sürecimizde büyük ekonomi sağlarlar, insanlar arası iletişimi kolaylaştırırlar ve yaşantımızı daha kolay sürdürebilmemizi, çevremize daha hızlı tepkiler verebilmemizi sağlarlar (Maki,1982; Nelson,Canas,Bajo, 1987; Alpöge,1991). Bütün bu nedenlerle, insanın kavramları nasıl öğrendiği, nasıl örgütlediği ve bir kavrama ait birimleri hangi

özelliklerine dayanarak gruplama yoluna gittiği, bilimsel merak konuları olmuş ve her biri için değişik açıklamalar yapılmıştır. Bu alanlarla ilgili ilk açıklamalar deneysel psikolojide yapılan çalışmalardan elde edilmiştir. Deneysel psikolojinin alt alanlarından olan öğrenme psikolojisi çalışmalarında (Hull,1920 in Stern,1985; Wittgenstein,1953 in McShane,1991) bu konular insanın öğrenme becerisiyle ilişkili olarak küçük bir yer tutmuş, bu çalışmalara dayanarak yapılan daha geniş incelemeler bilgi işleme modelinden (Smith,Shoben,Ribs,1974; Rosch,1978a; Mervis ve Rosch,1981; Medin ve Smith, 1984; Tversky ve Hemenway,1984; Ellis ve Hunt,1989) gelmiştir. Ancak, elbette ki bu alandaki en önemli bilgi kaynaklarından biri, bilişsel gelişimin nasıl gerçekleştiği ile ilgilenen büyük kuramcı Jean Piaget'dir.

I.1. KAVRAM OLUŞUMU İLE İLGİLİ KURAMLAR

I.1.1.JEAN PIAGET KURAMI:

Jean Piaget insan gelişimini bilişsel gelişim açısından inceleyen ve insan yaşamını farklı dönemlere ayırarak, her dönemde farklı bir zihinsel yeteneğin kazanıldığını ve bu dönemlerin birbirinden niteliksel olarak ayrıldığını savunan bir kuramcıdır. Piaget'ye göre

yaşamın ilk dönemi 0-2 yaşlar arasında geçilen ve duyuşal-motor olarak adlandırılan ve duyuşal bilgilerin edinildiği bir dönemdir. Bu dönemde bebekler, duyuşal bilgiler yoluyla kavram oluşturmalarını sağlayan ve doğuştan getirdikleri bilişsel yeteneklere sahiptirler. Bu yetenekler özümleme ve uyma olarak bilinirler. Bu dönemde bebekler henüz bilgiyi zihinsel olarak işleyemezler, soyut simgeler kullanamazlar. Ancak çevreleriyle girdikleri iletişim yoluyla dünyayı keşfetmeye yönelik hareketler geliştirirler ve değişik şemalar oluştururlar. Piaget'ye göre şema, nesne ve olayların zihinde temsil edildiği belirli bir yapıya verilen isimdir. Diğer bir deyişle, Piaget şemayı " kavram " ile eşdeğerde kullanmaktadır. Örneğin, "elma" nesnesi sahip olduğu biçim, koku, boyut ve yuvarlaklığı ile değişik duyular yoluyla bizde bir şema ya da kavram oluşturur. Ancak özellikle soyut olgularda aynı kavram ile ifade edilen olayların farklı zihinsel temsili yani şeması olabilir. Bu nedenle zihinsel temsilin sembolü olan kavram herkes için aynı şeyi ifade etmeyebilir. Örneğin, "sevgi" gibi soyut bir kavram için herkes belli zihinsel temsiller oluşturur ancak kavram aynı olmasına rağmen altında yatan anlam farklı olabilir. Hele hele farklı iki toplumda "sevgi" gibi tek bir kavramın bile o kültüre özgü değişik zihinsel temsilleri olacağı açıktır(Piaget 1971; Lerner,

1976; Crain,1980; Miller,1989; Peynircioğlu,1988; Onur,1981/1993).

Duyusal-motor döneminde bebekler basit düzeyde bazı şemalar geliştirebilirler. Gelişen her yeni şema bebek tarafından bellekte depolanır ve öğrenilmiş ve sürekli kullanılan bir yetenek haline gelir. Örneğin, bebek beslenmeyle doğrudan bağlantılı olarak öncelikle anneye ilgili bir kimlik kavramı oluşturur, daha sonra anne ile diğer insanlar arasındaki farklılık ve benzerlikleri farketmeye başlar. Böylece diğer insanlarla ilgili olarak da şemalar geliştirir. Ayrıca çevresinde gördüğü tüm nesnelere, beslenme yolu olan ağzını kullanarak ilişki kurar ve onları tanımaya başlar. Nesne sürekliliği (object permanence) kavramını 8. ay civarında kazanan bebek, bağımsız nesnelere zihinsel temsillerini oluşturmaya başlar. Piaget'ye göre, duysal-motor şemalar düşünme ve problem çözme gibi daha sonraki zihinsel süreçlerin temelidir. Duyusal-motor dönem ilk dil gelişiminin yaşandığı bir dönem olması nedeniyle de "kavram" gelişimi için önemli bir aşamadır (Crain,1980; Miller,1989; Onur,1981/1993).

Piaget'ye göre ikinci dönem işlem öncesi (2-7 yaş) dönemdir. Zihinsel temsiller ya da kavramlar duysal-

motor döneminde tamamen gelişmezler. Kavramlar bebeklik boyunca aşama aşama şekillenir. İşlem öncesi dönemine gelmiş bir çocuk için oluşturulan şemaların içleri daha doludur. Bir kavram için oluşturulan zihinsel temsil birden fazla özelliği birarada bulundurur. O nesnenin işlevi, fonksiyonları ve onu benzerlerinden ayıran özellikleri bilinmektedir. Duyusal-motor dönemi ile işlem öncesi dönem arasındaki en önemli farklılık dil yeteneğinin gelişmesidir. Dilin kendisi soyut semboller sistemidir. Kendinden başka birşeyi temsil eden herşeye sembol adı verilir. Örneğin, "at" bir hayvanı ifade eden bir semboldür ve bu dönemdeki çocuklar, bebeklerden farklı olarak kullandıkları bir sözcük ile onun temsil ettiği şey arasındaki ilişkiyi anlarlar. Yani semboller ile zihinsel temsil arasında önemli bağlar oluşur. Ancak bu kavramların çoğu gene de dardır, ve hiyerarşik olarak örgütlenme becerisi henüz gelişmemiştir. Yetişkinlerin ve daha büyük çocukların hemen hepsi kavramları hiyerarşik bir yapı içinde değerlendirebilir. Örneğin, yetişkinler ve daha büyük çocuklar, meşenin bir ağaç, ağacın bir bitki dolayısıyla meşenin de bir bitki olduğu gibi hiyerarşik bir sistem oluşturabilirler. Oysa işlem öncesi dönemdeki çocuklar bir bitki kavramına sahip olsalar da meşenin de bir çeşit bitki olduğunu anlamayabilirler. Çocuklar bu dönemde imge ve sembollerle düşünürler ancak henüz

işlemlerle düşünemezler, yani bilgiyi mantıksal bir şekilde evirip, çeviremez, dönüştüremezler (Piaget,1971 ; Crain,1980; Zeytinoğlu, 1980; Cüceloğlu, 1991; Onur,1981/1993).

Piaget'ye göre bu özellikler ancak somut-işlemsel dönemde (7-11 yaş) kazanılmaktadır. Somut işlemsel döneme gelmiş çocuklar bilgiyi zihinsel olarak işleme, örgütleme ve mantıksal sonuçlar çıkarma gibi işlemleri yapmaya başlarlar. Ancak yine de bu dönemde aralarında bağ kurduğu nesnelere somut olarak fiziksel ilişkiye girebileceği nesnelere olması gereklidir. Soyut nesnelere hakkında düşünmeyi ve soyut üretimler yapmayı beceremezler. Somut işlemsel dönemde nesnelere belirli bir ortak özelliğe göre gruplara ayırma yeteneği yani sınıflama yeteneği gelişmiştir. Artık bu dönemdeki çocuk bir meşenin bitki olduğunu anlayabilecek zihinsel gelişimi kazanmıştır. Çevresindeki bütün somut nesnelere belli özelliklerine göre sınıflayabilir, onları tekrar birleştirip daha büyük bir grup yaratabilir. Ancak bu işlemleri soyut kavramlar için gerçekleştiremez (Zeytinoğlu,1980; Onur,1981/1993).

Piaget'ye göre soyut kavramlar hakkında düşünceler oluşturma, sınıflamalar yapabilme soyut-işlemsel döneme

(12-18 yaş) ait bir özelliktir. Bu düzeye gelen birey artık yetişkin dünyasıyla tam bir iletişim içine girmeye hazırdır. Somut işlemler döneminde çocuk semboller aracılığıyla zihninde bazı düzenlemeler yapabilir, soyut-ışlemsel dönemde ise semboller düzeyinden bir aşama ötesine giderek düşünce düzeyine ulaşır. Bu düzeye ulaşan birey belirli bir sorunu çözebilmek için değişik hipotezler geliştirir, bu hipotezleri birer birer dener. Somut işlemler dönemindeki çocuk var olan nesnelere gösteren sembollerle düşünürken, soyut işlemler dönemindeki birey olası seçenekler üzerinde düşünebilir.

Zihin gelişimi sırasında kazanılan bütün kavramların evrensel bir sıra izlediği, bir başka deyişle her toplumda aynı zihinsel gelişim sırasının yaşandığı Piaget kuramının en temel varsayımlarından biridir. Ancak kültürler arası incelemeler yapan bazı araştırmalar, zihinsel kavramların değişik toplumlarda farklı yaşlarda kazanıldığını saptamıştır (Zeytinoğlu,1980). Hatta Piaget'ye getirilen eleştirilerde evrensel olarak her bireyin soyut işlemler döneminin bütün özelliklerini geliştiremediği; bilişsel bakımdan soyut işlemlere hazır hale gelen bireyin çevreden bu yönde uyarım ve teşvik görürse gelişmesini tamamlayabildiği ifade edilmektedir. Eğer toplumsal çevre bu düşünsel gelişmeyi beğenmiyorsa

ve birey kendini mantıksal düşünmesinden dolayı toplumdan uzaklaşmış hissediyorsa, bu tip düşünmeden uzaklaşabilir (Piaget,1971; Lerner, 1976; Flavell, 1977; Onur,1981/1993). Batı toplumlarında yetişkinlerin %60'ı bu tür düşünmeye hazır durumdadır. Bilim ve teknolojinin daha alt düzeyde olduğu yani mantıksal düşünmenin pek önemsenmediği toplumlarda bu oranın daha da düşük olacağı açıktır. Bu tür toplumlarda birey soyut işlemleri gerçekleştirmek için zorlanmaz, çevresiyle iletişim kurmak ve toplumuna uyum sağlamak için somut işlemler aşamasındaki düşünce tarzı yeterli gelir, soyut işlemsel düşünce gelişimi de bu nedenle durur (Flavell,1977; Clarke-Stewart, Perlmutter, Friedman, 1988; Cüceloğlu, 1991, Onur,1981/1993). Ayrıca bazı araştırmacılar, zihinsel gelişim dönemlerinde belli kavramların kendiliğinden kazanıldığını savunan Piaget'nin çalışmalarını daha küçük yaşdaki çocuklarla tekrarlamışlar ve bu kavramların daha küçük yaşdaki çocuklara öğretililebildiğini kanıtlamışlar ve böylesi öğretim çalışmalarının çocukların toplumsal gelişmeye ayak uydurabilmesi için gerekli olduğunu savunmuşlardır (Zeytinoğlu,1980; Clarke-Stewart, Perlmutter, Friedman,1988). Piaget'nin kuramını oluştururken genellikle kendi çocuklarını gözlemesi ve geniş örneklemelerle çalışmaması da, kuramının

genellenebilirliği açısından eleştirilmesine neden olmuştur (Clarke-Stewart, Perlmutter, Friedman,1988).

1.1.2.ÇAĞRIŞIMSAL KURAM (Association Theory)

ađriŐimsal kuram, insan davranışlarını uyaran-tepki bağlarıyla açıklayan davranışçı modelin varsayımlarını kavram öğrenme konusuna uyarlayarak açıklamaya çalışan bir kuramdır. Uyaran-tepki bağı çevreden gelen bir uyarıcıya, öznenin bir tepki vermesi olarak açıklanmaktadır. Eğer uyarıcı ve tepki her zaman arka arkaya geliyorsa ve pekiştiricilerle destekleniyorsa bu bağ sağlamlaşır. ađriŐimsal kuram bu nosyonları kullanarak kavram oluşumunu açıklamaya çalışmaktadır. Bu kurama göre çevrede görülen bir nesne ya da olay birey tarafından bir isimle anılmaya ve aralarında ađriŐim ilişkisi oluşmaya başlar. Eğer nesne ya da olay arasında bir isimle ađriŐim kuruluyorsa ve bu isim geribildirim (feedback) olarak bir pekiştirici alıyorsa, yani insanlar arası iletişimi kolaylaştırıyorsa kullanılmaya devam eder. Kullanılmaya devam edildikçe pekiştiren alır ve böylece nesne ile kavram arasında bir ađriŐim ilişkisi kurulmuş olur. Bu yaklaşıma göre, kavram bir grup uyarıcının ortak elemanları için de kullanılabilir. Örneğin, "yeşil" kavramı öğrenildiğinde, yeşil olan değişik

nesnelere uyarıcı olarak karşılaşıldığında da kullanılır ve yeni pekiştireçler elde edilir, böylece görülen her yeşil nesneye "yeşil" tepkisi verilmeye başlanır. Kısaca, eğer yeni uyarı öğrenilen kavramla ilişkili özellikler taşıyorsa, kişi öğrendiği kavramı genellebilir ve bu kavramı yepyeni durumlara uyarlayabilir. Bütün bunlar uzun zaman içinde ve deneme-yanılma yöntemi kullanılarak gerçekleşir. Bu deneme ve yanılmalar kavramlar ile kavramların içine giren elemanlar arasında bağ kurulmasına yol açar. Öğrenen kişi kendine sunulan kavramlarla, örnekler arasında çağrışım ilişkileri kurar (Ellis ve Hunt,1989; Cüceloğlu,1991).

Bu görüş, öğrenen kişiyi tamamen pasif olarak algılar ve bu nedenle psikologlar arasında pek taraftar bulamaz. Genelde bilişsel psikoloji ile ilgilenen araştırmacılar, Piaget' de olduğu gibi, insanın aktif olarak kavram oluşturmaya girdiğini ve bilişsel süreçlerin hepsinde olduğu gibi kavram kazanımının da yaratıcı bir süreç olduğuna inanırlar.

I.1.3.HİPOTEZ-OLUŞTURMA KURAMI

(Hypothesis-testing Theory)

Hipotez oluşturma kuramı çağrışımsal kuramın aksine insanları son derece aktif olarak değerlendirir ve karŐılaŐtıkları her problemin çözümüne olduğu gibi kavram oluşturmaya da aktif olarak katıldıklarını savunur. Bruner, Goodnow ve Austin (1956 Bkz.Ellis ve Hunt,1989) yaptıkları çalışmalara dayanarak, insanların bir kavramı keŐfetmeye çalıştıkları zaman değişik hipotezler geliŐtirdiklerini, bu hipotezlere dayanarak kavramı oluşturmaya çalıştıklarını ve sũrekli test ettiklerini savunmuşlardır. Birey herhangi bir kavram oluşturma taskıyla karŐı karŐıya kaldığında hipotezler kurmakta, kurduğu bũtũn hipotezleri hatırlamakta ve sırayla onları test etmektedir. Bu denemelerin sonunda ya bir hipotezi kabul etmekte ya da onu reddederek bir yenisini test etmeye giriŐmektedir. Kişi çevresinden gelen her yeni bilginin iŐıđında hipotezlerini deđiŐtirmekte ya da onları dũzeltmektedir ve kurduğu her yeni hipotezi aktif bir Şekilde deneyerek doğruya ulaŐmaya çalıŐmaktadır. Bu işlem birey tarafından gerçek kavram oluŐturuluncaya kadar devam etmektedir. Hipotez oluşturma yolu hem kavramların genel özelliklerini belirlerken ve bu özelliklere dayalı kuralları saptarken, hem de prototip

geliştirirken kullanılabilir. Kısaca, kavramların hipotezler kurarak oluşturulduğunu savunan bu görüş, sadece geometrik şekil, renk, rakam gibi yapay (artificial) kavramlar kullanılarak test edilmiş ve hipotez oluşturmanın kavram oluşturmada olduğu kadar insanların karşılaştığı ve adım adım çözmek zorunda olduğu her problem için de kullanılan bir yöntem olduğunu iddia etmiştir. Ancak bu kuram, kavramın oluşturulma yoluyla ilgili bilgi vermekle birlikte bunun her kavram için ve özellikle doğal kavramlar için nasıl gerçekleştirildiğini ayrıntılı bir şekilde açıklamamaktadır. (Ellis ve Hunt,1989; Cüceloğlu,1991).

I.1.4.BİLGİ İŞLEMELEME MODELİ

(Information-Processing Theory)

İnsanların kavramları nasıl öğrendiği ve bir kavrama ait birimleri hangi özelliklerine dayanarak gruplama yoluna gittikleri, belleklerine, zihinsel yapılarına bunları nasıl yerleştirdikleri konusunda çeşitli açıklamalar yapılmış, ancak bu konuda süregelen tartışmalar henüz bitmemiştir (Rosch ve Mervis, 1975; Klatzky,1980; Klatzky, 1984; Medin ve Smith,1984; Boster, 1988; McShane,1991).

Kavram ve kategori konusundaki tartışmalara geçmeden önce bilgi işleme modelinin insan zihnini nasıl tanımladığına bakmak gereklidir. Bilgi işleme modeli insanı bir bilgisayar gibi algılamakta ve duyuşal bilgileri alan ve işleyen bir mekanizma olarak değerlendirmektedir. Bu modelin dört önemli ögesi vardır. Birinci öge Girdi (input) olarak isimlendirilir. İnsanın çevresindeki tüm bilgiler görme, işitme, dokunma, koku alma ve diğerleri gibi duyular aracılığıyla beyine aktarılır. Beyine aktarılan bu duyuşal bilgiler ikinci öge olan Bilgi İşleme Merkezine girerek yorumlanır. Yorumlanan bu bilgiler değişik davranış biçimlerine dönüşür ki bu da üçüncü öge olan Çıktı (output) olarak tanımlanır. Yapılan davranışın doğru olup olmadığının test edilerek Geri Bildirilmesi (feedback) ve yeniden düzeltilmesi sistem içindeki dördüncü ögeyi oluşturur (Şahin,1988; Onur,1981/1993). Bellek (memory), insanoğlunun yaşamını sürdürebilmesi için önemli olan yapılardan birisidir. Klatzky (1980), insan belleğinin, -ki bunu bilgi işleme sistemi olarak da isimlendirmektedir- duyuşsal bellek (sensory memory), kısa dönemli bellek (short-term memory) ve uzun dönemli bellek (long-term memory) olmak üzere üç önemli yapıya sahip olduğunu ifade etmektedir. Benzer bir şekilde Wingfield ve Byrnes da (1981 bkz. Stern,1985) duyuşsal,

kısa dönemli ve uzun dönemli belleği birbirinden yapısal olarak farklı depolama sistemleri olarak tanımlamışlardır.

Bilgi işleme modeline göre bellek, bilgileri kodlama (encoding), depolama (storage) ve bellekten geri çağırma (retrieval) sağlayan üç ayrı sistemden oluşur. Bilgi çevreden duyu organları yoluyla alınır ve duysal depolama sistemi içinde çok kısa bir süre tutulur, ki buna kodlama adı verilir. Bu depodan, bilgiler kısa süreli belleğe gönderilir, burada işlem gördükten sonra uzun süreli belleğe geçer ve kaydedilir, buna da depolama adı verilir. Eğer kodlama ve depolama mükemmel bir ölçüde gerçekleştirilirse, bilginin bellekten geri çağırılması yani hatırlanması da aynı ölçüde mükemmel olacaktır (Klatzky, 1980; Klatzky,1984; Stern, 1985; Şahin, 1988; Çengelci ve Özekes,1992).

Kısaca, Bilgi İşleme Modeli insan zihnini bir bilgisayar sistemine benzetmekte, girdilerin depolama sistemleri içindeki eski bilgilerle karşılaştırılarak yorumlandığını ve çıktılarının oluştuğunu savunmaktadır. Bu model, insanların bilgileri böylesi bir sistem içinde öğrendiğini ve hatırladığını, eğer bilgi sağlıklı bir şekilde kodlanıp, depolanmazsa öğrenmenin iyi olmayacağını ve

bunun da hatırlamayı olumsuz yönde etkileyeceğini iddia etmektedir (Botwinick,1984). Bilgi işleme modelinde öğrenme aktif bir işlem olarak değerlendirilmekte ve insan belleğinin sadece dışardan gelen bilgileri kayıt etmediği, bu bilgileri örgütleyerek ve eski bilgilerle ilişkilendirilerek depoladığı savunulmaktadır. Bilgi işleme modeli bu örgütlenme ve ilişkilendirme sürecini Piaget'nin kuramına uygun olarak açıklamaktadır. Bu model insan belleğinin her yeni bilgiyi mevcut bilgi örüntüleri içine yerleştirdiğini yani yeni bilgiyi eski bilgiye göre özümlediğini, bunu gerçekleştiremediği zaman ise eski bilgiyi yeni bilgiye uygun olarak değiştirdiğini yani yeni bilgiye uyum sağladığını savunmaktadır (Şahin,1988). Bellek de, öğrenme de doğrudan gözlenemeyen ancak performansı etkileyen kavramlardır. Bir insanın çeşitli testlerde hatırladığı item sayısı (recall ya da test score) belleğin ve öğrenmenin bir kanıtı olmaktadır.

Bilgi işleme modeli, insanın kavram oluşturma ve kategori geliştirme becerisi ile diğer canlılardan açıkça farklılaştığını düşünmektedir. Anlamsal bellek (semantic memory) çalışmalarında sınıfsal kategoriler önemli bir yer tutmaktadır. Yaygın olarak kullanılan yöntem, kategori tasklarında deneklerin gördükleri

sözcüğün hedef kategoriye ait olup olmadığına karar vermelerini beklemektir (Collins ve Quillan,1970; Rips,1975; Rips, Shoben, Smith,1973; Herrmann, Chaffin, Corbett,1973; Rosch ve Mervis, 1975; Klatzky, 1980; Stern,1985, McShane,1991).

Bilgi işleme modelinde, kavram oluşumu için üç ayrı evreden söz edilir. Birinci evre algılama olarak isimlendirilir, ki bu kavramın tüm özelliklerinin tanımlanması olarak açıklanmaktadır. İkinci evre ise öğrenilen kavramın içini dolduran tüm doğru elemanların tanımlanmasıyla gerçekleşir. Üçüncü evre ise karar aşamasıdır. Bu evrede kişi, karar vermesi için geçmesi gereken aşamaları sırasıyla planlar (Ellis ve Hunt,1989).

İnsanlar algıladıkları çevrenin belli özelliklerine dikkat etmekte ve algıladıkları olaylar arasında kendi ihtiyaçlarına ve fonksiyonlarına uygun olarak karmaşık bağlar oluşturmaktadır (Medin ve Smith,1984). Bir nesneyi uygun kategori içine yerleştirebilmek için, kişiler o nesneden algıladıkları bilgileri daha önce belleklerinde var olan çeşitli kategori bilgileri ile karşılaştırmakta ve bir sonraki aşamada da yeni bilgiyi, eski bilgiler içinde en uygun olanına eklemektedirler (Klatzky, 1980; Stern, 1985; Çengelci ve Özekes, 1992). Bu uygunluk seçiminin,

nasıl gerekleŖtiđi, insan zihnine nasıl yerleŖtirildiđi ile ilgili birbirinin açıklarını kapatmaya alıŖan ve birbirini eleŖtiren deđiŖik grŖler vardır.

1.1.4.1.Klasik GrŖ (Classical View)

Bellekte var olan eski bilgiye, yeni bilgiyi ekleyebilmek için yapılan bu uygunluk seçimi, Klasik GrŖe göre, ortak özelliklere dayanarak yapılır (Hull,1920; Bruner, Goodner, Austin,1956 bkz. Mervis ve Rosch,1981). İnsanlar kavram oluŖturabilmek için, belli mantıksal kurallar çıkararak, üzerinde alıŖtıkları kavramın ortak özelliklerini bulmaya alıŖırlar (Mervis ve Rosch,1981; Botwinick,1984). Klasik grŖe göre bir kategorinin tüm yeleri o kategori için tanımlanan özelliklerin bir ya da birden fazlasını taŖımaktadır. Bu grŖe göre insan akli sadece gerekli ve yeterli bilgileri tutmaktadır. Eğer birden fazla genel özellik varsa, bu özellikler arasındaki iliŖki, tanımlama aŖamasında belirlenir. Yani bu grŖe göre her kategori kendi kategori üyelerini belirleyecek gerekli ve yeterli tanımlara sahiptir. Tanımın içeriğinde yer almayan özellikler o kategorinin yeleri olamazlar. İnsanoğlu deneyimleri yoluyla hangi özelliklerin bir kategoriye tanımladığını ve hangi kuralların bu iliŖkiyi oluŖturduđunu öğrenir.

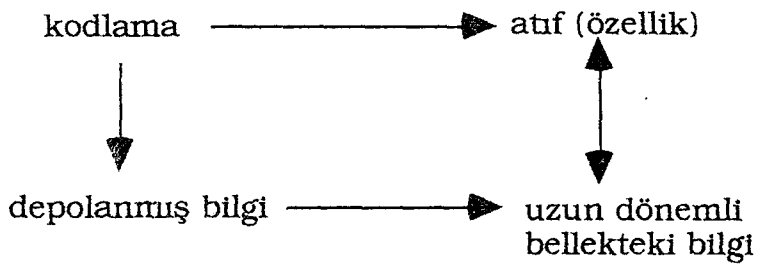

Öğrendikten sonra da bir itemin bir kategoriye ait olup olmadığına, ya hep ya hiç kuralına uygun olarak, kategori tanımındaki koşullara uyup uymadığına bakarak karar verir. Bir kategorinin sınırları iyi tanımlanmış ve belirgindir (Das-Smaal,1990). Kategorinin herhangi bir üyesi bütün diğer üyeler kadar kategoriye temsil etmektedir. Bu yaklaşım aynı zamanda kavramların temelinde bazı tanımlayıcı kuralların yattığını savunan "kurala dayalı temsil modeli" olarak da isimlendirilir. Araştırmacılar, özellikle insanların işlerine yarayan nesnelere oluşmaları nedeniyle işlevsel kavramlar olarak niteledikleri kavramlarda, bu tür kural tanımlamalarının yapılabildiğine işaret ederler (Rosch,1978).

Richards, Goldfarb, Richards ve Hassen (1989) yaptıkları çalışmalarında, hem yetişkinlerin hem de çocukların, işlevsel kurallar çıkarabildikleri kavramlar söz konusu olduğunda, kavramın o kategoriye ait olup olmadığına çok daha kolay karar verdiklerini bulmuşlardır. Bir kavram ona yapılan atıflarla belirlenir. Örneğin, kalem kavramı, biçimi ve işlevi ile tanımlanabilir. Kaleme yönelik "karbon ya da mürekkeple çalışan, yazı yazmada kullanılan, sivri uçlu" gibi özellikler tanımlanabildiğinde bütün kalemler tanınabilir. Kavramın her üyesi bu

özelliklere sahiptir. Bu atıflardan ya da genel özelliklerden bir tanesi bile eksikse o kategoriye uygun değildir. Kategori içindeki tüm birimler bütün gerekli atıflara sahip olmalıdır. Bir kavramın tüm elemanları arasında bir ya da birkaç ortak atıf (özellik) vardır ve kavram bu ortak özelliklerle tanımlanır. Bir nesnenin bir kavram altında sınıflanabilmesi için bu ortak özellikleri taşıması gerekli ve yeterlidir. Bu ortak atıfları taşıyan herşey o kavrama girer, eğer o kavrama girmiyorsa da ortak özellik taşıyor demektir (Cüceloğlu,1991; McShane,1991). Kavram oluşumu gerekli ve yeterli özelliklerin keşfedilmesi ile gerçekleşir. Kavramlar kişilerin gözlemlediği genel atıflar sayesinde öğrenilir (Bkz.Şekil 1).

Şekil 1. Kavram oluşumunda Klasik Görüş

Atıflar öğrenildikçe kodlama güçlenir, sağlıklı ve başarılı kodlamalar yapılır ve kodlamanın sağlıklı olması, bilginin sağlıklı depolanmasını sağlar ve bu da uzun süreli bellekte var olan daha önce öğrenilmiş kavram atıflarıyla

karşılaştırma yapılabilmesini ve bunlar arasında en uygun atıfların içine yeni bilginin yerleştirilerek kavramın iyice öğrenilmesini sağlar.

Klasik görüşe dayanılarak yapılan bu açıklamaların şekil, geometrik biçim, rakam gibi doğal olmayan (artificial) kavramların öğrenilmesinde oldukça doğru olduğu görülmektedir. Buraya bir nokta koyarak, yukarıda işlevsel burada da doğal olmayan gibi ifadelerle tanımlanan kavram çeşitlerinin neler olduğunu açıklamak gerekmektedir. Psikologlar çeşitli nesnelerin nasıl bir kavram altında toplandığını ve nasıl sınıflandığını incelemeye çalışırken, değişik deneyler yapmışlar ve bu deneylerde çeşitli uyaranlar kullanmışlardır. Bu uyaranlar ya çevremizde sıklıkla gördüğümüz nesnelere ya da laboratuvarında oluşturulan yapay uyaranlardan oluşmaktadır. Araştırmacılar, çevremizde sıklıkla gördüğümüz nesnelerin ya ağaç, bitki gibi doğal ya da araba, mobilya gibi insanların işine yarayan işlevsel kavramlar olduğunu söylemektedirler. Oysa yapay kavramlar laboratuvarında oluşturulan, mantıksal kurallarla açıklanabilen ve günlük yaşantı içinde pek sık karşılaşılmayan kavramlar olarak tanımlanır. Özellikle anlamsız sözcükler, büyüklük, şekil ve renk gibi boyutlar kullanarak değişik görsel tasklar hazırlanmakta ve bunlar

kavram uyarıları olarak kullanılmaktadırlar. Örneğin, kırmızı, yeşil, mavi, daire, kare, üçgen gibi değişik uyarılar arasından "kare" kavramı araştırmacı tarafından keyfi olarak belirlenmektedir. Denekler kendilerine sunulan doğru ve yanlış seçeneklere bakarak hipotezler oluşturmakta ve mantıksal çıkarımlar yaparak rengi ne olursa olsun tüm karelerin doğru olduğunu bulmakta ve "kare" kavramını oluşturmaktadır (Botwinick,1984; Ellis ve Hunt,1989). Kısaca, klasik görüşün kavram oluşturma konusundaki açıklamaları, laboratuvarında oluşturulan yapay kavramlar için geçerli görülmektedir. Çünkü, bu tarz kavramların temel kurallarını bulmak ve tüm özelliklerin tanımını yapmak olası görülmektedir. Tanımlanan özellikler kesin ve belirgindir ve kavramın bütün elemanlarınca paylaşılmaktadır. Oysa doğal ve işlevsel kavramlar sözkonusu olduğunda böylesi kesin tanımlamalar yapmak mümkün olmamaktadır (Roth ve Mervis,1983; Das-Smaal,1990; McShane,1991). Dünya, klasik görüşün iddia ettiği gibi düzenli ve açık değildir, her kavram için açık atıflar yapılabilmesi, belli kurallar çıkarılması ve kategorilere bölünmesi kolay olmamaktadır. Birçok kavram arasında gerçek olmayan kaba sınırlar vardır. Örneğin, domatesin bir sebze mi yoksa bir meyva mı olduğu sorusu her zaman açıkça yanıtlanamaz. Meyvaları tanımlarken ortak özellik olarak

"yenebilir" olmasını yeterli ve gerekli bir özellik olarak tanımlarsak, bu özelliği taşıyan ama meyva olmayan pek çok nesne ile karşılaşırız. Buzdolabının mobilya kategorisinde mi yoksa mutfak eşyası kategorisinde mi daha kolay algılandığı da kolaylıkla açıklanamayan bir sorundur (Rosch,1978; Barr ve Caplan, 1987; Caplan ve Barr, 1989; Alexander ve Enns,1988; Murphy, 1982; Murphy ve Smith,1982). Klasik görüşe göre, kategoriye ait üyeler hakkındaki yargılar özelliklerin tanımlanmasına dayandığından, kategori sınırları çok belirgin olmalıdır. Fakat insanlar genellikle kategori üyeleri hakkında açık bir fikre sahip değildirler ve değişik ortamlarda bu ilişkileri yorumlarken farklı yanıtlar verebilmektedirler (McCloskey ve Glucksberg,1978). Bir kavramın bir kategoriden diğerine ne zaman geçtiği, doğal kavramlarda net bir şekilde belli değildir.

Klasik görüşün yapay kavramlarda yeterli olabilecek açıklamaları doğal kavramlarda yeterli olmamaktadır. Oysa günlük yaşamda doğal kavramlar önemli yer tutmaktadır, günlük dil daha çok doğal çevremizde gördüğümüz nesnelerin isimlendirilmesi yani kavramlaştırılması esasına dayanır. Üç-dört yaşındaki çocukların günde ortalama 5 sözcük öğrendiği düşünülürse, klasik görüşün kavram ve kategori oluşumu

ile ilgili açıklamalarının bu hızlı öğrenme sürecini de açıklamaya yetmediği görülmektedir.

Rosch ve Mervis (1975) bu sorunları gösterebilmek amacıyla yaptıkları çalışmalarında nesnelere yapılan atıfların her zaman tam bir ayırım ya da tanım yapmak için yeterli olmadığını saptamışlardır. Belli bazı kavramların özelliklerini sıralattıklarında, bazı atıfların her zaman başka bazı atıflarla birlikte geldiğini bulmuşlardır. Örneğin, gagaya sahip olma gibi bir özelliğin uçma, kanatlı olma, tüye sahip olma, solucan yeme, yuva yapma gibi özelliklerle birarada bulunma eğilimi gösterdiğini saptamışlardır. Sonuç olarak çok büyük bir grubu temsil eden kuş kavramı içinde bazı elemanların (kuşların) bu özellikleri taşıırken, bazılarının taşımadığını göstermişlerdir. Oysa araştırmacılar, klasik görüşün, bir kategorinin tanımlanmış özelliklerine bağlı olarak her üyenin bu özellikleri taşıması gerektiği şeklindeki açıklamasının yeterli olmadığını iddia etmişlerdir. Kısaca, eğer gagaya sahip olma gibi bir atıf yukarıda sayılan diğer atıfları beraberinde getiriyorsa, bu sadece belli tür kuşları tanımlayan özellikler listesini oluşturabildiğimizi göstermektedir. Çünkü gagaya sahip olduğu halde kuş olmayan ya da kuş olduğu halde kanadı olmayan ve uçamayan pek çok üyeden söz edilebilir. Yine

benzer çalışmada Rosch, Mervis, Gray, Johnson ve Bayes-Braem (1976) deneklere meyva, mobilya, araç gibi kavramların atıfsal özelliklerini sıralatmışlar ve bu özelliklerin o kavrama giren elemanlarca paylaşılıp, paylaşılmadığına bakmışlardır. Bazı özelliklerin kavramın tüm elemanları tarafından paylaşıldığını, bazılarının ise hepsi tarafından paylaşılmadığını bulmuşlardır. Ayrıca bir kategorinin tüm elemanlarınca paylaşılan bir özelliğin, bir başka kategorinin bazı elemanlarının da ortak özelliği olabildiğini saptamışlardır. Kısaca Rosch ve ark. (1976) bu çalışmalarında ortak ve genel atıf kuralına bağlı bir açıklamanın yeterli bir ayırt ediciliğe sahip olmadığını göstermişlerdir. Çünkü daha özellikleri tanımlama aşamasında pek çok sorunla karşılaşmaktadır. İnsanın sınırlı sayıda ve sadece gerekli olan bilgileri akılda tutacağı gibi bir görüşü savunan klasik görüş, bir hayvan kategorisi içindeki köpek kavramı ile evimizde beslediğimiz bir tek özel köpeğin birbirinden ayırımını yapabilmek için sınırsız sayıda özellikten söz etmek zorunda kalmaktadır. Dört ayaklı olma gibi bir tek atıf bile hayvan kategorisindeki pek çok hayvanı tanımlayabilmekte, sadece köpeğe özgü artı bir atıfda bulunmak örneğin havlar demek gerekmektedir. Bunu daha özel bir köpeğe indirgediğimizde ise başka pek çok özellik tanımlamak gerekmektedir.

1.1.4.2.Olasılığa Dayalı Görüş (Probabilistic View)

Klasik Görüşün gerekli ve yeterli tanımlanabilen bir ya da birkaç ortak özelliğe dayalı olarak kavram oluşturulduğu düşüncesini kabul etmeyen bir görüş Olasılığa Dayalı (probabilistik view) Görüşür (Medin ve Smith,1981; Bourne, Jr.,1982; Medin ve Smith,1984; Breen ve Schvaneveldt, 1986; Gruenenfelder,1986; Boster,1988).

Olasılığa Dayalı Görüş, bir kategorinin tüm üyelerince az ya da çok paylaşılan bir grup özelliğın kavramı oluşturduğunu iddia eder. Bu görüşe inanan araştırmacıların Klasik Görüşü eleştirmek için yaptıkları çalışmalarında bir kavram içine dahil edilen elemanların o kavramı ne kadar temsil ettikleri sorusu sorulmuştur (Breen ve Schvanevedt,1986; Boster,1988; Homa, Dunbars, Nohre,1991).

Hampton (1987) araştırmasında, deneklere spor, makina, mobilya, bina, araç ve evcil hayvanlar gibi kategorilerin özelliklerini listeletmiş ve bir kavram içinde tipik olan elemanların tanımlanabilen özelliklerinin tipik olmayan elemanlardan daha çok olduğunu bulmuştur. Herhangi bir kategoriye ele aldığımız

zaman o kategorinin her üyesinin aynı oranda o kategoriye bağlı olmadığını görürüz. Örneğin, dört ayaklı hayvanlar kategorisinde kedi, kaplumbağadan daha tipik bir üyedir, daha çabuk akla gelir, köpek, at gibi diğer üyelerle arasında daha çabuk ilişki kurulur. İngilizce'de kuş kategorisini en iyi temsil eden kuş türünün "Robin" (Ardıç Kuşu) olduğu, diğer bir deyişle onun en tipik eleman olduğu bulunmuştur (Rosch,1975a; Mervis ve Rosch, 1981; Rips,1975; Bjorklund ve Thompson,1983; Medin ve Smith, 1984; Boster, 1988).

Olasılığa Dayalı Görüşe göre, bir kategoriye ait bir üye, Klasik Görüşün iddia ettiği gibi, hep ya da hiç olarak değerlendirilmez. Bazı üyeler o kategorinin karakteristik özelliklerini daha çok taşır ve o kategoriye daha iyi temsil eder, bazıları ise daha az özellik taşır ve temsil değeri daha azdır ve kavramların organizasyonunda tipiklik önemli bir belirleyici olarak görülür. Bir kavramın tipik olması, aynı kategori içindeki başka kavramlarla örtüşen pek çok özellik taşımasıyla açıklanabilir. Buna karşın aynı kategori içindeki diğer üyelerle ortak çok az özellik taşıyan bir üye ise az tipik üye olarak kabul edilir. Herhangi bir üyenin diğer üyelerce de paylaşılan özelliklerinin ağırlıklı toplamına o kavramın aile bağı (family resemblance) adı verilir. Örneğin, Robin (ardıç

kuşu) diğer bütün kuşlar tarafından da paylaşılan pek çok özelliğe sahiptir. Buna karşın Penguen'in sahip olduğu özellikler diğer kuşlar tarafından çok az paylaşılır ve bu nedenle de Penguen, "kuş" kategorisinin az tipik olan bir elemanıdır (Rosch, Simpson, Miller, 1976; Malt ve Smith, 1982, 1984).

Rosch ve Mervis (1975) yaptıkları çalışmalarında, deneklere bir kavramın üyelerinin sahip oldukları özelliklerin listesini vermişler ve deneklerden bu listeyi kullanarak kavramı tanımlayan bir yazı yazmalarını istemişlerdir. Araştırmacılar, yazılan yazıları değerlendirdiklerinde, bazı üyelerin özelliklerinin kavramı tanımlamada sık sık kullanılırken, bazılarının daha az kullanıldığını bulmuşlardır. Daha sık kullanılan özelliklerin o kavramın tipik üyelerine ait olduğunu ve bu tipik elemanların özelliklerinin de o kavramı tanımlamada kullanılan tipik özellikler olduğunu savunmuşlardır. Ayrıca tipik olan elemanların bir kavrama ait olup olmadığına daha çabuk karar verilebildiği, tepki süresinin daha kısa olduğu gibi sonuçlar, yapılan araştırmalar sonucu elde edilmiştir (Bourne, Jr., 1982; Malt ve Smith, 1982; Boster, 1988).

Boster (1988) çalışmasında, Battig ve Monteque'nün (1969) 462 ve Rosch'un (1975a) 209 denek

ile çalışarak yaptıkları araştırmalarında elde ettikleri "Kuş" kavramının normlarını kullanmış ve tipik ve tipik olmayan elemanların kuş kategorisine dahil edilme süresini tepki zamanını ölçerek test etmiştir. Bu araştırmanın sonuçları, deneklerin gördükleri bir kavramın kategori üyesi olup olmadığı kararını, tipik olan elemanlar için, tipik olmayanlardan daha kısa sürede verdiklerini göstermiştir. Oysa Klasik Görüşün iddia ettiği gibi kavram oluşumunda gerekli ve yeterli ortak özelliklerin tanımlanması kuralı geçerli olsaydı, bir kavrama giren elemanların paylaştığı özelliklerin başka hiçbir kavram tarafından paylaşılmaması ve her elemanın kavramı eşit derecede temsil edebilmesi gerekirdi. Kısaca, Olasılığa Dayalı Görüş, Klasik Görüşün eksiklerini gösteren çalışmalar yapmış ama Klasik Görüşün açıklarını kapatacak çarpıcı bir açıklama getirememiştir.

1.1.4.3.Örnekleme Görüşü (Exemplar View)

Klasik Görüşü eleştiren ve açıklarını kapatmaya çalışan Örnekleme Görüşü, Klasik Görüş gibi, kavramların tanımlanabilen özellikler içerdiğini kabul etmekle birlikte, kategorilerin tek tek bireysel örnekleri (exemplar) tarafından temsil edildiklerini savunmaktadır (Medin ve Schaffer,1978; Medin ve Smith,1981).

Örnekleme görüşü eğer bir kategoriye yeni bir özellik ve yeni bir eleman katılacaksa, bu örneğin o kategoriye girip girmemesine, kategoriye ait daha önceden bilinen örneklere yeterince benzeyip benzemediğine bakılarak karar verileceğini iddia etmektedir (Rips, 1975; Smith, Shoben, Rips, 1974; Tversky, 1977). Örneğin, bir kavram olarak tavuğun öncelikle hangi kategori içine sokulacağı tartışılmaktadır. Bir kategori elemanı, örneğin serçe, önce kuş sonra hayvan kategorisine girer, çünkü, öncelikle bir üst hiyerarşik yapı olan kuş kategorisinin özelliklerine, sonra daha da üst bir hiyerarşik kategori olan hayvan özelliklerine sahiptir. Oysa bu açıklama tavuk örneğinde geçerli olmamaktadır. Örnekleme görüşüne göre, tavukla ilgili belirli özellikler kuş kategorisinin önceden bilinen elemanlarından daha çok hayvan kategorisinin elemanlarıyla uyum sağlamaktadır. Bu nedenle tavuk, kuş kategorisinin bir elemanı olarak algılanmak yerine hayvan kategorisinin bir elemanı olarak algılanmaktadır. Kısaca bu görüşe göre karşılaşılan her yeni eleman, daha önce belleğe kaydedilmiş benzer elemanları uyarmakta ve bu benzerliğin test edilmesi yoluyla kategori içine dahil edilip edilmeyeceğine karar verilmektedir. Örnekleme Görüşü geçmişten gelen bir bilginin varlığını inkar etmemektedir. Ama bu bilgiyi o kategoriye ait tüm elemanların bir soyutlaması olarak değil, tam tersine

bilginin özel örneğe ait bir soyutlama olarak kullanıldığını savunur. Örneğin "köpek" kavramı, zihnimizde çevremizde gördüğümüz pek çok köpekten gelen bilgilerin bir soyutlaması olarak değil, tek bir köpeğe ilişkin bilgi olarak bulunur. Diğer bir deyişle, insanlar köpek hakkında birşeyler düşündüğünde, köpekle ilgili birtakım özellikleri değil, belirli, özel bir köpeği düşünürler (Jacoby ve Brooks,1984). İnsanlar bazı hayvanları "kemirgen" olarak sınıflamaktadır, bu sınıflama, Örnekleme Görüşüne göre Klasik Görüşün iddia ettiği gibi, sadece gerekli ve yeterli tüm özelliklerin tanımlanması yoluyla değil, her yeni elemanın, "fare" örneği ile olan benzerliğine de bakılarak yapılmaktadır (Medin ve Smith,1981; Nosofsky, Clark, Shin, 1989).

Klasik Görüş ile Örnekleme Görüşünü birbiriyle karşılaştırmak amacıyla Kellogg (1981) 20 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmasında, deneklere 20 olumlu ve 20 olumsuz yüz ifadesine sahip şematik insan yüzleri göstermiş ve bu yüzleri A ve B gibi iki kategoriye ayırmalarını istemiştir. Elde ettiği sonuçlar deneklerin bu yüzleri şekilsel özelliklerden daha çok bir insanın temel özelliklerini hedef olarak ayırdıklarını göstermiştir. Ancak bu bulgu Örnekleme Görüşünden daha çok Klasik Görüşü destekler niteliktedir. Denekler, bir

insanın sahip olması gereken ortak özellikleri bilmekte ve kategorik ayırımları bu temel özellikler çerçevesinde büyük burun, küçük burun, gülümseme, gülümsememe gibi kurallara dayalı olarak yapmaktadırlar.

Örnekleme Görüşü, Klasik Görüş'den sadece, kategorilerin bilinen örnekleriyle temsil edildiğini ve kavram oluşumunun da bu bilinen örneklerle karşılaştırılmalar yapılarak gerçekleştiğini iddia etmesiyle ayrılır, ancak Klasik Görüş'ün eleştirildiği her konuda kendisi de eleştirilere açıktır ve bunlara yanıt getirememiştir.

1.1.4.4. Prototip Görüşü (Prototypes)

Prototip Görüşü insanların kategorileri zihinsel olarak nasıl kodladıkları ve zihinsel olarak nasıl temsil ettikleriyle ilgilenen bir başka görüştür. Basitçe ifade edildiğinde Prototip Görüş de Klasik Görüş gibi, kavramlar söz konusu olduğunda insan zihninde ne çeşit temsiller oluşturulduğu ile ilgilenmektedir. Klasik Görüş'e göre, bu temsil, kategorinin içindeki elemanların tanımlanan atıflarının bir listesini düşünmek şeklinde gerçekleşir. Örneğin, balıkların solungaçları vardır ve yüzerler v.s. gibi. Balıklar hakkındaki bu tanımlanmış listeye sahip

olunduktan sonra, kategorinin içindeki bireysel elemanların bu listedeki kriterlere uyup uymadığı test edilmeye başlanır.

Prototip Görüş ise, herhangi bir kavramın zihinsel temsilinin, prototip denilen en iyi örneği çevresinde içsel olarak yapılandığını ileri sürmektedir (Rosch, 1973a ve b, 1975a ve b, Rosch ve ark.1976). Prototip kavramı Wittgenstein'in (1953 bkz. Klatky, 1980; Stern,1985) yaptığı çalışmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Wittgenstein insanların hatırlama (recall) ve tanıma (recognition) testlerinde gördükleri itemlerin özetlerini çıkardıklarını ve daha önce görmedikleri halde zihinlerindeki prototipe benzeyen itemlere daha önce görmüş gibi işlem yaptıklarını savunmuş ve buna prototip modeli adını vermiştir. Denekler, zihinlerindeki kavramlarla ilgili olarak da tüm elemanların özeti olan bir prototip oluşturmakta ve gördükleri her yeni nesneyi bu prototip ile karşılaştırmaktadırlar. Prototip, kategorinin en iyi örneğidir. Örneğin balık hakkındaki prototip belli bir büyüklüğe sahiptir, denizde, gölde, nehirde hatta okyanusda yüzebilir. Bireyler en tanıdık oldukları ya da en tipik olan balığın zihinsel temsilini kullanarak tüm balıklar hakkında genel ve soyut bir model şema oluştururlar. Hiçbir balık birbirinin tıpatıp aynısı değildir.

Ancak insanların zihinlerinde tipik bir balığın nasıl olacağına dair soyut bir model yapı vardır. Bu model şema sayesinde tipik bir balık ile tipik olmayan bir balık bile hemen birbirinden ayırt edilebilir. Herhangi bir balık örneği ile karşılaştığında, bu prototip kullanılır. Eğer karşılaşılan bu örnek, prototipe yeterince benziyorsa, kategori içine dahil edilir ve o kategorinin bir üyesi olarak kabul edilir (Ellis ve Hunt,1989).

Klasik Görüşün savunduğu, kavramların tanımlanmış özellikler listesi ile karşılaştırıldığı iddiası ile, Prototip Görüşünün savunduğu, kavramların prototiplerle karşılaştırıldığı iddiasını test etmek amacıyla değişik araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntemlerden birisi, eşleme (matching) yöntemidir. Bu yöntemde deneklerden aynı anda gösterilen iki kavramın "aynı" ya da "farklı" olduğuna karar vermeleri istenir. "Aynı" yargısı, ya birbiriyle fiziksel olarak benzeyen "portakal-portakal" gibi kavram çiftlerinde ya da aynı kategoriden gelen ve kategorik benzerlik taşıyan "elma-portakal" gibi kavram çiftlerinde kullanılmalıdır. Deneklerin karar vermelerini kolaylaştırmak amacıyla kavram çiftleri sunulmadan önce kategorilerin isimleri (priming), fiziksel ya da kategorik şekilde verilmektedir. Böylece denekler ne tür karar vereceklerini

öğrenmektedirler. Eğer insanlar kavramları tanımlanmış atıf listeleriyle temsil ediyorsa hangi tür çift olursa olsun "aynı" kararının verilmesi "farklı" kararından daha hızlı olacaktır. Çünkü, bireyler her iki tür kavram çiftinde de aynı kategorinin atıf listesini kullanacaklardır. Oysa, "farklı" kararını vermek için kavramların farklı kategorilerden olması ve deneklerin bu iki kategorinin de atıf listesini incelemesi gerekecektir. Sonuçlara bakıldığında ise deneklerin daha tipik olan ve prototip özellikler taşıyan kavram çiftlerine daha çabuk tepki verdikleri görülmüştür (Hayes-Roth ve Hayes-Roth,1977).

Breen ve Schaneveldt (1986) 54 psikoloji öğrencisi ile yaptıkları çalışmada noktalardan oluşan şekiller kullanmışlar ve deneklerin bu şekilleri öğrenmelerini sağlamışlardır. Daha sonra yeni şekiller göstermişler ve deneklerden bu yeni şekillerin ilk gösterilen şekillerle aynı gruba girip girmediğine karar vermelerini istemişlerdir. Yeni gösterilen şekiller içinde ilk şekillerden oluşturulmuş prototip şekiller de bulunmaktadır. Bu araştırmanın sonucunda, prototip olarak hazırlanan şekillere en kolay karar verildiği saptanmıştır. Bu sonuçlar insanların kavramları zihinlerinde prototipler olarak temsil ettiklerini savunan Prototip Görüşünün Klasik Görüşe üstünlük sağladığını göstermiştir

(Omohundro, 1981; Nakaruma,1985; Hines,Czerwinski, Sawyer, Dwyer, 1986; Ellis ve Hunt,1989; Grieser, ve Kuhl, 1989).

Kısaca özetlersek, insan zihni çevresinde gördüğü pek çok parçayı kodlar ve prototip denilen tek bir zihinsel biçim üretir. Oluşturulan bu örüntünün diğer bütün elemanlara benzediği varsayılır. Bütün bu nedenler prototip oluşturmanın insan zihninin bir yaratımı olduğunu düşündürmektedir. Prototip, ortalama alma ya da özetleme işlemi olarak değerlendirilir. Bu görüşe göre kavramların hiçbiri algılanmazlar, çünkü gerçek nesnelere olarak duyu organlarımıza gelmezler, bireyler onların imajlarından yararlanır ve imajları özetleyerek tek bir örüntü oluştururlar. Ancak bu ortalama işlemi ya da prototip oluşturma, sadece bir varsayımdır. Yukarıda anlatılan araştırma yöntemleri sonucunda elde edilen bulgular her ne kadar Prototip Görüşü destekleyecek tarzda yorumlandıysa da, aslında bir kavramın tipik elemanlarına daha kolay tepki verildiğini savunan görüşlerle daha çok uyum sağlamaktadır. Prototip Görüşünün de en az Klasik Görüş kadar sınırlılıkları vardır; prototip bazı kavramlara kolaylıkla uygulanabilirken, bazılarında çok zor uygulanır. Örneğin renkler, doğal kavramlar içindeki en ilginç örnektir. Renk

kavramı için ne Klasik Görüşün iddia ettiği gibi ortak özellikler listesi çıkarmak ne de bir prototip oluşturmak kolay değildir. Renk spektrumu hemen hemen her kültürde benzer şekilde bölünmüştür. İnsanlar sarı, kırmızı, mavi gibi renklerin, kendi kendilerini tam olarak temsil ettiğini düşünmekle birlikte, örneğin mavi ile yeşil arasında yarım ton kayma ile elde edilen renk üzerinde bir türlü anlaşmaya varamazlar. Bu renk, kimileri için mavi olarak tanımlanırken, kimileri içinse yeşil olarak algılanmaya devam etmektedir. Bu tarz kavramlar için prototip oluşturmak, bir ortalama almak mümkün değildir.

Ayrıca Prototip ve Örnekleme Görüşü birbirinden çok farklı karakterlere sahip olmalarına rağmen deneysel olarak bu farklılığı kanıtlamak çok zordur. İlk görüş tüm elemanların bir özetini çıkarma, bir prototip oluşturmayı savunmakta ve bu özet örüntünün o kavramı temsil eden en iyi örnek olduğunu iddia etmektedir ve insanların bu en iyi örneği kullanarak kavramları oluşturduklarını söylemektedir. Diğer görüş de benzer şekilde bir kavramın tek tek bireysel örnekleriyle temsil edildiğini ve karşılaştırmaların bu örnekler üzerinden yapıldığını savunmaktadır. Bu iki görüşü test edebilmek için yapılan çalışmalarda da farklılıklarını gösterebilmek mümkün olmamıştır (Medin ve Smith, 1981; Malt,1989).

Medin ve Smith (1981) 96 denek kullanarak yaptıkları çalışmalarında, deneklere 16 insan resmi göstermişlerdir. Bu resimler burun uzunlukları, dudak kalınlıkları ve gözler arasındaki açıklıkların farklı olduğu resimlerdir ve denekler bu resimleri kategori A ve kategori B gibi iki kategoriye ayırmakla görevlidirler. Bu ayırma işini yapmadan önce, deneklere yapacakları işi anlatan üç ayrı yönerge sunulmuştur. Bunlardan birincisi, hiçbir yönlendirmenin yapılmadığı, sadece yapacakları işi anlatan ve geri bildirimlere dikkat etmeleri gerektiğini açıklayan bir yönergedir. İkincisi, burun uzunluğu dudak kalınlığı gibi bazı özelliklere dikkat ederek ve kendilerine verilecek geri bildirimlere dikkat ederek temel bazı kurallar çıkarmalarını söyleyen, yani Klasik Görüşün savunduğu tarzda kavram oluşumu sağlamaya çalışan bir yönergedir. Üçüncü yönerge ise resimleri tek tek değerlendirmek yerine bir avaraj çıkarıp, resimleri bu avaraj özelliklere benzeyip benzemediğine göre ayırmalarını isteyen, yani prototip bir kavram oluşturmaya çalışan bir yönergedir. Elde edilen bulgular prototip yönergesi alan deneklerin kategorileri çok daha hızlı ayırabildiklerini göstermiştir. Ancak resimler arasında en ortak özellikleri taşıyan resimlerin prototip olarak alındığı ve tüm resimlerin bu örneklere benzeyip

benzemediğine göre ayrıldığı saptanmıştır. Bu bulgu, aynı zamanda kavramların tek tek elemanlarıyla temsil edildiğini savunan Örnekleme Görüşünü de destekleyen bir sonuç olarak değerlendirilmiştir.

Benzer bir şekilde Malt (1989), bu iki görüşü test etmek amacıyla yaptığı ve 44 üniversite öğrencisiyle çalıştığı araştırmasında, deneklere bazı hayvan resimleri göstermiş ve daha sonra bu resimlere çok benzeyen aynı ve farklı kategorilerden yeni resimler göstermiştir. Araştırmacı, deneklerden gördükleri yeni resimleri eskilere göre sınıflamasını istemiştir. Araştırma sonuçları Örnekleme ve Prototip Görüşünü birbirinden ayıramamış ve tam tersine tipik olan hayvan resimlerine daha kolay tepki verildiğini göstermiştir.

Yukarıda da söz edildiği gibi pek çok sınırlılığı olmasına rağmen Prototip kavramı, bir çok araştırmacı tarafından zihinsel süreçleri açıklamada kullanılmıştır. Ancak, Rosch (1975a ve b; 1978 ve Rosch, Mervis, Gray, Johnson, ve Bayes ve Braem (1976), hem Klasik Görüşün, hem Prototip Görüşün, eksikliklerini göstermeye çalıştıkları araştırmalarında, insanların kavramları hiyerarşik bir yapı içinde değerlendirdiklerini ve en kolay özetlemelerin prototip kavramlarda değil, tam tersine

hiyerarşik yapı içinde orta düzeyde olan ve temel düzey olarak isimlendirdikleri kavramlarda yapılabildiğini savunmuşlardır. Örneğin, ağaç kavramı, meşe, kavak, ardıç gibi pek çok ağacı kapsayan bir kavramdır. Bütün bu ağaçlar bitki kavramı altında gruplanır ki, burada bitki bir üst düzey (superordinate) kavramdır. Ağaç temel düzey (basic) ve meşe alt düzey (subordinate) kavramlar olarak tanımlanır. Kısaca, ağaç, köpek, araba temel düzey kategori örnekleridir. Bitki, hayvan, taşıt ise üst düzey kategori elemanlarıdır. Buna karşın, çam, çoban köpeği, BMW gibi daha özel kavramlar ise alt düzey kategori örnekleridir (Rosch, 1973 a ve b; Rosch, 1975 a ve b; Rosch ve ark., 1976; Rosner ve Hayes, 1977; Rosch, 1978; Mervis ve Crisafi, 1982; Murphy, 1982; Murphy ve Smith, 1982; Medin ve Smith, 1984).

1.2. TEMEL DÜZEY KATEGORİLER (Basic-level categories)

Rosch ve ark. (1976) insanların somut dünyayı keyfi olarak değil, tam tersine son derece belirlenmiş kurallarla kavramlaştırdıklarını savunmaktadırlar. Rosch ve ark. "temel" düzey olarak isimlendirdikleri sınıflamanın en kolay ayırt edilebilen sınıflama olduğunu ve kavramların alt ya da üst düzey kategori yapıları içine

dahil edilmeden çok daha önce temel düzey kategori yapısı içinde algılandıklarını savunmaktadırlar. İnsanların bir kavramın alt ya da üst düzey kategorilere dahil olup olmadığına karar vermede zorlandıklarını ve daha uzun sürede algıladıklarını iddia etmişlerdir. Rosch ve ark. bilişsel olarak en etkili ve önemli kategori yapısının hiyerarşik olarak orta düzeyde yer alan temel düzey kategoriler olduğunu, en yüksek bilgi atıflarının bu tür kategorilerde yapılabildiğini ve en fazla ayırt edici ipucunun yine bu tür kategorilerde bulunduğunu saptamışlardır (Murph,1982). Deneklerin bu orta düzey kategorilerde daha kolay işlem yaptıklarını ve daha kısa sürede tepki verdiklerini söylemişlerdir. Bir sandalyenin sandalye olup olmadığını anlamak, onun mobilya ya da mutfak sandalyesi olduğunu anlamaktan daha kolaydır. Bu kavramlar ister klasik görüşün savunduğu gibi gerekli ve yeterli ortak özelliklerin (atıf) tanımlanmasıyla, isterse de prototip olarak zihinde temsil edilsin, en kolay algılanan kavramlar her zaman temel düzey kavramlar olmaktadır. İnsanların zihinlerinde "sandalye" ile ilgili bir özet görüntü, bir prototip oluşturmaları da, ortak atıflarda bulunmaları da, "mobilya" ya da "mutfak sandalyesi"nden kolay olmaktadır. Mutfak sandalyesi için, sandalye ile ilgili olan temel atıflara da, prototip şemaya da yeni özelliklerin katılması gerekmektedir. Öte yandan,

mobilya kavramı için ise sandalyenin özelliklerine ve prototipine benzemeyen bambaşka bir özet gereklidir. Bu nedenlerle Rosch, kavramların öncelikle temel düzeyde öğrenildiğini iddia etmektedir.

Rosch ve ark. (1976) somut nesnelere yüklenen atıfları üç hiyerarşik düzeyde analiz etmişlerdir. Mobilya, sandalye, mutfak sandalyesi gibi kavramlar kullanıldığında "sandalye"ye karşılık gelen düzeyin temel düzey olduğunu söylemişler ve bu düzeyi en fazla ayırt ediciliğe sahip düzey olarak tanımlamışlardır. Temel düzey kategoriler, diğer kategorilerden kolaylıkla ayrılabilen ve özellikleri gayet kolay ve açık bir şekilde algılanabilen kategorilerdir (Murphy,1982; Ellis ve Hunt,1989). Temel düzeydeki kategori elemanları (örn:sandalye) ortak bir çok özelliğe sahiptir. Buna karşın üst düzey kategori elemanları (örn:mobilya) arasında temel düzeyle kıyaslandığında daha az ortak özellik vardır. Diğer yanda ise, alt düzey kategori elemanları (örn:mutfak sandalyesi) arasında temel düzeyden çok daha fazla ortak özellik vardır. Hatta alt düzey kategori elemanları ile temel düzey kategori elemanları arasında benzeşen bir çok özellik vardır. Bu fazla ortak özelliğe sahip olma, kavramlar arası binişmelere ve karıştırmaya neden olur (Murphy ve Smith,1982). Yani, bir mutfak

sandalyesini ayırt edip, bir alt kategoriye dahil edebilmek için, onun sandalyeden farklılaşan özelliklerine dikkat etmek ve daha fazla çaba harcamak gerekmektedir.

Temel düzey kategoriler kolay ayırt edilebildiği için Rosch (1975a,1976,1978), nesnelerin ilk önce bu kategorilerin üyesi olarak tanımlandığını iddia eder. Örneğin, sandalye önce sandalye olarak ayırt edilir sonra onun mutfak sandalyesi olup olmadığına ya da mobilya kavramı içine girip girmediğine karar verilir. Bu iddiayı test etmek için yaptıkları araştırmada Rosch ve ark. (1976) deneklere bir kategori ismi sunmuş ve yarım saniye sonra da bir nesne resmi göstermişlerdir. Deneklerden resmi gösterilen nesnenin sunulan kategoriye ait olup olmadığını belirlemeleri istenmiştir. Kategori isimleri temel, üst ve alt düzey olmak üzere ayrı ayrı sunulmuştur. Elde edilen bulgular, deneklerin en çabuk tepkiyi temel düzeye ait resimlerde, en yavaş tepkiyi ise alt düzey kategori resimlerinde verdiklerini göstermiştir. Buradan hareketle Rosch nesnelerin genellikle temel düzey kategoriler içerisinde tanımlandığını, aynı zamanda bu tanımlamalardan üst düzey kategori çıkarımlarının da yapılabildiğini söylemektedir. Yani, temel düzeydeki kavramlar daha çok bilgi vericidir, sahip olduğu üyeler hakkında ayrıntılı bilgileri içerir. Örneğin, bir nesne eğer

araba ise öncelikle araba olarak algılanır ve aynı zamanda onun bir taşıt aracı olduğu da değerlendirmeye sokulur (Rosch, 1978; Murphy ve Wisniewski,1989). Bir nesnenin alt düzey kategoride algılanabilmesi için ise ekstra bazı özelliklerin gözlenebilmesi gerekmektedir. Örneğin, bir arabanın "Mercedes" olup olmadığına karar vermek, belli özelliklerin bilinmesi ve onların da o arabada görülebilmesi ile mümkün olur. Bu nedenle bu düzeyde daha yavaş tepki verilmekte ve karar aşaması daha uzun sürmektedir. Oysa temel düzey için böylesi bir zorluk yoktur ve daha çabuk algılanır. Temel düzey bir kategori içindeki elemanların algısal benzerliklerinin yüksek, buna karşın kategoriler arası algısal benzerliğin düşük olduğu düzey olarak da tanımlanmaktadır. Yani, "araba" kavramı içindeki elemanlar, birbirlerine benzerken, "sandalye" kavramı içindeki elemanlara benzememektedir (Tager-Flusberg, 1985). Temel düzeyde değerlendirilen nesnelerin kolay algılanması, bu kategorilerin ortak bazı özelliklere sahip olup olmadığı sorusunu gündeme getirmiş ve gerçekten bu kategorilerin ortak özellikleri saptanmış ve tanımlanmıştır. Rosch'a göre (1978), temel düzeydeki kategori üyeleri için benzer motor hareketler kullanılmaktadır. Ayrıca bu üyeler benzer biçime ve en önemlisi benzer zihinsel imgelere ve kullanıma

sahiptirler. Kısaca, bu kategoriler için benzer motor ve bilişsel yetenekler kullanılır.

Kısaca, temel düzey, dünyayı algılama ve kavramları sınıflamada en kolay özetlemeleri yapabildiğimiz ve dolayısıyla tercih edilen bir düzeydir. Rosch (1978), temel düzeye kısa sürede tepki verilmesini, bu düzeyin daha kolay algılanmasına ve bilişsel yapı tarafından daha kolay değerlendirilmesine bağlar. Ancak bu konuda Rosch'un araştırmasında kullandığı yönteme getirilen bazı eleştiriler vardır ve yaptığı açıklamalar üzerinde tartışılmaktadır.

1.2.1. Temel Düzey Kategori Üstünlüğü ile İlgili Tartışmalar ve Araştırmalar

Rosch'un temel düzeydeki kategorilerin insanlar tarafından daha kolay algılandığı ve daha kısa sürede tepki verildiği şeklindeki açıklamaları bazı araştırmalarla desteklenmiştir. Buna karşın, bazı araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilmiş ve Rosch'un açıklamalarına ve hatta yaptığı araştırmaya getirilen eleştiriler olmuştur.

Casey ve Heath (1983) yaptıkları çalışmada, hem hiyerarşik düzeyin hem de hiyerarşik bir düzen olmaksızın bir kategoride bulunan eleman sayısının reaksiyon zamanı üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırma iki aşamalı olarak hazırlanmış ve altı ve sekiz yaşlarında 30 çocuk denek olarak seçilmiştir. Uyarın olarak ise anlamsız sözcükler kullanılmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında, anlamsız sözcüklerden hiyerarşik olmayan iki kategori oluşturulmuştur. Bu kategorilerin birinde 8, diğesinde 12 kavram bulunmaktadır. İkinci aşamada ise anlamsız sözcüklerden oluşturulan iki kategori bu sefer hiyerarşik bir düzen içine yerleştirilmiştir. Bu hiyerarşik düzen, bir üst düzey kategoriye ait iki temel düzey kategori ve bu iki temel kategorinin elemanlarını oluşturan 12 ya da 8 alt düzey kavramla kurulmuştur. Denekler başka sözcüklerle eğitilerek sistemi öğrenmeleri sağlanmıştır. Deneklerden bir ekran üzerinde gördükleri kavramlara dikkatlice bakmaları ve bu kavramların deneycinin hedef olarak söylediği kategoriye ait olup olmadığına karar vermeleri ve kategoriye aitse "evet", değilse "hayır" tuşuna basmaları istenmiştir. Elde edilen bulgular, reaksiyon zamanının kavramın sahip olduğu eleman sayısından etkilenmediğini, buna karşın hiyerarşik yapıdan etkilendiğini göstermiştir. Deneklerin en çabuk tepkiyi

temel düzey kategori isimleri söylendiğinde verdikleri saptanmıştır.

Benzer bir şekilde Tager-Flusberg (1985) temel düzey kategorilerin üstünlüğünü test etmek için yaptığı çalışmasında otistik, zihinsel özürlü ve normal çocukları temel ve üst düzey kategori çalışmalarında karşılaştırmayı hedeflemiştir. Bu çalışmada 14 otistik, 14 zihinsel özürlü ve 14 normal olmak üzere toplam 42 çocuk denek olarak kullanılmıştır. Araştırmanın birinci bölümünde üç grup çocuk temel düzey kategorilere karar verme konusunda test edilmişlerdir. Uyarılar bir yetişkin grubu tarafından saptanan araba, sandalye ve köpekten oluşmaktadır. Bu üç temel düzeyin alt düzey uyarıları da yine aynı yargıcı grubu tarafından belirlenen en tipik elemanlardan seçilmiştir. Her bir temel düzey kavram için beş alt düzey kategori elemanı belirlenmiştir. Örneğin, araba için sedan, pikap, spor araba, antik araba, jip gibi elemanlar kullanılmıştır. Her bir kavram için belirlenen beş alt düzey kategori resimleri çocuklara gösterilmiş ve temel gruplara ayırmaları istenmiştir. Elde edilen bulgular her üç grup deneğin de bu ayırımı kolaylıkla yaptığını göstermiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde ise aynı yetişkin grup tarafından saptanan, altı üst düzey kategori kullanılmıştır. Bunlar doğal kavramlar

olan sebze, meyva ve hayvan ile işlevsel kavramlar olan elbise, mobilya ve taşıt olarak belirlenmiştir. Çocuklara yine ilk bölümde olduğu gibi her üst kategori için beş temel düzey kavram resmi gösterilmiş ve bunların uygun grublara ayrılmaları istenmiştir. Elde edilen bulgular üst düzey kategori ayırımında en kötü performansı zihinsel özürlü grubun gösterdiğini saptamıştır. Taşıt ve elbise kategorileri sırasıyla daha kolay tepki alırken, mobilya her üç grup için de en zor algılanan kategori olmuştur. Yetişkinlerle çalışan Rosch ve ark.'larının (1976) araştırmasında da mobilya kavramının, en soyut kabul edilen ve her deneğin farklı özelliklerinden sözetdiği ve üzerinde anlaşmaya varamadığı bir kavram olduğu düşünülürse, çocukların mobilya kavramında zorlanmaları normal kabul edilebilir. Kısaca, bu araştırma hem otistik, hem zihinsel özürlü ve hem de normal çocuklar için kavramları üst düzey kategoriler içine yerleştirmenin, temel düzey kategorilere yerleştirmeden daha zor olduğunu göstermiştir.

Golberg (1986) ise yaptığı çalışmada, 22 üst düzey kategori ve 440 temel ve alt düzey kategori kavramlarını somutluk, imaj edilebilirlik, kategori edilebilirlik, anlamlılık, aşinalık, sahip oldukları atıflar ve hoş gitme gibi altı farklı açıdan incelemeye tabi

tutmuştur. Bu araştırmada her koşulda 60 olmak üzere toplam 360 denek bulunmaktadır. Denekler kendilerine sunulan kavramları 7'li ölçek üzerinde değerlendirmişlerdir. Elde edilen bulgular özellikle sahip olunan atıflar, kategori edilebilirlik, aşinalık ve anlamlılık değerlendirmelerinde temel düzey kavramların bir üstünlük taşıdığını göstermiştir. Diğer açılardan yapılan değerlendirmelerde anlamlı bir farklılık saptanamamıştır.

Yukarıda anılan çalışmaların hepsi, Rosch'un iddia ettiği gibi, temel düzey kategorilerin daha kolay algılandığını ve onlara daha kolay tepki verildiğini destekleyen araştırmalardır. Ancak Rosch'un açıklamalarına ve hatta yaptığı araştırmaya eleştiriler getiren çalışmalar da vardır.

Özellikle Murphy ve Smith (1982), Rosch ve ark.'larının (1976) araştırmasında kullandığı yöntem ve bu araştırmaya bağlı olarak yaptıkları açıklamalara eleştiriler getirmişlerdir. Öncelikle Rosch'un araştırmasında kullandığı alt düzey isimlerin, temel düzey isimlerden daha uzun olduğunu ve bu nedenle algılanmalarının daha uzun olacağını ve tepki süresinin de buna bağlı olarak uzayacağını söylemişlerdir. Rosch'un

araştırmasında kullandığı temel düzey kavramlar tek sözcükle isimlendirilirken, alt düzey kavramlar birden fazla sözcükle isimlendirilmişlerdir. Doğal olarak bir insanın tek sözcüğü algılaması iki sözcüğü algılamasından kolay olacaktır. Ayrıca Rosch açıklamalarında alt düzey kavramların tanımlanabilmesi ve bir kategoriye dahil edilebilmesi için bazı ayrıntıların farkedilmesi gerekliliğinden söz etmiştir. Oysa kendisi çalışmasında resimler kullanmış ve resimlerde ayrıntıların farkedilebilir olmasına önem vermemiştir. Murphy ve Smith'e (1982) göre bir başka sorun da, Rosch'un araştırmasında kullandığı temel düzey isimlerin diğer iki kategoriye göre daha sık kullanılan ve deneklerin daha aşına oldukları kavramlardan oluşmasıdır. Murphy ve Smith, Rosch'un araştırmasında kullandığı kavramların aşinalık düzeyini kontrol etmemiş olmasının, temel düzey kavramlara daha kısa sürede tepki verilmesine neden olduğunu düşünmüşlerdir.

Murphy ve Smith'in temel düzey kavram isimlerinin daha sık kullanıldığı ve bunlara daha aşına olduğu iddiası, dil kazanımı ile ilgili bazı açıklamalarla da desteklenir niteliktedir. Dil gelişimine baktığımızda, dildeki her sözcüğün özellikle somut nesnelere ilgili sözcüklerin bir kavramın karşılığı olduğu bilinmektedir.

Çocuklar, dili öğrenmeye temel düzey kategorilerdeki kavramların isimlerini öğrenerek başlamaktadırlar (Clarke,1973; Anglin 1977, 1978). Yetişkinler bile yeni kavramları öğrenirken, alt ya da üst düzey kategori isimlerinden önce temel düzey isimleri öğrenmekte ve daha sonra hiyerarşik yapı içinde birbirleriyle ilişkilendirmektedirler (Rosch,1978a). Yine benzer şekilde Cruse (1977), temel düzey kategori isimlerinin günlük dilde öncelikli olarak kullanıldığını ve bu nedenle bu tür kavramlara daha aşina olduğunu söylemektedir.

Kavram kategorilerinin hangisinin öncelikli olarak kullanılacağına karar verme sürecini açıklarken Piaget, bilişsel dünyalarında aktif bir yapıya sahip olan insanların kendi ihtiyaçlarına uygun kategorileri seçtiklerini söylemektedir. Piaget'yi destekleyen tüm araştırmacılar onun temel varsayımlarını kabul eder ve insanların sahip olduğu bilgi ve bilişsel düzeyin çevrenin etkisinden daha önemli olduğunu vurgularlar (Piaget,1971; Flavell,1977; Zeytinoğlu, 1980). Buna karşılık bazı araştırmacılar, insanların dünyayı algılamada aktif olmadıklarını ve onlara zaten "yapılandırılmış" bir dünyanın sunulduğunu iddia ederler. Özellikle de çocuklar için dünyayı yetişkinlerin yapılandırdığını savunurlar ve ailelerin kavramları isimlendirme yoluyla çocuklarına

dünyayı öğretme çabası içinde olduklarını düşünürler (Vigotsky, 1978; Callanan, 1989). Ailelerin farklı hiyerarşik yapılarıdaki kategorileri çocukları için isimlendirirken kullandıkları stratejiler farklıdır. Temel düzeydeki kavramları (sandalye, köpek gibi) tek tek nesnelere isimlendirmede kullanırken, üst düzey kavramları bir grup nesneyi tanımlarken (mobilya, hayvan gibi) ya da düzeyler arasındaki ilişkiyi açıklamaları gerektiğinde kullanırlar (Callanan, 1989).

Callanan (1985), çocukların kavramların hiyerarşik sistemini nasıl anladığı ve bunların sözcüklerdeki anlamlarıyla bağ kurmayı nasıl başardıklarıyla ilgilendiği araştırmasında ailelerin bu öğrenme sürecindeki önemini vurgulamıştır. Çocuklar sözcükleri öğrenmeye başladıklarında aileler nesnelere işaret etmeye ve isimlendirmeye başlarlar. Örneğin, aileler hayvanat bahçesindeki bir hayvanı işaret ederek "bu tavşan" derler. Çocuklar genellikle nesnelere isimlerini bu yolla öğrenirler ve aileler yeni sözcük öğretmede bu yöntemi oldukça garantili bulurlar. Callanan (1985) annelerin eğer temel düzey kategorilerle düşünüyorlarsa basitçe işaret etme ve isimlendirme yaptıklarını ve bu yolla temel düzeyin oluşumuna rehberlik ettiklerini, üst düzey kategorilerle düşündüklerinde ise sadece üst düzeyi

belirtmekle kalmayıp hem temel hem de üst düzey isimlendirmeler kullandıklarını saptamıştır. Örneğin, bir anne bir nesneyi çok nadir "mobilya" olarak isimlendirmekte, onun yerine "bak bu sandalye, bir mobilyadır" gibi ifadeler kullanmaktadırlar (Blewitt, 1983). Yani anneler üst düzey kategoride düşündükleri zaman iki çeşit ekstra bilgi vermektedirler. Bunu ya iki düzey arasındaki ilişkiyi tanımlayan "araba bir çeşit taşıttır" gibi ifadeler kullanarak ya da temel ve üst düzey kavramları ayırıp "burada bazı makinalar var, burada da mikser var" şeklinde iki isimlendirme yaparak gerçekleştirmektedirler. Kısaca, aileler tarafından üst düzey isimlendirmeler, ancak farklı iki temel düzey kavram yanyana görülüyorsa kullanılmaktadır. Ailelerin ve çocukların okuma kitaplarındaki nesnelere isimlendirme ve bir grup altında toplama oyunu oynadıkları ve bu oyunlar sırasında ailelerin, nesnelere isimlendirmek için temel düzey kavramları kullandıkları başka araştırmacılar tarafından da gösterilmiştir (Anglin, 1977; Masur ve Gleason, 1980; Blewitt, 1983). Ayrıca Amerikan işaret dilinde bile (sağır-dilsizler için) temel düzey kategorideki isimler tek bir işaret ile gösterilirken, diğer düzey kategorilerdeki isimlerin birden fazla işaret ile gösterilmesi, bu dili öğrenen insanların da önce temel

düzeyi sonra diğer düzeyleri öğrendiğini kanıtlamaktadır (Siple, Fischer, Bellugi, 1977).

Bütün bu bilgiler temel düzey kavramların ilk önce öğrenildiğini ve bu anlamda daha aşına olunan kavramlar olduğunu göstermekte ve Rosch'un çalışmasındaki eksiklerin giderilmesi ve daha sonra açıklamalarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Mervis ve Crisafi (1982) aşinalık poblemini ortadan kaldırmak amacıyla 12 üniversite öğrencisinin denek olduğu bir çalışma düzenlemişlerdir. Aşinalık etkisini ortadan kaldırmak amacıyla, bazı şekilleri kullanarak kategoriler oluşturmuşlardır. Deneklerden bu kategorilerin bazılarına isim vermelerini ve geride kalan isimlendirmedikleri şekillerin bu kategorilerden hangisine dahil edileceğine karar vermelerini istemişlerdir. Elde ettikleri bulgular, deneklerin daha çok temel düzey kategori ismi kullandığını ve bu düzeydeki isimlere daha çok uyaran dahil ettiklerini göstermiştir.

Murphy ve Smith (1982), Rosch'a getirdikleri eleştirileri ortadan kaldıracak bir araştırma modeli düşünmüşler ve somut nesne isimleri yerine anlamsız sözcükler kullanarak yapay bir hiyerarşik kategoriler

düzeni oluşturmuşlardır. Deneklere, oluşturdukları bu kategorileri öğretmişler ve bunu yaparken öğrenme sırasını dengelemişlerdir. Aynı zamanda sözcük uzunluğu ile sözcük aşinalığını kontrol ederek, Rosch'un araştırmasında görülen problemleri yok etmeye çalışmışlardır. Murphy ve Smith (1982) bu çalışmada, deneklerden, öğrendikleri hiyerarşik kategorilere göre anlamsız sözcükleri sınıflamalarını istemişlerdir. Elde ettikleri bulgular bütün dengeleme ve kontrol işlemlerine rağmen temel düzey kategorilerin daha kolay algılandığını ve bu düzeydeki kavramlara diğerlerinden daha kolay tepki verildiğini göstermiştir. Bu sonuçlarla da dünyayı algılama ve gruplamada en yararlı ve en kolay kavramsal özetlemelerin yapılabildiği hiyerarşik yapı olduğu için tercih edilen düzeyin temel düzey olduğu görüşünü desteklemişlerdir.

Sonuç olarak, Murphy ve Smith'in (1982) temel düzey kavram isimlerinin önce öğrenildiği için daha aşina kavramlar olduğu iddiası ile hareket ettikleri ve aşinalık etkisini ortadan kaldırmak için düzenledikleri araştırmanın bulguları, Rosch ve ark.'larının (1976) araştırmasında elde ettiği sonuçları tekrarlamaktan öteye gidememiştir. Aslında, zaten bazı araştırmacılar temel düzey kavramların önce öğrenilmesinin, bu düzeyde

sınıflamalar yapmak gerektiğinde özel bir artı yarar sağlamadığını ve hatta Callanan'ın (1985) çalışmasında saptadığı gibi işaret ederek isimlendirme stratejisiyle çocuklara yeni kavramların öğretilmesi yönteminin çok karmaşık ve belirsiz bir yöntem olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle çocukların bu tarz referanslarla yeni kavramları nasıl öğrendikleri ya da gerçekten ilk önce temel düzey kavramları mı öğrendikleri konusunda belirsizlikler vardır (Horton ve Markman,1980; Markman ve Hutchinson, 1984; Waxman ve Gelman, 1986; Callanan,1989).

Markman ve Hutchinson (1984) bu belirsizlik problemini ortadan kaldırmak amacıyla bir çalışma düzenlemişlerdir. Markman ve Hutchinson (1984) çocuklara bir kaniş resmi göstermişler ve sonra çocuklardan bir av köpeğinin kemik yediğini gösteren bir başka resimde, ilk gördükleri resimdekine benzeyen nesneyi bulmalarını istemişlerdir. Çocukların genellikle av köpeğinden önce kemiği, ilk resimdeki kanişle ilgili şey olarak gösterdiklerini saptamışlardır. Oysa kaniş anlamsız bir sözcükle isimlendirildiğinde, örneğin "bu bir daxdır" denildiğinde çocukların av köpeğini diğer "dax" olarak seçtiklerini bulmuşlardır. Buradan hareketle de bir resmi işaret edip isimlendirmenin her zaman anlatılmak

istenen şeyi ifade etmediğini ve belirsiz bir yöntem olduğunu savunmuşlardır. Çocuklar "kaniş" ile "kemik" arasında "av köpeğinden" daha çok ilişki kurmuşlardır. Ancak anlamsız bir sözcük kullanıldığı zaman kendilerinden isteneni anlamışlardır. Onlara göre bu yöntemle çocuklara yeni kavram öğretmek kabul edilir bir yöntem değildir. Waxman ve Gelman da (1986) 5 yaşındaki çocuklarla yaptıkları çalışma sonunda benzer bulgular elde etmişlerdir. Waxman ve Gelman (1986), belli bazı nesnelere Japonca sesli harflerle isimlendirmiş ve çocuklardan bu nesnelere benzeyen başka nesnelere sınıflamalarını istemişlerdir. Çocukların, Japonca isimlendirilen bu nesnelere üst düzey kategoriler içinde sınıflamada temel düzey sınıflamalar kadar başarılı olduklarını bulmuşlardır.

Callanan (1989) 3, 4 ve 5 yaşlarında toplam 55 denek kullandığı araştırmasında, ailelerin çocuklara hiyerarşik sistemi öğretirken kullandıkları stratejilerin çocukların hiyerarşik bağları kurmasında yararlı olup olmadığını anlamaya çalışmıştır. Çocukların dikkatini çekebilmek için değişik kuklalar ve resimler kullanmıştır. Kuklaların resimleri isimlendirmek için kullanıldığı bu çalışmada, işaret edip isimlendirme ve birbiri içine dahil ederek iki tür bilgi verme stratejileri kullanılmış ve

çocukların hangi düzey kategorileri daha kolay anladıkları bulunmaya çalışılmıştır. Callanan (1989), ilk çalışmasında, günlük dilde öğrenilen sözcüklerin etkisini engellemek amacıyla, anlamsız sözcüklerle isimlendirme yapmıştır. Araştırmada 4 koşul vardır. İlk koşulda kuklalar, örneğin bir köpek resmini işaret ederek, "bu bir terval" demektedir. Bu strateji, annelerin çocuklarına temel düzey kavramları öğretmek için kullandıkları stratejidir. İkinci bölümde ise aynı resim başka bir anlamsız sözcükle iki tür bilgi verecek şekilde isimlendirilmektedir. Örneğin, "bu bir wugdur, wug bir çeşit tervaldir" denmektedir. Diğer iki koşulda ise aynı tür isimlendirmeler bir çerçeve içinde köpek ve kedi gibi farklı iki temel düzeyden kavramların bulunduğu resimlerle tekrarlanmıştır. Örneğin, köpek gösterilerek "bu bir tervaldir", daha sonra kedi gösterilerek "bu da diğer tervaldir" denmektedir. Diğer koşulda ise resimdeki köpek gösterilerek "bu bir wugdur, wug bir çeşit tervaldir" denmekte ve kedi işaret edilerek "bu da diğer tervaldir"denilmektedir. Daha sonra çocuklara alt, temel ve üst düzey kategorilerden başka resimler gösterilerek "bu bir terval midir?" ya da "bu bir wug mudur?" soruları sorulmuştur. Elde edilen bulgular, çocukların her iki strateji türünde de alt ya da üst düzey isimlendirmeden çok temel düzey isimlendirmeyi tercih ettiğini

göstermiştir. Callanan (1989) ikinci çalışmasında, ilk çalışmadaki yöntemi çocuklar için aşına olan ve olmayan anlamlı sözcükler kullanarak tekrarlamıştır. Elde edilen bulgular ilk çalışmanın aksine özellikle aşına kavramlar sözkonusu olduğunda çocukların aynı anda iki bilginin verildiği birbiri içine dahil etme stratejisinden yararlandığını ve bu tür bilgi verildiğinde üst düzey kavramları kullanabildiğini göstermiştir. Ancak yine de öncelikle temel düzey isimlendirmeyi tercih ettileri bulgusu, ilk çalışmanın sonuçlarıyla uyum sağlamıştır. Callanan'ın (1989) çocukların aşına oldukları nesnelere isimleri kullanıldığında üst düzey kavramları kullanabildiği bulgusu, Waxman ve Gelman'ın (1986) anlamsız sözcüklerle isimlendirme yapıldığında üst düzey sınıflamaların başarılı olduğunu gösteren çalışmasıyla çelişik görünmekle birlikte, her iki çalışma da küçük yaştaki çocukların kavramların nasıl sunulduğuna bağlı olarak üst düzey sınıflamalar yapabildiğini göstermesi açısından benzerdir (Ross,1980).

Bellek ile ilgilenen araştırmacıların hatırlama testlerinde sıkça kullandıkları ve mnemonic stratejilerden biri olan gruplama, yani kategori kullanma stratejisinin, normal gelişim sürecinde 9-10 yaşlarından itibaren kendiliğinden kullanılmaya başlanan bir strateji

olduğu kabul edilmekte ve daha küçük yaşlardaki çocuklara hatırlamayı kolaylaştırmak için bu stratejinin dışarıdan ipucu olarak verilmesi gerekirken, 9-10 yaşlarındaki çocukların bu stratejiyi kendiliğinden kullanmaya başladıkları düşünölmektedir (Brown,1978; Markman ve Callanan, 1984; Schneider, Körköl, Weinert, 1987; Kail,1990). Oysa, Daehler, Lonardo, Bukatkok (1979) daha küçük çocukların bile temel düzeydeki basit sıralama problemlerini üst düzey kategori problemlerinden önce çözmeyi başardıklarını bulmuşlardır. Küçük çocuklar "sandalyeleri masalardan ayır" şeklinde sunulan problemleri çözmeyi başarıırken, "mobilyaları grupla" şeklinde sunulan problemleri çözmeyi başaramamaktadırlar. Daehler ve ark.'larının(1979) bulguları, yukarıda anılan Waxman, Gelman (1986) ve Callanan'ın (1989) bulgularıyla, küçük çocukların bile kategori kullanabildiğini göstermesi açısından uyum sağlarken, Waxman, Gelman (1986) ve Callanan'ın (1989) belli koşullar altında küçük çocukların temel düzey kategoriler kadar üst düzey kategorileri de kullanabildiği gösteren bulgularıyla uyum sağlamamaktadır.

Mervis ve Crisafi (1982) hiyerarşik yapıların, temel düzey (basic), üst düzey (superordinate) ve alt düzey (subordinate) sırasıyla kazanılıp kazanılmadığını

test etmek amacıyla düzenledikleri araştırmalarında, yaşları ikibuçuk ile beşbuçuk arasında değişen toplam 240 çocuk ile çalışmışlardır. Şekilleri kullanarak hazırladıkları yapay kategorilerle bir hiyerarşik düzen oluşturmuşlar ve deneklere temel ve üst düzey kategorilerle ilgili sınıflama problemleri sunmuşlardır. Elde ettikleri bulgular ikibuçuk yaşındaki çocukların bile temel düzeydeki problemlerle başedebildiklerini, buna karşın alt ve üst düzey problemlerde yaşa bağlı bir farklılık olduğunu, ikibuçuk yaşındaki çocukların bu tarz problemleri çözmeyi başaramadıklarını bulmuşlardır. Daha büyük çocukların ise temel düzey problemlerden sonra en kolay üst düzey problemleri çözebildiklerini saptamışlardır. Elde edilen bu bulgu da çocukların 9-10 yaşından önce kategori kullandıklarını gösteren bir çalışma olarak dikkat çekmektedir.

Ayrıca Gelman ve Markman (1987), 3 ve 4 yaşındaki çocukları kullanarak yaptıkları çalışmalarında, bu yaştaki çocukların bile temel düzeydeki kavramların Şekil, renk gibi değişikliklerine duyarlı olduklarını ve temel düzeydeki kavramları Şekil ve renk değişikliklerine göre sınıflayabildiklerini göstermişlerdir. Benzer bir Şekilde Gelman ve O'Reilly (1988) okul öncesi ve ikinci sınıfa giden çocuklarla yaptıkları çalışmalarında,

çocukların bir kategorideki üyelerin benzerliğini anlayıp anlamadıklarını araştırmaya çalışmışlardır. Örneğin "elma" kavramında birbirine tamamen benzeyen elmalar ile genel görünüm olarak elmaya benzeyen ama farklı özellikler taşıyan örneğin "frenk elmasını" birbirinden ayırıp ayırmadıklarına bakmışlardır. Çocukların hepsinin bu farklılığı algıladıklarını ve bu farklılığı "bu başka bir elma", "bu başka birşey" ya da "bu başka bir meyva" ifadeleriyle açıkladıklarını saptamışlardır. Küçük çocukların bu farklılığı temel düzey kavram ismini kullanarak "bu başka bir elma" gibi ifade ettiklerini daha büyük çocukların ise bu farklılığı "bu başka bir meyva" diyerek bir üst düzey kavramla açıkladıklarını bulmuşlardır. Hatta küçük bir grup olsa bile bazı deneklerin "frenk elması" adını bulamamalarına rağmen, "bu da elma ama başka birşey" ifadesiyle bir alt düzey kategori ifadesi kullanmaya çalıştıklarını iddia etmişlerdir. Bu bulgular da, 9-10 yaşlarında kazanıldığı düşünülen kategorizasyon becerisinin, daha küçük çocuklar tarafından da, özellikle temel düzey kavramlarda kullanılabilirliğini göstermektedir (Gelman ve Markman, 1986,1987).

Hatta yapılan bazı çalışmalarda, 9 aylık çocukların bile temel düzeydeki kavramları oluşturma ve hatırlama

becerisine sahip oldukları bulunmuştur. Roberts (1988) 9 aylık çocukları kullanarak yaptığı alışkanlık kazandırma (habituation) çalışmasında çocukların, temel düzeydeki kavramlara çok daha kolay alıştığını ve tepki verdiklerini bulmuştur.

İnsanların temel kavramları daha iyi kullandığı ve temel kavramların daha çok bilgi verici ve ayırt edici özelliklere sahip olduğu görüşü genelde kabul görmekle birlikte, bu konuda istisna olan durumlar da vardır. Özellikle birbirisiyle ilişkili nesnelere gruplama gerektiğinde üst düzey (superordinate) kavramların tercih edildiği açıktır. Gözlemler günlük yaşamda belli bir grup nesneyi tanımlamak için onların tek tek isimlerini söylemek yerine üst düzey kavramları kullanmanın tercih edildiğini göstermektedir. Örneğin, "Oyuncaklarını topladın mı?", "Çiçekler burada ölüyor mu ne?", "Oturma odasındaki mobilyaları değiştirelim mi?" gibi konuşmalar her zaman karşılaşılan konuşmalardır. Ayrıca bilim adamları sıvı, bitki gibi üst düzey kavramları onların genel karakteristiklerini saptamak amacıyla sıklıkla kullanmaktadırlar (Murphy ve Wisniewski,1989).

Buradan hareketle Murphy ve Wisniewski (1989), temel düzeyin üstünlüğünün kavramların deneklere

sunuluş biçimiyle ilgili olabileceğini düşünmüşler ve bu etkiyi ortadan kaldıracak bir araştırma modeli hazırlamışlardır. Bu araştırmada değişik nesnelerin, hem tek tek hem de gruplanarak resimleri çekilmiştir. Örneğin masa, sandalye, koltuk gibi nesneleri hem tek tek hem de birarada gösteren resimler kullanılmıştır. Yirmibir üniversite öğrencisinin kullanıldığı bu araştırmada deneklere, bu tek tek ve birarada çekilen resimler gösterilmiş ve deneklerden resimleri gördükleri anda isimlendirmeleri istenmiştir. Reaksiyon zamanının da ölçüldüğü bu çalışmada, deneklerin tek tek gördüğü resimleri temel düzeyde isimlendirirken, birarada gördükleri resimleri üst düzeyde isimlendirdikleri bulunmuştur. Reaksiyon zamanına bakıldığında da üst düzey isimlendirme yapmanın temel düzey isimlendirme yapmadan daha kısa sürede başarıldığı saptanmıştır.

Benzer bir çalışmada, Mandler, Bauer ve McDonough (1991) 18 ve 30 aylık çocukları denek olarak kullanmışlardır. Bu çocuklara hayvan ve taşıt gibi üst düzey kategorilerin hem temel hem de alt düzeyinden 4'er oyuncak verilmiş ve oynamaları istenmiştir. Çocuklar araştırmacı tarafından gözlemlenmiş ve kullandıkları isimlendirmeler kaydedilmiştir. Elde edilen bulgular

çocukların oyuncakları genellikle üst düzey kavramlarla isimlendirmeyi tercih ettiklerini göstermiştir.

Üst düzey kavramların koşullara bağlı olarak temel düzeyden daha sık kullanıldığına ve daha kolay algılandığına ilişkin çalışmalar olduğu gibi, alt düzeyin algılanmasıyla ilgili de çalışmalar vardır. Özellikle belli bir alanda uzmanlaşmış kişilerin alt düzey kategori kavramları hakkında en az temel düzey kadar, hatta bazen daha da hızlı karar verebildikleri saptanmıştır (Rosch 1978).

Tanaka ve Taylor (1991) alt düzey kavramların algılanmasına ilişkin yaptıkları çalışmada, en az 10 yıllık tecrübesi olan 12 kuş ve 12 köpek uzmanını denek olarak kullanmışlardır. Çalışmanın ilk bölümünde deneklere, hayvan ve mobilya üst düzey, kuş, köpek, sandalye, masa temel düzey kavramları olarak sunulmuş ve her bir temel içinde bazı alt düzey kavram isimleri verilmiştir. Örneğin kuş için Robin (ardıç kuşu) Crow (karga), Jay (alakarga), Cardinal (kardinal kuşu ya da ispinoz); köpek için Doberman, Collie (iskoç çoban Köpeği), Poodle (kaniş), Beagle (av köpeği); sandalye için mutfak sandalyesi, çalışma sandalyesi; masa için ise kahve masası, mutfak masası alt düzey kavram isimleri olarak verilmiştir.

Deneklerden her item için iki dakika içinde özellik listesi hazırlamaları istenmiş ve deneklerin uzman oldukları alanlarda alt kategorilerle ilgili çok daha ayrıntılı listeler oluşturdukları bulunmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde aynı deneklere taşıt, yiyecek, mobilya, elbise, kuş, köpek, balık, böcek, ağaç, çiçek, sebze, meyva kategorilerinden değişik kavramların resimleri gösterilerek resmi gördükleri anda olabildiğince çabuk ismini söylemeleri istenmiş ve reaksiyon zamanına bakılmıştır. Normalde köpek hakkında uzman olan bir kişinin ardıç kuşu resmi gördüğünde kuş tepkisi vereceği, çünkü ikisini ayıracak bilgiye sahip olmadığı düşünülmüştür. Oysa sonuçlara bakıldığında hiçbir resmin üst düzey kategori ismi almadığı ve %57 alt düzey ismi kullanılırken, %43 temel düzey ismi kullanıldığı ve deneklerin uzman olmadıkları alanlarda da alt düzey kategori ismi kullandıkları saptanmıştır. Ayrıca araştırmada, reaksiyon zamanı açısından da temel ve alt düzeyi isimlendirmede bir fark olmadığı bulunmuştur.

Kısaca, temel düzeyin üstün olup olmadığı ya da bu üstünlüğün nelerden kaynaklandığı konusundaki sorunlar henüz çözümlenememiştir. Gerçekten temel düzeyin bir üstünlüğü var mıdır, varsa bu üstünlük temel düzey kavramların insanın bilişsel yapısı tarafından daha kolay

algılanmasından mı, yoksa bu kavramların aşına olma ya da kısa isme sahip olma gibi özelliklerinden mi kaynaklandığı tartışılmaya devam edilen konulardır.

Bu sorulara yanıt aramaya çalışan ve yukarıda sözü edilen çalışmaların bir kısmı temel düzeyin üstünlüğünü gösterirken, bir kısmı zıt bulgular elde etmiştir. Ancak yapılan bu araştırmaların hepsinde nedense ya şekiller ya resimler ya da anlamsız sözcükler kullanılmış, günlük dil içinde yer alan ve somut nesnelere ilişkin kavram ve kategorilerin isimlendirilmesini sağlayan anlamlı sözcüklerle çalışılmamıştır. Rosch ve ark. (1976), eleştirilen çalışmalarında mobilya, sandalye, mutfak sandalyesi gibi günlük yaşamda kullanılan somut nesnelere resimlerini kullanırken, bu araştırmanın açıklarını kapatmak için düzenlenen çalışmalarda ise ya anlamsız sözcükler ya da şekiller kullanılmış ve bu açıkların anlamlı sözcükler kullanılarak giderilmesine çalışılmamıştır. Ayrıca bu çalışmaların hemen hepsinde ya gençler ya da çocuklar denek olarak kullanılmış, yaşlı insanların kavramları nasıl algıladığı ile ilgilenilmemiştir. Oysa temel düzey kavramlar kolay algılanan kavramlar ise bunun her yaş grubu için geçerli olması gereklidir.

Kavram oluşumu ile ilgilenen araştırmacıların aksine, bellek ile ilgilenen araştırmacılar gençlerle yaşlılar arasındaki bellek performansı farklılığı ile yoğun bir şekilde ilgilenmişler ve bellek fonksiyonlarında yařa bağlı bir dūřūř olduğu konusunda genel bir yargıya varmışlardır (Labouvie-Vief ve Schell, 1982; Craik ve Rabinowitz,1985; engelci ve zekes,1992). Ancak yaşlılar ve gençler için aşına sözcüklerin kullanıldığı bir serbest hatırlama çalışmasında bunun tam tersi bir bulgu elde edilmiştir. Barret ve Wright (1981) yaptıkları bu çalışmada, gençler için aşına olan sözcüklerle bir liste ve yaşlılar için aşına olan sözcüklerle ikinci bir liste hazırlamışlardır. Her gruba bu iki listeyi vererek serbest hatırlama yaptırmışlardır. Elde edilen bulgular, hatırlama performansında gençlerin kendi aşına oldukları sözcüklerde yaşlılardan daha başarılı olduğunu, buna karşın yaşlılar için aşına olan sözcüklerde ise yaşlıların gençlerden daha başarılı olduğunu göstermiştir. Bu sonuç hiyerarşik düzeyin önemli olmadığı durumlarda bile aşına kavramların bilişsel yapı tarafından daha kolay algılandığını kanıtlaması açısından önemlidir.

Bütün bu nedenlerle yukarıdaki sorulara yanıt arayan ve Rosch'un çalışmasındaki problemlerin giderildiği, resimler yerine anlamlı sözcüklerin

kullanıldığı ve gençlerle yaşlıların karşılaştırıldığı bir yeni çalışmaya ihtiyaç duyulduğu açıktır. Yapılan bu çalışmada temel düzeyin, aşına kavramlara sahip olma nedeniyle mi daha iyi algılandığı ya da aşinalık etkisinin dengelendiği koşullarda da bir üstünlüğü olup olmadığı incelenmeye çalışılmıştır.

Yukarıda anılan problemlerden biri olan aşinalık sorununun anlamlı sözcüklerle giderilebilmesi için hiyerarşik yapıya uygun kategorilerin, kategori normlarının saptanması ve her düzey için en tipik elemanların belirlenmesi gerekmektedir. İngilizce'de bu tip norm çalışmaları değişik yıllarda, değişik kategoriler ve değişik yaşdaki denek grupları için yapılmış ve yayımlanmıştır (Battig ve Montequé,1969 bkz.Herrmann, Chaffin, Corbett,1973 ve Peynircioğlu, 1988; Rosch,1978). Kategori normu, kategori üyeleri arasındaki tipiklik farklarını ortaya koyan, kullanım sıklığına göre sıralayan normdur (Peynircioğlu,1988). Kategori normları gerek dil çalışmalarının, gerekse de bellek çalışmalarının kaçınılmaz bir parçası haline gelmiştir. Türkiye'de de bilişsel psikolojide araştırmalar yoğunlaşmaya başladığından, kategorilere duyulan gereksinme gitgide büyümeye başlamıştır. Son zamanlara kadar yapılan çalışmalarda kategorilere ihtiyaç duyulduğunda İngilizce

normlar üzerinden tercümelere gidilmiş ve adapte edilerek kullanılmaya çalışılmıştır. Bazı kategoriler her iki dilde de büyük farklılık göstermediği için, örneğin renkler, vücut parçaları gibi, bu tarz kullanımlar kültürel açıdan büyük bir sorun yaratmamıştır. Ancak, bazı kategorilerde gerek dil değişikliğinden, gerekse kültür değişikliğinden dolayı ortaya çıkan farklar küçümsenemeyecek kadar çoktur. Örneğin, akrabalar kategorisinde olup İngilizce'de pek akla gelmeyen ve ifade edilmesi zor olan *dünür*, *bacanak* gibi üyeler Türkçe'de sıkça kullanılır. Bir kategori üyesi bir dilde sıkça kullanılırken, diğerinde kullanılmayabilir. Örneğin kardeş kavramı Türkçe'de sürekli kullanılırken, İngilizce'de pek kullanılmaz. *Decade* (onyıl) kavramı da tam tersine İngilizce'de sürekli kullanılırken, Türkçe'de hemen hemen hiç kullanılmaz (Peynircioğlu,1988, s. 133-134).

Türkçe kategori normlarıyla ilgili olarak ilk çalışma Peynircioğlu (1988) tarafından yapılmıştır. Peynircioğlu (1988), Battig ve Montaque'nün(1969) 56 kavram ile ilgili olan norm çalışmasını Türkiye'de tekrarlamıştır. 400 üniversite öğrencisinin denek olarak kullanıldığı bu çalışmada, 56 kategori deneklere sunulmuş ve deneklerden 30 saniyelik süreler içinde akıllarına gelen bütün üyeleri yazmaları istenmiştir. Böylece 56

kategori için normlar belirlenmiştir. Ancak bu çalışma, gençler için geçerli olan ve kullanılan üst düzey kavramların aşinalık düzeylerinin kontrol edilmediği bir çalışmadır.

Yukarıda sayılan nedenlerle, Peynircioğlu'nun çalışması araştırmak istediğimiz sorulara yanıt verecek bir norm çalışması olarak kabul edilmemiş ve bu çalışmanın amaçlarına uygun ve hem gençler hem de yaşlılar için geçerli olacak yeni bir norm çalışmasına ihtiyaç duyulmuştur.

1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı, yukarıda anılan ve anlamsız sözcüklerle yapılmış çalışmalarını anlamlı sözcüklerle tekrarlamak ve temel düzey kategorilerin her koşul ve kültürde daha kolay algılanıp algılanmadığını araştırmaktır.

Yine bu araştırmanın bir diğer amacı da, hiyerarşik yapıya uygun kavramların, genç ve yaşlı gruplar için kategori normlarını oluşturmak ve en sık kullanılan yani en tipik olan elemanları seçmektir.

Kısaca, bu araştırmada yanıt aranacak sorular şunlardır:

- 1.Türkçe'de hiyerarşik yapıya uygun kategori normları nelerdir?
- 2.Her düzeydeki kategorilerin, hem gençler hem de yaşlılar tarafından en sık kullanılan (en aşına olunan) üyeleri hangileridir?
- 3.Her düzeydeki kategorilerin, hem gençler hem de yaşlılar tarafından en az kullanılan (aşına olunmayan) üyeleri hangileridir?
- 4.Aşına olunan kategoriler ile aşına olunmayan kategoriler arasında daha kolay algılanma açısından (tepki süresi) bir farklılık var mıdır?
5. Aşına olunan üyeler arasında temel düzey kategorilerin daha kolay algılanma açısından (tepki süresi) alt düzey kategorilere bir üstünlüğü var mıdır?
6. Aşına olunmayan üyeler arasında temel düzey kategorilerin daha kolay algılanma açısından (tepki süresi) alt düzey kategorilere bir üstünlüğü var mıdır?
7. Bütün bu süreçlerde yaşa bağlı olarak görülen bir farklılık var mıdır?

Bütün bu sorulara yanıt bulabilmek için bu araştırmada birbirine bağlı iki ayrı çalışmaya yer verilmiştir. Birinci çalışmanın amacı, kategori normlarının ve aşına olunan ve olunmayan kavramların belirlenmesidir.

İkinci çalışma birinci çalışmanın sonunda elde edilen bulgulara dayanarak düzenlenen bir deneysel çalışmadır ve amacı temel düzey kavramlara her koşulda daha hızlı tepki verilip verilmediğini araştırmaktır.

I.4. SINIRLILIKLAR

Araştırmanın ilk bölümünü oluşturan norm çalışmasında saptanan kategori normlarının, sadece İzmir şehrinde oturan deneklerden elde edilmesi, tüm Türkiye için genellenmesi konusunda problem yaratabilir. Bu nedenle bu çalışmanın, Türkiye'nin belli başlı bölgelerinde oturan denekleri kapsayacak şekilde tekrarlanmasında yarar vardır. Ayrıca norm çalışması sadece genç ve yaşlılar için yapılmıştır. Başta planlanmasına rağmen, zaman problemi nedeniyle çocuklarla çalışılamamıştır. Tüm dünyada olduğu gibi teknolojik gelişmeyle birlikte, Türkiye'de de yaşlı nüfus artmış ve gerontoloji konusunda yapılan çalışmalar çoğalmıştır. Gençlerle yaşlılar

arasında bellek farklılığı olup olmadığı, zihinsel süreçlerde yaşa bağlı bir düşünün bulunup bulunmadığı gibi konularda tek tük de olsa araştırmalar yapılmaya başlanmıştır (Özekes, Gilleard,1989; Thompson, Çengelci, Gabay, Kohen, Özekes,1992; Çengelci, Özekes,1992). Oysa dünya ve Türkiye literatüründe kavram oluşumu konusunda yaşlı örnekleme hiç çalışılmamıştır. Bu nedenlerle bu çalışmada genç ve yaşlı örneklemin kullanılması tercih edilmiştir. Ancak tabii ki bu çalışmanın çocuk örnekleme için de geçerli olabilecek şekilde tekrarlanması yarar vardır.

Araştırmanın, temel düzey kategorilere her koşulda kısa tepki verilip verilmediğini araştırmaya yönelik ikinci bölümünde en sık tepki alan kavramlar, aşına olunan, en az tepki alan kavramlar da aşına olunmayan kavramlar olarak seçilmiştir. Ancak bütün kavramlar için eşit düzeyde aşinalık saptamak mümkün olamamıştır. Böylesi bir eşitlemenin doğal kavramlar için sağlanamayacağı da açıktır. Bu nedenle en çok ya da en az kullanılan kavramlar seçilerek, aşinalık düzeyleri sadece dengelenebilmiştir. Sonuçlara bakıldığında, tüm örneklem için, aşına olan kavramların, aşına olmayan kavramlardan daha kısa tepki süresine neden olduğu görülmüştür. Bu

sonuçlar da kullanılan seçim yönteminin amaca hizmet ettiğini göstermektedir.

1.5.TANIMLAR

Bu araştırmada kavram "aralarında belli özellikleri paylaşan bir grup nesne ya da olaya verilen sembol" (Cüceloğlu,1991, s.215) olarak tanımlanmıştır. Kavramları birbirleriyle ilişkilendirmeye ve hiyerarşik bir düzen sağlayan yapıya da "kategori" adı verilmiştir. Dilimizde kullandığımız ve özel isimlerin dışında kalan her sözcük (kavram), bir kategoriye aittir. Örneğin masa, sandalye, koltuk mobilya; sarı,kırmızı,siyah renkler kategorisinin elemanları olarak değerlendirilir.

İnsanlar, hiyerarşik bir yapılanma içinde nesneleri gruplayabilirler. Örneğin, meşenin bir ağaç, ağacın bir bitki dolayısıyla meşenin de bir bitki olduğunu bilirler. Bu örnekten hareketle açıklarsak, bitki st düzey (superordinate level), ağaç temel düzey (basic level) ve meşe alt düzey (subordinate level) kategoriler olarak tanımlanmaktadır. Temel düzey en fazla ayırt ediciliğe sahip düzey olarak tanımlanmaktadır. Temel düzey kategori elemanları (rn. ağaç) birçok ortak özelliğe sahiptir, buna karşın st düzey kategori elemanları (rn.

bitki) arasında çok daha az ortak özellik vardır. Alt düzey kategori elemanları (örn. meşe) arasında ise temel düzeyin sahip olduğundan çok daha fazla ortak özellik vardır. Bu da, kavramlar arasında karıştırmaya neden olabilmektedir.

Bu araştırmada kategori normu, kategori üyeleri arasında tipiklik farkını ortaya koyan, kullanım sıklığına göre sıralayan norm olarak tanımlanmıştır. Bir kategori içindeki en sık kullanılan üye, en tipik üye olarak tanımlanır (Peynircioğlu, 1988). Ayrıca bu araştırmada her üç düzey kategori için, deneklerin en çok tepki verdiği yani sık kullandıkları kavramlar, aşına olunan ve en az tepki verdikleri yani sık kullanmadıkları kavramlar, aşına olunmayan kavramlar olarak tanımlanmıştır.

Deneklerin kavram çiftlerini gördükten sonra, sözcüklerin aynı kategoriden olup olmadığına karar verip bilgisayar tuşuna basmaları sırasında geçen zaman da "tepki süresi" olarak tanımlanmıştır.

BÖLÜM II

YÖNTEM

II.1. CALIŞMA 1

Yapılan bu ilk çalışmanın amacı öncelikle hiyerarşik kategoriler arasında aşina olunan ve olunmayan kavramları belirlemektir. Bu amaçla araştırmada kullanılacak kavramların seçimi için, Türk Dil Kurumunun 1994 baskılı sözlüğü taranarak hiyerarşik yapıya uygun üst düzey kategorilerden toplam 80 kategori belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen kavramlar, E.Ü. Ed. Fakültesinde görevli, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 17, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden 17 ve Alman Dili ve Edebiyatından 16 olmak üzere toplam 50 uzmanlık derecesine sahip kişiye verilerek kullanım sıklıkları açısından değerlendirilmiştir. Kullanım sıklığı, 4 noktalı ölçek (sık sık, bazen, nadiren, hiç) kullanılarak ölçülmüştür. Değerlendirme sonuçlarının frekans dağılımları göz önüne alınarak, %80 ve daha fazla kullanıldığı belirlenen 15 kavram ile %20 ve daha az kullanıldığı belirlenen 12 kavram, aşina olunan ve olunmayan üst düzey kategoriler olarak belirlenmiştir (bkz. Tablo.III.1.1). Bu 27 kategori daha sonra genç ve yaşlı

deneklere uygulanarak temel düzey ve alt düzey kavramların belirlenmesinde kullanılmıştır.

II.1.1.Denekler:

Bu araştırmada, genç ve yaşlı olmak üzere iki yaş grubundan toplam 370 denek kullanılmıştır. Her yaş grubundaki deneklerin yarısı erkek, yarısı kadın olarak seçilmiştir. Genç denekler E.Ü. Edebiyat Fakültesi Psikoloji ve Felsefe bölümü, Atatürk Sağlık Meslek Yüksek Okulu Çocuk Gelişimi bölümü, Spor Meslek Yüksek Okulu Beden Eğitimi bölümü ve Diş Hekimliği Fakültesi öğrencileri arasında seçkisiz yolla seçilmişlerdir. Genç örneklem grubu 17-25 yaşları (mean= 20.61) arasında 110 kadın ve 110 erkek olmak üzere toplam 220 kişiden oluşmuştur. Yaşlı denekler ise Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı Basın Sitesi Huzurevi ve İzmir Belediyesi Gürçeşme Huzurevinde kalan kişilerle, kendi evinde yaşayan ve 55-85 yaşları (mean=68.69) arasından seçkisiz yolla seçilmiştir. Yaşlı grup 75 kadın ve 75 erkek olmak üzere toplam 150 kişiden oluşmuştur.

II.1.2. Materyal ve İşlem:

Bu araştırmada materyal olarak sadece kurşun kalemler ve A4 boyutlarında teksir kağıtları kullanılmıştır. Deneklere kağıt ve kalem verildikten sonra "şimdi size bazı kavramları sırayla söyleyeceğim, başlayın dediğimde başlayarak, her söylediğim kavramla ilgili olarak aklınıza gelen herşeyi, ben durun diyene kadar sırayla yazmanızı istiyorum" şeklinde bir yönerge verilmiştir. Amacın daha iyi anlaşılmasını sağlamak için kullanılan 27 kavram dışında kalan "mobilya" kategorisi kullanılarak örnek verilmiş ve deneklerin kendilerinden isteneni tam anlamıyla anlamaları sağlanmıştır. Kendisi yazmak istemeyen bazı yaşlı deneklerin tepkileri, araştırmacı ya da yardımcısı tarafından yazılarak alınmıştır. Her kavram için deneklere, alt düzey kavram elemanlarını da saymalarını sağlanmak amacıyla, 2 dakika gibi uzun bir süre verilmiştir. Her 5 kavramdan sonra yorgunluk ve sıkılma etkisini ortadan kaldırmak amacıyla 5'er dakikalık dinlenme molası verilmiştir. Böylece her uygulama yaklaşık 74 dakika sürmüştür. Bu süre yaşlı deneklerin uygulamasında biraz daha uzamıştır. Çalışma sırasında kavramların sırası, aynı sırayı izlemekten doğabilecek etkileri ortadan kaldırmak amacıyla dengelenmiştir.

II.2.ÇALIŞMA 2

Yapılan bu ikinci çalışmanın amacı, aşına olunan ve olunmayan kavramlara tepki verme süresi açısından temel ve alt düzey kategoriler ve gençlerle yaşlılar arasında bir farklılık olup olmadığını araştırmaktır.

Bu amaçla öncelikle üst düzey kavramlar yeniden gözden geçirilmiştir. Hem yaşlı hem de genç deneklerin en fazla üye hatırladıkları 6 üst grup, aşına olunan ve en az üye hatırladıkları 6 üst grup da aşına olunmayan üst düzey kategoriler olarak seçilmiştir. Pilot çalışmada belirlenen kavramlar bir uzman grubu tarafından belirlendiği için, deneklerin tepkilerine dayanarak yapılan bu seçimin deney çalışması için daha uygun olduğuna karar verilmiştir. Böylece 12 üst grup kavramı deneye dahil edilmiştir (bkz. Tablo.III.1.3. ve Tablo.III.1.7.).

Deneye dahil edilen bu 12 kavramın ilk çalışmada elde edilen sonuçlarına göre, genç ve yaşlı deneklerin tepkileri temel ve alt düzey açısından ayrılmıştır. Tüm örneklem için temel düzeyde en çok tepki alan 2 üye ile en az tepki alan 2 üye aşına olunan ve olunmayan temel düzey kavramlar olarak seçilmiştir. Aynı şekilde alt düzeyde en çok tepki alan 2 üye ile en az tepki alan 2 üye, aşına

olunan ve olunmayan alt düzey kavramlar olarak belirlenmiştir. Yani herbir üst kategori için 4 temel ve 4 alt düzey kavram kullanılmıştır. Böylece 12 üst düzey, 48 temel düzey ve 48 alt düzey kavram deneye dahil edilecek kavramlar olarak belirlenmiştir (bkz.Tablo.III.1.4.; Tablo.III.1.5.; Tablo.III.1.8. ve Tablo.III.1.9.)

II.2.1.Denekler:

Deney çalışmasına genç ve yaşlı olmak üzere iki ayrı yaş grubundan toplam 52 denek katılmıştır. Genç denekler E.Ü. Edebiyat Fakültesi Psikoloji ve Arkeoloji Bölümü öğrencileri ve çeşitli işlerde çalışan gençler arasından seçkisiz yolla seçilmişlerdir. Genç örneklem grubu 18-25 (mean=21.58) yaşları arasında olan 12 kadın ve 12 erkek olmak üzere toplam 26 kişiden oluşmuştur. Yaşlı denekler ise yine Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı Basın Sitesi Huzurevi, İzmir Belediyesi Gürçeşme Huzurevinde kalan kişilerle, kendi evinde yaşayan kişiler arasından seçkisiz olarak seçilmiştir. Yaşlı örneklem grubu 55-78 (mean=65.46) yaşları arasında olan 12 kadın ve 12 erkek olmak üzere toplam 26 kişiden oluşmuştur. İlk çalışmaya katılan deneklerin deneye katılmamasına dikkat edilmiştir.

II.2.2. Materyal ve İşlem:

Araştırmanın bu bölümünde deneyi uygulamak için, Macintosh Powerbook 145 model bir bilgisayar ve MicrosoftQuickBasic(b) programı materyal olarak kullanılmıştır. İlk araştırmanın bulgularına göre seçilen kavramlar birbirleriyle karıştırılmış ve hazırlanan bilgisayar programıyla deneklere çiftler halinde sunulmuştur. Deneklerden, gördükleri kavramların aynı kategoriden olup olmadığına karar vermeleri istenmiştir. Deneklere gördükleri kavramların aynı kategoriden olduğunu düşünüyorlarsa "evet", farklı kategoriden olduğunu düşünüyorlarsa "hayır" tuşuna olabildiğince çabuk basmaları söylenmiştir. Hazırlanan program yoluyla deneklerin tepki zamanı kaydedilmiştir. Deneklerin kendilerinden isteneni anlamaları ve bilgisayara alışmalarını sağlamak amacıyla, başka kavramlar kullanılarak denemeler yaptırılmıştır. İnsanların bireysel farklılıklar nedeniyle çevresel uyaranlara değişik sürelerde tepki verdikleri bilinmektedir. Hele hele genç ve yaşlı örnekleme çalışılan ve tepki zamanı ölçümlerinin alındığı bu çalışmada, elde edilecek farklılığın gençlerle yaşlılar arasındaki fiziksel farklılıktan çok bilişsel işleme farkından ortaya çıktığının gösterilmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle asıl deneye geçmeden önce,

deneklere bilgisayar ekranında 10 kelime gösterilmiş ve kelimeleri okuduktan hemen sonra "evet" tuşuna basmaları istenmiştir. Deneklerin 10 kelimeye verdikleri tepki sürelerinin ortalaması alınarak, her denek için bir temel (base-line) tepki zamanı elde edilmiş ve bu veriler daha sonra analizlerde kovariate olarak kullanılmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR

III.1.Çalışma 1'in Bulguları

Bu ilk çalışmanın amacı, hiyerarşik yapıya uygun kavramların, genç ve yaşlı gruplar için kategori normlarını oluşturmak ve en sık kullanılan yani en tipik olan ve sık kullanılmayan yani tipik olmayan elemanları seçmektir. Bu amaçla 220 genç ve 150 yaşlı denekden elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

Pilot çalışma sonunda elde edilen 27 kavram deneklere sunulduktan sonra elde edilen verilerin değerlendirilmesinde, Peynircioğlu'nun (1988) çalışmasında kullanılan yöntemle benzer bir yöntem kullanılmıştır. Yani, deneklerin yazdığı, okunabilen ve sunulan kategorinin üyesi olan her sözcük tepki olarak sayılmıştır. Sunulan kategorinin üyesi olup olmadığından emin olunmayan bazı sözcükler bile (örn;balık kategorisinde, popalina), tepki olarak kaydedilmiştir. Kategori üyesi olan, ancak farklı yazılışlarla gösterilen (örn; vatos,vatoz) sözcükler aynı üye olarak kabul edilmiştir. Aynı anlamı taşıyan ancak, başka sözcüklerle

ifade edilen üyeler (örn.kaynana, kayınvalide) ayrı üyeler olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, sunulan kategorinin deneklerde yarattığı bazı çağrışımlar (örn.çiçek kategorisinde, mis koku, cennet), o kategorinin üyesi olmadığı için tepki olarak kabul edilmemiştir.

Bulgular 27 kategori için ayrı ayrı tablolarda gösterilmiştir. Bu tablolar, I. kolon, gençlerin tepki verme yüzdesini ve II. kolon, yaşlıların tepki verme yüzdesini gösterecek şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca gençler ve yaşlılar, tepki sayıları açısından karşılaştırılmışlardır.

Aşağıda gösterilen 27 kavram, pilot çalışmada denek olarak yer alan 50 uzman kişinin 80 üst kategori üzerinden yaptığı kullanım sıklığı değerlendirmelerine göre seçilmiştir. Değerlendirme sonuçlarının frekans dağılımları göz önüne alınarak, %80 ve daha fazla kullanıldığı belirlenen 15 kavram ile %20 ve daha az kullanıldığı belirlenen 12 kavram, aşına olunan ve olunmayan üst düzey kategoriler olarak belirlenmiştir (bkz.Tablo.III.1.1).

Tablo.III.1.1.1.Çalışmada kullanılan 27 Üst Düzey Kategorinin Listesi

Kategorilerin Listesi	
AŞİNA	AŞİNA OLMAYAN
1.AKRABA	1.ASKERİYE
2.BALIK	2.BUJİTERİ
3.BİTKİ	3.DEĞERLİ TAŞ
4.ÇİÇEK	4.GAZ
5.EV EŞYASI	5.KANATLI
6.GİYSİ	6.MADEN
7.HAYVAN	7.MEFRUŞAT
8.HASTALIK	8.MEMELİ
9.İÇKİ	9.SÜRÜNGEN
10.MESLEK	10.UYUŞTURUCU
11.MEYVA	11.ZİYNET
12.MUTFAK EŞYASI	12.ZÜCCACİYE
13.RENK	
14.TAŞIT	
15.YEMEK	

Aşına olunan ve aşına olunmayan üst düzey kategorilerin üye dağılım tabloları, Ekler bölümünde sunulmaktadır.

Tablo.III.1.2. Aşına olan kavramların t-test sonuçları

	GENÇ		YAŞLI		t	p
	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S		
Akraba	10.05	3.71	7.29	2.52	8.38	.001
Balık	7.24	2.88	5.87	2.47	5.02	.001
Bitki	5.43	3.00	4.45	2.27	3.58	.001
Çiçek	8.70	3.05	6.70	2.84	7.76	.001
Ev eşyası	12.26	3.97	11.54	2.94	2.00	.05
Giyisi	12.42	3.98	8.39	4.32	9.75	.001
Hastalık	9.46	3.99	8.15	2.86	3.66	.001
Hayvan	20.89	8.36	13.89	3.35	10.28	.001
İçki	7.70	2.70	7.10	2.96	2.13	.05
Meslek	9.31	4.02	7.38	2.62	5.51	.001
Meyva	13.87	3.87	8.52	3.08	14.94	.001
Mutfak eşyası	11.82	3.83	9.91	2.48	5.68	.001
Renk	12.23	3.23	9.13	3.35	9.43	.001
Taşıt	10.42	4.11	5.05	1.58	16.11	.001
Yemek	9.43	5.02	10.51	3.89	2.35	.05

Yukarıdaki tablo da görüldüğü gibi 15 aşına üst düzey kategori değişik sayılarda tepkiler almışlardır. Hemen hemen bütün kategorilerde, gençlerin bir kategori üyesini saydıktan sonra onunla çağrışım yapan diğer

üyeleri de hatırladıkları, buna karşın yaşlıların böylesi çağrışım bağları kuramadıkları dikkat çekici bir özellik olarak göze çarpmaktadır (bkz.Ekler).

Akraba kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=10.05$ ($S=3.71$) iken, yaşlıların akraba kategorisine verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=7.79$ ($S=2.52$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 8.39 < .001$). Ek I Tablo.III.1.10' da akraba kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Akraba kategorisinde yaşlılar gençlerden daha az tepki vermişlerdir. Bu araştırmaya katılan yaşlılar çoğunlukla huzurevinde kalan kişiler arasından seçilmiştir. Huzurevinde kalan yaşlıların çoğu ya akrabalarını yitirmiş ya da akrabalarıyla ilişkileri azalmış kişilerdir. Bu da onların akraba kategorisinde daha az tepki vermelerine neden olmuş olabilir. Ayrıca bu kategoride, gençlerin uzak akrabalar kadar kendi aile üyelerini de akraba kavramı içinde değerlendirdikleri, buna karşın yaşlıların aile birimi dışında kalan kişileri akraba olarak kabul ettikleri görülmektedir. Yaşlıların, kan bağı olmayan kişileri akraba kategorisine dahil etmedikleri de, ilgi çekici bir farklılık olarak göze çarpmaktadır. Akraba kategorisinde en tipik üyenin "dayı"

olduğu bulunmuştur. "Dayı" tepkisi, gençlerin %92.3'ü, yaşlıların ise %95.3'ü tarafından verilmiştir.

Balık kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=7.24$ ($S=2.88$) iken, yaşlıların balık kategorisine verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=5.87$ ($S=2.47$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde, gençlerle yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 5.019 < .001$). Ek 2 Tablo.III.1.11' de balık kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Balık kategorisinin en tipik üyesi, "hamsi" olarak karşımıza çıkmaktadır. "Hamsi" tepkisi, gençlerin %86.8'i, yaşlıların ise %88'i tarafından verilmiştir.

Bitki kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=5.43$ ($S=3.00$) iken, yaşlıların bitki kategorisine verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=4.45$ ($S=2.27$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($t_{368} = 3.58 < .001$). Bitki kategorisi, pilot çalışma sonuçlarına göre, aşına olan yani uzman gruba göre sık kullanıldığı düşünülen bir kategori olmasına rağmen, gençlerin de yaşlıların da az tepki verdiği bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır (bkz. Tablo.III.1.2.). Ek.3 Tablo.III.1.12'de bitki kategorisine verilen tepkilerin

yüzde dağılımları görülmektedir. Bitki kategorisine verilen tepkilerin, başka üst düzey kategorilerin de üyesi olduğu dikkat çekmiştir. Örneğin limon, aynı zamanda meyva; domates, aynı zamanda sebze kategorisinin üyeleridir. Ayrıca bitki kategorisinin gençler için en tipik tepkisini belirlemek zor olmuştur, çünkü hem "ağaç" hem de "çiçek" aynı oranda tepki almıştır. Yaşlı grubun en tipik tepkisi ise, "ağaç" olarak saptanmıştır. "Ağaç" tepkisini gençler % 67.3 oranında verirlerken, yaşlılar 56.7 oranında vermişlerdir. Gençler, aynı şekilde "çiçek" tepkisini de % 67.3 oranında vermişlerdir. Yaşlıların "çiçek" tepkisi ise %47.3 olarak bulunmuştur.

Çiçek kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=8.70$ ($S=3.05$) iken, yaşlıların çiçek kategorisine verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=6.39$ ($S=2.84$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde, gençlerle yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 7.76 < .001$). Ek 4 Tablo.III.1.13'de çiçek kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Kaktüs, deve tabanı, kauçuk gibi bitkilerin saksı çiçeği olarak değerlendirildiği ve çiçek kategorisinde yer aldığı saptanmıştır. Çiçek kategorisinde gençler için en tipik üye "gül" iken, yaşlılar için "karanfil" olarak saptanmıştır. "Gül" tepkisi gençlerin %91.4'ü

tarafından verilirken, yaşlıların %80.7'si tarafından verilmiştir. Buna karşın "karanfil" tepkisi yaşlıların %81.3'ü tarafından verilirken, gençlerin %82.7'si tarafından verilmiştir.

Ev eşyası kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=12.26$ (S=3.97) iken, yaşlıların ev eşyası kategorisine verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=11.54$ (S=2.94) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde, gençlerle yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 2 < .05$). Ek 5 Tablo.III.1.14' de ev eşyası kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Ev eşyası kategorisinin en tipik üyesi gençler için "Televizyon" olarak bulunmuştur. "Televizyon" tepkisi gençlerin %85.5'i ve yaşlıların %77.3'ü tarafından verilmiştir. Buna karşın yaşlıların en tipik tepkisi "halı" olarak saptanmıştır. "Halı" tepkisini yaşlıların % 86.7, gençlerin ise % 79.5 oranında kullandıkları belirlenmiştir. Ülkemize televizyon oldukça geç girdiği düşünülürse, yaşlıların televizyon kavramına gençlerden daha uzak olmaları normal olarak kabul edilebilir.

Giysi kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=12.42$ (S=3.98) iken, yaşlıların giysi kategorisine

verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=8.39$ ($S=4.32$) olarak bulunmuştur. Gençlerin bu kategoride, yaşlılardan daha çok tepki verdikleri saptanmıştır. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür($t_{368} = 9.75 < .001$). Ek 6 Tablo.III.1.15' de giysi kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Giysi kategorisinin en tipik üyesi "pantolon"dur. "Pantolon" gençlerin %91,8'i ve yaşlıların %89,3'ü tarafından kullanılmıştır. Pantolon günümüzde hem kadın, hem erkek giysisi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle pantolonun en tipik üye olması normaldir. Kasket, kaşkol, yün çorap gibi üyelerin daha çok yaşlılar tarafından kullanılırken, Lewi's, Blue jean gibi üyelerin daha çok gençler tarafından kullanılması ilginç bir bulgu olarak saptanmıştır. Yaşlıların kaşkol, yün çorap gibi nesnelere günlük yaşamlarında gençlerden daha çok ihtiyaç duydukları ve sık kullandıkları açıktır. Benzer şekilde gençlerde ihtiyaçlarına göre tepki vermişlerdir. Ancak gençlerin ihtiyacı, yaşlılardan farklı olarak, moda uyma, belli markalara sahip olma şeklinde kendini göstermektedir. Bu bulgular hem Piaget'nin kavram kullanımı konusunda söyledikleriyle hem de işlevsel kavramların önemini vurgulayan çalışmalarla uyum içindedir(Richards, Goldfarb, Richards ve Hassen, 1989). Yani, insanlar hangi kavramları öncelikli kullanacaklarına,

ihtiyaçlarına göre karar vermekte ve işlevsel özelliklerine göre değerlendirmektedirler.

Hayvan kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=20.89(S=8.36)$ iken, yaşlıların hayvan kategorisine verdikleri tepki sayısının $\bar{x}=13.89 (S=3.35)$ olduğu görülmüştür. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($t_{999} =10.28 < .001$). Ek 7 Tablo.III.1.16' da hayvan kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Hayvan kategorisinin için en tipik yesi, yaşlılar için "at" olarak belirlenmiştir. "At", gençlerin %52.3', yaşlıların %94'.7'si tarafından kullanılmıştır. Gençler için ise en tipik ye "köpek" olarak belirlenmiştir. "Köpek" tepkisi, gençlerin % 90'ı tarafından kullanılırken, yaşlıların % 92'si tarafından kullanılmıştır. At, eşek gibi üyelerin yaşlılar tarafından daha çok kullanıldığı saptanmıştır. Genliklerini kk şehirlerde ya da köylerde geçiren yaşlı insanların hayatında, bu hayvanların fonksiyonel bir önemi olduğu dşnlmektedir.

Hastalık kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=9.46 (S=3.99)$ iken, yaşlıların hastalık kategorisine verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=8.15 (S=2.86)$

olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 3.66 < .001$). Ek 8 Tablo.III.1.17' de hastalık kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Hastalık kategorisi gençlerle yaşlıların tepkiler açısından en farklılaştıkları kategoridir. Bu kategoride gençler hem bu yüzyılın önemli hastalıklarına hem de epeyce psikolojik rahatsızlıklara yer vermişlerdir. Bu sonuç, genç deneklerin bir kısmının psikoloji bölümü öğrencisi olması, ayrıca uygulamayı yapan kişilerin psikolog olmasından kaynaklanmış olabilir. Örneğin AIDS, gençlerin %60.9'u tarafından verilirken, yaşlıların hiçbiri bu tepkiyi vermemiştir. Benzer şekilde psikoz, nevroz v.b. gibi psikolojik hastalıklar gençlerin tepkileri içinde yer alırken, yaşlılar bu tarz tepkiler vermemişlerdir. Hastalık kategorisinin en tipik üyesi gençler için "kanser" iken, yaşlılar için "kalp krizi" olarak bulunmuştur. "Kanser" tepkisi gençlerin %74'ü tarafından verilirken, yaşlılar hiç kanser tepkisi vermemişlerdir. Ancak yaşlıların kanseri alt düzey kavramlarla ifade ettikleri (kan kanseri, rahim kanseri v.b.) dikkat çekmektedir. Bu alt düzey üyelere verilen tepkiler toplandığında % 53.3 gibi yüksek bir oran elde edilmektedir. "Kalp krizi" tepkisi yaşlıların %95.3'u tarafından kullanılırken, gençlerde bu tepkiyi veren

olmamıştır. Gençlerin "kalp krizi" yerine kalp, kalp rahatsızlıkları gibi daha genel ifadeler kullandıkları görülmüştür. Ayrıca yaşlılarda daha sık görülen tansiyon, böbrek yetmezliği gibi hastalıkların, yaşlılar tarafından daha çok kullanıldığı görülmüştür.

İçki kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=7.70$ ($S=2.70$) iken, yaşlıların içki kategorisine verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=7.10$ ($S=2.96$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arasındaki fark az görülmesine rağmen, test edildiğinde gençlerle yaşlılar arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olduğu görülmüştür ($t_{368} = 2.13 < .05$). Ek 9 Tablo.III.1.18'de içki kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. İçki denince, gençlerin de yaşlılarında aklına öncelikli olarak alkollü içkilerin gelmesi ilgi çekici olarak bulunmuştur. İçki kategorisinin en tipik üyesi ilginç bir şekilde "bira" olarak bulunmuştur. Gençlerin %85.9'u, yaşlıların %98.7'si bira tepkisini vermiştir. Daha geleneksel olduğu ve en tipik üye olması beklenen "rakı", gençlerin %88.2'si, yaşlıların ise sadece %55.3'ü tarafından kullanılmıştır. Bu da Türk toplumunun artık rakı kültüründen, bira kültürüne doğru bir geçiş yaptığı şeklinde yorumlanabilir. Yaşlıların en fazla tepki verdikleri ikinci üye "viski" olarak

saptanmıştır. "Viski" tepkisini yaşlıların %98'i, gençlerin ise %72.7 'si vermiştir.

Meslek kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=9.31$ ($S=4.02$) iken, yaşlıların meslek kategorisine verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=7.38$ ($S=2.62$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 5.51 < .001$). Ek 10 Tablo.III.1.19'da meslek kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Meslek kategorisinde henüz iş hayatına atılmamış ve meslek arayışı içinde olan gençlerle, çoğunluğu emekli olmuş ve meslek kavramından uzaklaşmış yaşlılar arasında tepki farklılığı olması normaldir. Meslek kategorisinin en tipik üyesi gençlerin %88.6'sından, yaşlıların da %82'sinden tepki alan "öğretmen" dir. Genel beklentiler doğrultusunda en tipik üye olması beklenen "doktor", hem gençlerde hem de yaşlılarda ikinci tipik üye olarak saptanmıştır. "Doktor" tepkisi gençlerin % 87.3'ü, yaşlıların da %80'i tarafından verilmiştir. Bu bulgulara bakılarak, öğretmenliğin eski saygınlığını yitirse de hala geleneksel bir meslek olarak algılandığı söylenebilir.

Meyva kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=13.87$ ($S=3.87$) iken, yaşlıların meyva kategorisine verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=8.52$ ($S=3.08$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 14.94 < .001$). Ek 11 Tablo.III.1.20'de meyva kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Meyva kategorisinin dağılımlarına bakıldığında yine ilginç bir bulguyla karşılaşılmaktadır. Meyva kategorisinde gençler için en tipik üye, beklentilere uygun olarak "elma" olarak bulunmuştur. Gençler "elma" tepkisini %96.8 oranında verirken, yaşlılar %77.3 oranında vermişlerdir. Yaşlılar için ise en tipik üyenin "portakal" olduğu görülmüştür. Yaşlıların %89.5 'i portakal tepkisini verirken, gençlerin %95.3'ü bu tepkiyi vermiştir. Görüldüğü gibi her ne kadar gençler için en tipik üye elma ise de, portakala da hemen hemen elma kadar tepki vermişlerdir.

Mutfak eşyası kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=11.82$ ($S=3.83$) iken, yaşlıların mutfak eşyası kategorisine verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=9.91$ ($S=2.48$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 5.68 < .001$). Ek 12 Tablo.III.1.21'

de mutfak eşyası kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Mutfak eşyası kategorisinin en tipik üyesi, gençler için "kaşık" olarak bulunmuştur. "Kaşık" tepkisini gençlerin % 87.3'ünün, yaşlıların ise %52'sinin verdiği görülmüştür. Yaşlılar için en tipik üyenin "fırın" olduğu ve yaşlıların % 74.7'si tarafından kullanıldığı saptanmıştır. Gençleri "fırın" a verdikleri tepki oranı % 60.5 olarak bulunmuştur.

Renk kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=12.23$ (S=3.23) iken, yaşlıların renk kategorisine verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=9.13$ (S=3.35) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 9.43 < .001$). Ek 13 Tablo.III.1.22' de renk kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Gençler için renk kategorisinin en tipik üyesi " mavi" olarak bulunmuştur. Gençler %98.2 oranında "mavi" tepkisi verirken, yaşlılar bu renge 56.7 gibi düşük bir oranda tepki vermişlerdir. Yaşlılar için en tipik üyeyi belirlemek oldukça sorun olmuştur. Çünkü yaşlı grup iki farklı renge aynı oranda tepki vermiştir. Yaşlıların hem kırmızıya hem de siyaha % 93.3 oranında tepki verdiği saptanmıştır. Gençlerin "kırmızı" renge %94.1 oranında,

"siyah" renge ise %90 oranında tepki verdikleri görülmüştür.

Taşıt kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısının $\bar{x}=10.42$ ($S=4.11$) olduğu, buna karşın yaşlıların taşıt kategorisine verdikleri tepki sayısının $\bar{x}=5.05$ ($S=1.58$) olduğu bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 16.11 < .001$). Ek 14 Tablo.III.1.23'de taşıt kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Taşıt kategorisinin en tipik üyesi her iki grup içinde "otobüs" olarak belirlenmiştir. "Otobüs" tepkisini gençler %90 oranında, yaşlılar ise %78.7 oranında vermişlerdir. Ancak yaşlıların alt kategoride hiç tepki vermedikleri buna karşın gençlerin Opel, BMW, Renault gibi tepkiler verdikleri görülmüştür. Yaşlıların kavramları daha çok işlevsel özellikleriyle değerlendirdikleri, gençlerin ise aynen giysi kavramında olduğu gibi model/marka değerlendirmesi yaptıkları görülmüştür.

Yemek kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=9.43$ ($S=5.02$) iken, yaşlıların yemek kategorisine verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=10.51$ ($S=3.89$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde

gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 2.35 < .05$). Hemen hemen tüm kategorilerde genç denekler, yaşlı deneklerden daha çok tepki verirlerken, bir tek yemek kategorisinde yaşlıların ortalama tepki sayısının ($\bar{x}=10.51$) gençlerden ($\bar{x}=9.43$) daha çok olduğu görülmüştür. Gençler hala annelerinin evinde yemek yemekte ve bu konuda herhangi bir sorumluluk taşımamaktadırlar, buna karşın yaşlılar oldukça uzun bir süre ev bakma sorumluluğu ile yaşamışlardır. Bu nedenle gençlerden daha değişik seçenekler üretmeleri normaldir. Ek 15 Tablo.III.1.24'de yemek kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Yemek kategorisinin en tipik üyesi "pilav" olarak saptanmıştır. Gençlerin %68.6' sı, yaşlıların ise %68'i pilav tepkisini vermişlerdir.

Aşına olan üst kavramlar için bu genel norm değerlendirmelerinden sonra her düzeydeki kategoriler için, ikinci çalışmada kullanılacak en aşına olan ve olmayan kavramların seçilmesine geçilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde kullanılmak üzere aşağıdaki Tablo.III.1.2'de görülen kategorilerden her iki grub için en yüksek tepki ortalaması alan ve tek sözcükle ifade edilen 6 üst kategori aşına olan üst kategoriler olarak seçilmiştir. Örneğin mutfak eşyası ve ev eşyası

kategorileri yüksek ortalamaya sahip olmalarına rağmen seçilen kategoriler içine dahil edilmemiştir (bkz.Tablo.III.1.3).

Tablo.III.1.3. 27 üst kategori içinde genç ve yaşlıların ortak olarak en yüksek tepki verdiği kategoriler

	GENÇ ($\bar{x}$)	YAŞLI($\bar{x}$)
Hayvan	20.89	13.89
Meyva	13.87	8.52
Giysi	12.42	8.39
Renk	12.23	9,13
Yemek	9.43	10.51
İçki	7.70	7.10

Aşına olarak seçilen bu 6 üst kategori içinde her iki yaş grubunun ortak olarak en yüksek tepki verdiği 2 temel kategori, aşına temel düzey olarak olarak belirlenmiştir. Aynı şekilde her iki yaş grubunun ortak olarak en yüksek tepki verdiği 2 alt kategori de, aşına olunan alt kategoriler olarak değerlendirilmiştir. Benzer olarak bu aşına 6 üst kategori içinde en az tepki alan 2 temel ve 2 alt düzey kategori de aşına olunmayan kavramlar olarak belirlenmiştir. (bkz. Tablo.III.1.4 ve Tablo.III.1.5).

Tablo.III.1.4.Aşına olan ve olmayan temel kategoriler olarak seçilen elemanların her iki yaş grubu için yüzdeleri

	Aşına	GENÇ %	YAŞLI %
Hayvan	kedi	86.4	94.0
	köpek	90.0	92.0
Meyva	elma	96.8	77.3
	portakal	89.5	95.3
Giysi	pantolon	91.8	89.3
	eldiven	77.7	66.0
Renk	kırmızı	94.1	93.3
	siyah	90.0	93.3
Yemek	pılav	68.6	68.0
	çorba	51.4	60.7
İçki	bira	85.9	98.7
	viski	72.7	98.0
	Aşına		
	olmayan	GENÇ %	YAŞLI %
Hayvan	çakal	2.3	4.0
	çita	0.9	3.3
Meyva	çağla	3.5	3.3
	kızılcık	1.8	1.5
Giysi	döpiyes	0.9	0.7
	fanila	2.9	2.7

Tablo.III.1.4'e devam

Renk	bej	15.5	15.3
	leylak	4.5	4.7
Yemek	kereviz	3.2	2.7
	karnibahar	5.9	1.3
İçki	gazoz	0.5	0.7
	cinfız	0.9	0.7

Tablo.III.1.5.Aşına olan ve olmayan alt kategoriler olarak seçilen elemanların her iki yaş grubu için yüzdeleri

	Aşına	GENÇ %	YAŞLI %
Hayvan	balina	30.5	20.7
	kumru	22.3	19.3
Meyva	frenk elması	2.7	4.0
	yer elması	1.8	2.0
Giysi	süeter	10.9	16.0
	sütyen	9.5	8.0
Renk	gökmavi	14.0	8.0
	camgöbeği	8.0	14.0
Yemek	şehriye çorbsı	15.0	10.7
	bulgur pilavı	10.2	12.7
İçki	kırmızı şarap	12.3	34.0
	beyaz şarap	10.9	33.3

Tablo.III.1.5.' e devam

Aşına olmayan		GENÇ %	YAŞLI %
Hayvan	koç	2.7	2.7
	bıldırcın	0.5	0.7
Meyva	karadut	0.5	0.7
	kelek	0.5	0.7
Giysi	etekpantolon	0.9	0.7
	trikoceket	1.4	1.3
Renk	ayva sarısı	0.5	0.7
	çağla yeşili	0.5	0.7
Yemek	patlıcan		
	kebapı	0.5	0.7
	köfte		
	kızartması	0.5	0.7
İçki	tuborg	0.9	0.7
	adaçayı	0.5	0.7

Aşına olan üst kategorilerin değerlendirilmesinden sonra, aşına olmayan üst kategorilerin değerlendirilmesine geçilmiştir. Tablo.III.1.6' da aşına olmayan üst düzey kavramların aldıkları ortalama tepki sayısı sunulmuştur.

Tablo.III.1.6.Aşına Olunmayan Kavramların t-test Sonuçları

	GENÇ		YAŞLI		t	p
	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S		
Askeri- ye	9.47	4.20	4.49	2.05	14.23	.001
Bujiteri	6.48	4.13	4.67	2.77	4.96	.001
Değerli Taş	4.47	1.65	4.32	1.31	6.69	.001
Gaz	4.12	2.16	4.57	2.44	1.97	.05
Kanathı	7.45	3.81	5.19	3.14	6.34	.001
Maden	6.98	2.94	4.69	1.61	8.99	.001
Mefru- şat	2.86	1.78	3.95	1.37	6.69	.001
Memeli	6.52	3.12	5.44	1.95	3.99	.001
Sürün- gen	4.23	1.46	4.28	1.35	0.35	-----
Uyuş- turucu	5.26	1.52	4.57	1.58	4.42	.001
Ziynet	7.48	2.52	5.38	1.72	9.39	.001
Zücca- ciye	5.87	3.70	7.20	3.37	3.72	.001

Yukarıdaki tablo da görüldüğü gibi 12 aşına olmayan üst düzey kategori, aşına olan kategorilerden daha az tepki almıştır. Yine aşına kategorilerden farklı olarak, aşına olmayan bazı kategorilerde yaşlıların, gençlerden daha yüksek tepki ortalamasına sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bu sonuç belki de, pilot çalışmada uzman grubunun günlük dilde sık kullanılmadığını düşündüğü bu kategorilerin yaşlı deneklere gençlerden daha tanıdık gelmesinden kaynaklanmış olabilir (bkz.Tablo.III.1.6).

Askeriye kategorisine verilen tepkiler incelendiğinde, bu kategorinin hiyerarşik yapıya uygun olmayan tepkilere neden olduğu saptanmıştır. Askeriye kategorisi çok geniş bir kavram olduğu için deneklerin aklına birbirinden bağımsız pek çok farklı şeyi getirmiştir. Bu kategorinin askeri ünvanlar ve silahlar gibi ikiye ayrılarak sunulmasının daha yararlı olacağı sonucuna varılmıştır. Askeriye kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=9.47$ ($S=4.20$) iken, yaşlıların askeriye kategorisine verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=4.49$ ($S=2.05$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 14.23 < .001$). Ek 16 Tablo.III.1.25' de askeriye kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Askeriye kategorisinde

gençlerin yaşlılardan çok daha fazla tepki verdiği görülmüştür. Bu bulgu, bugün Türkiye'nin askeriye kavramıyla yakın ilişkide olması ve toplumsal sorunlarla gençlerin yaşlılara nazaran daha çok ilgilenmesiyle açıklanabilir. Ayrıca henüz askerliğini yapmamış bir genç grubuyla çalışıldığı için, bu kavramın gençlerde daha çok tepki yaratması olağan karşılanmıştır. Ancak gençlerde de, yaşlılarda da aşına kategorilerde olduğu gibi tek bir üye üzerinde yüksek oranda yoğunlaşma olmamıştır. Askeriye kategorisinde en tipik üyenin gençler için "subay", yaşlılar içinse "asker" olduğu görülmüştür. "Subay" tepkisi, gençlerin % 65.9'u, yaşlıların ise % 23'ü tarafından verilmiştir. "Asker" tepkisi ise yaşlıların %69.7'si, gençlerin ise % 50'si tarafından verilmiştir.

Bujiteri kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=6.48$ ($S=4.13$), yaşlıların verdikleri tepki sayısı ise $\bar{x}=4.67$ ($S=2.77$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 4.96 < .001$). Ek 17 Tablo.III.1.26' da bujiteri kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Bujiteri kategorisinde de askeriye kategorisinde olduğu gibi, gençlerin de, yaşlıların da tek bir üye üzerinde yoğunlaşmadıkları görülmüştür. Bujiteri kategorisinde en tipik üyenin,

gençler için "kolye" olduğu ve gençlerin % 57.7'sinin yaşlıların ise % 41.3'ünün bu tepkiyi verdiği saptanmıştır. Yaşlıların bujiteri kategorisindeki en tipik üyesi ise "küpe" olarak bulunmuştur. "Küpe" tepkisini yaşlıların %56.3'ü verirken, gençlerin % 45.9'u vermiştir.

Değerli taş kategorisinde gençlerin verdikleri tepki sayısının $\bar{x}=4.47$ ($S=1.65$) olduğu, yaşlıların ise bu kategoriye verdikleri tepki sayısının $\bar{x}=4.32$ ($S=1.31$) olduğu saptanmıştır. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 6.69 < .001$). Ek 18 Tablo.III.1.27' de değerli taş kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Değerli taş kategorisinde en tipik üyenin gençler için "elmas", yaşlılar içinse "yakut" olduğu görülmüştür. "Elmas" gençler tarafından % 92.3 oranında kullanılırken, yaşlılar tarafından sadece % 62.7 oranında kullanılmıştır. "Yakut" tepkisi ise gençlerin % 56.4'ü, yaşlıların ise % 64'ü tarafından verilmiştir. Görüldüğü gibi yaşlılar her iki üyeyi birbirine yakın bir oranda kullanmaktadırlar.

Gaz kategorisinde yaşlılar gençlerden daha yüksek tepki ortalamasına sahiptir (bkz.Tablo.III.1.6). Gaz kategorisine yaşlıların verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=4.57$

(S=2.44) iken, gençlerin bu kategoriye verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=4.12$ (S=2.16) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 1.97 < .05$). Ek19 Tablo.III.1.28' de gaz kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Gaz kategorisinde en tipik üyenin her iki grup içinde "oksijen" olduğu görülmüştür. "Oksijen" gençler tarafından % 59.1 oranında kullanılırken, yaşlılar tarafından %90 oranında kullanılmıştır.

Kanatlı kategorisine gençlerin $\bar{x}=7.45$ (S=3.81), oranında tepki verdiği, buna karşın yaşlıların bu kategoriye verdikleri tepki sayısının $\bar{x}=5.19$ (S=3.14) olduğu bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 6.34 < .001$). Ek 20 Tablo.III.1.29'da kanatlı kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Kanatlı kategorisinde en tipik üyenin her iki grup içinde "kuş" olduğu görülmüştür. "Kuş" tepkisini gençlerin %70.9'u, yaşlıların ise % 80.7'si vermiştir. Bu kategoride yaşlıların ikinci olarak % 60 oranında "tavuk" tepkisini vermeleri ilginç bir bulgu olarak dikkat çekmektedir.

Maden kategorisine gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=6.98$ ($S=2.94$) iken, yaşlıların maden kategorisine verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=4.69$ ($S=1.61$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 8.99 < .001$). Ek 21 Tablo.III.1.30'da maden kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Maden kategorisinde en tipik üyenin gençler için "altın", yaşlılar için ise "kömür" olduğu bulunmuştur. Yaşlılar bu kategoride de yine günlük yaşamda ihtiyaç duydukları bir üyeyi öncelikli olarak kullanmışlardır. Isınma problemiyle ilgili olarak maden kategorisinde "kömür" en önemli kavram olarak değerlendirilmiştir. Oysa gençler yine daha popüler ve zenginlik simgesi olan "altın" kavramını tercih etmişlerdir. "Altın" tepkisini gençlerin %73.6'sı, yaşlıların ise sadece % 38.7'si verdiği görülmüştür. Buna karşın, yaşlıların en tipik tepkisi olan "kömür"ü, yaşlıların % 59.3'ü kullanılırken, gençler % 67.7 oranında "kömür" demişler ve bu kavramı yaşlılardan daha çok kullanmışlardır. Gençlerin önceliği altına vermelerine rağmen, daha fonksiyonel olan kömür kavramına da uzak olmadıklarını göstermişlerdir.

Mefruşat kategorisinde de yaşlılar gençlerden daha yüksek tepki ortalamasına sahiptir (bkz.Tablo.III.1.6). Mefruşat kategorisine yaşlıların verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=3.95$ ($S=1.37$) iken, gençlerin bu kategoriye verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=2.86$ ($S=1.78$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 6.99 < .001$). Ek 22 Tablo.III.1.31'de mefruşat kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Mefruşat kategorisinde en tipik üyenin gençler için "perde", yaşlılar için ise "kumaş" olduğu bulunmuştur. "Kumaş" tepkisini yaşlıların % 94.7'si verirken, gençlerin sadece %45'i bu tepkiyi vermiştir. Mefruşat kategorisinde gençlerin en tipik tepkisi olan "perde" gençlerin % 55.5 'i tarafından kullanılırken, yaşlıların % 88'i tarafından kullanılmıştır. Yani yaşlılar "perde" kavramını da gençlerden daha çok kullanmaktadırlar.

Memeli kategorisine gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=6.52$ ($S=3.12$) iken, yaşlıların bu kategoriye verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=5.44$ ($S=1.95$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t_{368} = 3.99 < .001$). Ek 23 Tablo.III.1.32' de memeli kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları

görülmektedir. Bu dağılımlara bakıldığında deneklerin aslında memeli olmayan, örn. yılan ,kuş, balık gibi pek çok tepki verdikleri saptanmıştır. Ancak buna rağmen memeli kategorisinde en tipik üyenin her iki grup için de "inek" olduğu görülmüştür. "inek" tepkisi gençler tarafından %80, yaşlılar tarafından ise % 84.7 oranında verilmiştir.

Sürüngen kategorisine gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=4.23$ (S=1.46) iken, yaşlıların bu kategoriye verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=4.28$ (S=1.35) olarak bulunmuştur. Görüldüğü gibi bu kategoride de yaşlıların tepki ortalaması gençlerden fazladır. Ancak ortalamalar arası fark test edildiğinde bir tek bu kategoride gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur. Ek 24 Tablo.III.1.33' de sürüngen kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Sürüngen kategorisinde en tipik üyenin her iki grup için de "yılan" olduğu görülmüştür. "Yılan" tepkisi gençler tarafından % 95.5 oranında , yaşlılar tarafından ise % 97.3 oranında verilmiştir.

Uyuşturucu kategorisine gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=5.26$ (S=1.52) iken, yaşlıların bu kategoriye verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=4.57$ (S=1.58) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde

gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($t_{368}=4.42<.001$). Ek 25 Tablo.III.1.34' de uyuşturucu kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Uyuşturucu kategorisinde en tipik üyenin, her iki grup için de "Eroin" olduğu görülmüştür. "Eroin" tepkisini, gençlerin % 87.7'si, yaşlıların ise %77.3'ü kullanmıştır.

Ziyet kategorisine gençlerin verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=7.48$ ($S=2.52$) iken, yaşlıların bu kategoriye verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=5.38$ ($S=1.72$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($t_{368}=9.39<.001$). Ek 26 Tablo.III.1.35' de ziyet kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Ziyet kategorisinde en tipik üyenin gençler için "yüzük", yaşlılar için ise "gerdanlık" olduğu bulunmuştur. Ancak yaşlıların "kolye" ve "gerdanlık" tepkisi oranları pek fazla farklılaşmamaktadır. Yaşlılar "kolye"ye % 52.7 oranında tepki verirlerken, "gerdanlığa" %53.3 oranında tepki vermişlerdir. Yaşlıların "yüzük" tepkisini verme oranı ise sadece % 20.7 olarak bulunmuştur. Buna karşın gençlerin bu üç kavrama verdikleri tepkiler sırasıyla % 86.8(yüzük), % 85.5(kolye) ve % 47.3(gerdanlık) olarak saptanmıştır.

Züccaciye kategorisinde de yaşlılar gençlerden daha yüksek tepki ortalamasına sahiptir (bkz.Tablo.III.1.6). Züccaciye kategorisine yaşlıların verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=7.20$ ($S=3.37$) iken, gençlerin bu kategoriye verdikleri tepki sayısı $\bar{x}=5.87$ ($S=3.70$) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arası fark test edildiğinde gençlerle, yaşlılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($t_{368}=3.72<.001$). Ek 27 Tablo.III.1.36' da züccaciye kategorisine verilen tepkilerin yüzde dağılımları görülmektedir. Züccaciye kavramının üyeleri ile mutfak eşyası kavramının üyeleri arasında benzeşen pek çok üye olduğu görülmüş olmasına rağmen, aşına olmayan bu kategoride mutfak eşyasından çok daha düşük oranda tepki elde edilmiştir. Züccaciye kategorisinde en tipik üyenin her iki grup için "bardak" olduğu saptanmıştır. Gençler % 66.8 , yaşlılar ise % 71 oranında "bardak" tepkisi vermişlerdir.

Aşına olmayan kategorilerin norm değerlendirmelerinden sonra da araştırmanın ikinci bölümünde kullanılacak kavramların seçilmesine geçilmiş ve t değerleri Tablo.III.1.6.'da gösterilen 12 kategoriden bazıları araştırmanın ikinci bölümünde kullanılmak üzere seçilmiştir. Seçilen bu kategoriler Tablo.III.1.7' de sunulmuştur.

Tablo.III.1.7. 27 üst kategori içinde genç ve yaşlıların ortak olarak en düşük tepki verdiği kategoriler

	GENÇ ($\bar{x}$)	YAŞLI($\bar{x}$)
Mefruşat	2.86	3.95
Sürüngen	4.23	4.28
Uyuşturucu	5.26	4.57
Bitki	5.43	4.45
Gaz	4.12	4.57
Bujiteri	6.48	4.67

Hatırlayacağımız gibi aşına olan kategorilerde her iki denek grubundan en yüksek tepki ortalaması alan ve tek sözcükle ifade edilen 6 üst kategori, aşına olan üst kategoriler olarak seçilmişti. Aşına olmayan kategoriler de ise her iki gruptan en düşük tepki ortalaması alan ve tek sözcükle ifade edilen 5 kategori, aşına olmayan üst kategoriler olarak belirlenmiştir. Ayrıca, aşına kategoriler arasında yer alan ancak çok az tepki ortalaması alan "bitki" kavramı da, 6 aşına olmayan kategori olarak seçilmiştir. Uzman grubunun aşına bir kavram olduğunu düşündüğü "bitki" kategorisinde, örneklemin fazla tepki üretememesi, bu kavramı aşına olmayan üst düzey kavramlar içinde değerlendirmemize neden olmuştur. Kısaca, yirmiyedi kategori birlikte

değerlendirilmiştir ve genç ve yaşlı örneklemin ortak olarak en yüksek tepki verdiği 6 kategori aşına, en düşük tepki verdiği 6 kategoride aşına olmayan kategoriler olarak belirlenmiştir (bkz. Tablo.III.1.7). Bundan sonraki seçme işlemleri, aşına olan kategorilerde olduğu gibi gerçekleştirilmiştir. Yani, aşına olmayan kategoriler olarak seçilen bu 6 üst kategori içinde her iki yaş grubunun ortak olarak en yüksek tepki verdiği 2 temel kategori aşına olmayan kategorilerin aşına temel düzeyleri olarak belirlenmiştir. Aynı şekilde her iki yaş grubunun ortak olarak en yüksek tepki verdiği 2 alt kategori de aşına olmayan üst kategorilerin, aşına alt kategorileri olarak değerlendirilmiştir. Benzer olarak bu aşına olmayan 6 üst kategori içinde en az tepki alan 2 temel ve 2 alt düzey kategori de aşına olmayan kavramlar olarak seçilmiştir. (bkz.Tablo.III.1.8 ve Tablo.III.1.9).

Tablo.III.1.8.Aşına olan ve olmayan temel kategoriler olarak seçilen elemanların her iki yaş grubu için yüzdeleri

Aşına		GENÇ %	YAŞLI %
Mefruşat	perde	55.5	88.0
	kumaş	45.0	94.7
Sürüngen	yılan	95.5	97.3
	solucan	53.2	67.3
Uyuşturucu	eroin	87.7	77.3
	kokain	65.5	73.0
Bitki	Ağaç	67.3	56.7
	çiçek	67.3	47.3
Gaz	oksijen	59.1	90.0
	hidrojen	43.2	52.0
Bujiteri	kolye	57.7	41.3
	küpe	45.9	56.3
Aşına olmayan		GENÇ %	YAŞLI %
Mefruşat	fermuar	0.9	3.3
	örtü	13.2	14.8
Sürüngen	kırkayak	20.5	15.3
	tırtıl	16.4	12.0
Uyuşturucu	yatıştırıcı	0.9	0.7
	nikotin	3.2	2.3

Tablo.III.1.8.' e devam

Bitki	meyva	15.9	8.7
	sebze	20.9	12.3
Gaz	havagazı	24.1	22.0
	karbon	11.8	27.3
Bujiteri	broş	4.1	1.3
	saat	1.8	0.7

Tablo.III.1.9.Aşına olan ve olmayan alt kategoriler olarak seçilen elemanların her iki yaş grubu için yüzdeleri

Aşına		GENÇ %	YAŞLI %
Mefruşat	kadife	7.76	13.3
	basma	2.3	7.3
Sürüngen	süleymancık	1.8	2.3
	sümüklüböcek	10.2	15.3
Uyuşturucu	uyku ilacı	32.7	45.3
	haşhaş	11.8	32.7
Bitki	arpa	4.5	16.3
	fesliğen	5.0	6.0
Gaz	tüpgaz	39.5	25.3
	mazot	10.5	18.0
Bujiteri	rimel	10.0	24.7
	oje	25.0	13.3

Tablo.III.1.9.' a devam

Aşına		GENÇ %	YAŞLI %
	olmayan		
Mefruşat	etamin	0.5	0.7
	viskon	0.5	0.7
Sürünge	engerek	0.5	0.7
	kobra	0.5	0.7
Uyuşturucu	tutkal	0.9	0.7
	afyon	0.5	0.7
Bitki	sardunya	0.9	0.7
	turp	0.9	0.7
Gaz	gazyağı	0.9	0.7
	mobilgaz	0.9	0.7
Bujiteri	törpü	3.2	0.7
	firkete	0.9	0.7

III.1.2.DEĞERLENDİRME

Araştırmanın bu ilk bölümünde 27 üst kategori için Türkçe normlar belirlenmiştir. Bundan önce Türkiye'de yapılan tek norm çalışması Peynircioğlu (1988) tarafından gerçekleştirilmiştir. Peynircioğlu'nun çalışmasında yer alan 56 kategorinin bazıları bu araştırmada kullanılan 27 kategorinin bazılarıyla

benzeşmektedir. Bu iki çalışma, en tipik üyeler açısından karşılaştırıldığında, benzer bulgular kadar farklı bulgular da içerdikleri görülmüştür.

Hem Peynircioğlu'nun çalışmasında hem de yapılan bu çalışmada akraba kategorisi yer almaktadır. Peynircioğlu bu kategorinin en tipik üyesinin "amca" olduğunu bulmuştur. Oysa Ek 1 Tablo.III.1.10'da da görüldüğü gibi, bu çalışmada "dayı" en tipik üye olarak saptanmıştır. "Amca" bu çalışmada üçüncü sırada yer alırken, Peynircioğlu'nda "dayı" dördüncü sırada kalmıştır.

Benzer şekilde, Peynircioğlu'nun çalışmasında kıymetli taşlar olarak yer alan kategori, bu çalışmada değerli taş kategorisi olarak yer almıştır. Peynircioğlu bu kategorinin en tipik üyesinin "yakut" olduğunu bulmuştur. Yapılan bu çalışmada ise "yakut" yaşlı grup için en tipik üye olarak değerlendirilirken, gençlerin çok yüksek bir oranda "elmas" tepkisini verdikleri görülmüştür (bkz. Ek18 Tablo.III.1.27). Peynircioğlu'nda dört ayaklı hayvanlar kategorisi, bu çalışmadaki hayvan kategorisiyle uyum sağlamaktadır. Peynircioğlu en tipik üye olarak "köpeği" belirlerken, ikinci sırayı "kedi" almıştır. Bu çalışmada ise Peynircioğlu'nun çalışmasına benzer olarak gençler için en tipik üyenin " köpek", ikinci üyenin "kedi" ve yaşlılar

içinse en tipik üyenin "at", ikinci üyenin de "kedi" olduğu bulunmuştur (bkz. Ek 7 Tablo.III.1.16).

Renk kategorisi de her iki çalışmada ortak olarak bulunan bir kategoridir. Peynircioğlu renk kategorisinde en tipik üyenin " kırmızı" olduğunu bulmuştur. Bu çalışmada ise gençler için "mavi", yaşlılar içinse "kırmızı" ve "siyah" en tipik üyeler olarak saptanmıştır (bkz. Ek 13 Tablo.III.1.22).

Yine. mutfak eşyası ve ev eşyası kategorileri her iki çalışmada ortak olarak bulunan kategorilerdir. Mutfak eşyasında Peynircioğlu en tipik üyenin " tencere"olduğunu saptamıştır. Bu çalışmada ise, gençler için "kaşık", yaşlılar için ise "fırın" en tipik üye olarak belirlenmiştir (bkz. Ek 12 Tablo.III.1.21). Ev eşyası kategorisinde ise Peynircioğlu en tipik üyenin "koltuk" olduğunu belirlemiştir. Bu çalışmada ise gençler için "televizyon", yaşlılar içinse "halı" tipik üyeler olarak saptanmıştır (bkz.Ek 5 Tablo.III.1.14).

Her iki çalışmada da bulunan meyva kategorisinde Peynircioğlu "elma"yı en tipik üye olarak saptamıştır. Benzer olarak bu çalışmada da gençler için "elma", en tipik üye olarak belirlenmiştir. Oysa yaşlıların en tipik

tepkisi "portakal" olarak karşımıza çıkmıştır (bkz. Ek 11 Tablo.III.1.20). Yine, her iki çalışmada ortak olan taşıt, çiçek, balık ve hastalık kategorilerinde birbirine benzer sonuçlar elde edilmiştir. Hem Peynircioğlu'nun hem de bu çalışmanın bulguları taşıt kategorisi için en tipik üyenin "otobüs" olduğunu göstermiştir (bkz. Ek 14 Tablo.III.1.23). Yine benzer şekilde, her iki çalışmanın sonuçları balık kategorisinde en tipik üyenin "hamsi" olduğunu saptamıştır (bkz. Ek 2 Tablo.III.1.11). Çiçek kategorisinde ise, Peynircioğlu en tipik üyenin "gül" olduğunu bulmuştur. Bu araştırmada da gençler için benzer bir bulgu elde edilmiş ve "gül" en tipik üye olarak belirlenmiştir. Yaşlıların bu kategoride verdikleri en tipik tepki ise "karanfil" olarak saptanmıştır (bkz. Ek 4 Tablo.III.1.13). Hastalık kategorisinde de her iki çalışmanın bulguları gençler için "kanser"ın en tipik üye olduğunu göstermektedir. Oysa yaşlıların hastalık kategorisindeki en tipik tepkisi "kalp krizi" olarak bulunmuş ve Peynircioğlu'nun bulgularından farklılaşmıştır (bkz. Ek 8 Tablo.III.1.17).

Bu ortak kategorilerin dışında biraz farklı isimlendirilmelerine rağmen, Peynircioğlu'nun giyecek, alkollü içkiler, kimyasal elementler olarak isimlendirdiği kategoriler, bu çalışmada giysi, içki ve gaz olarak

isimlendirilen kategorilerle benzerlikler göstermektedir. Hem Peynircioğlu'nun çalışmasında hemde bu çalışmada "pantolon", giysi-giyecek kategorisinin en tipik üyesi olarak belirlenmiştir (bkz.Ek 6 Tablo.III.1.15). Kimyasal elementler kategorisinde Peynircioğlu en tipik üye olarak "oksijen"i belirlemiştir. Benzer bir şekilde bu çalışmada gaz kategorisinin en tipik elemanı "oksijen" olarak saptanmıştır (bkz. Ek 19 Tablo.III.1.28). Alkollü içki kategorisinde ise Peynircioğlu "rakı"yı en tipik olarak saptamıştır. Oysa bu çalışmanın sonuçları içki kategorisinde hem gençler hem de yaşlılar için en tipik tepkinin "bira" olduğunu göstermiştir (bkz. Ek 9 Tablo.III.1.18).

Bütün bu karşılaştırmalar, Türkiye'de yapılan benzer iki çalışmanın ortak olduğu kadar farklı sonuçlar da taşıdığını göstermiştir. İstanbul ve İzmir gibi kültürel açıdan birbirine benzer iki bölgede yapılan bu iki çalışmanın bile farklı sonuçlar taşıması, kültürler arası farklılığın çok büyük olduğu başka ülkelerde yapılmış norm çalışmalarının tercüme edilerek kullanılmasının ne kadar sakıncalı olduğunu gözler önüne sermektedir. Peynircioğlu çalışmasını 1988 yılında yapmıştır. Türk toplumunun çok hızlı bir değişim içinde olduğu ve geçen 6-7 yıllık sürede pekçok yenilikle karşılaştığı

düşünülürse iki çalışma arasında görülen farklılık normal kabul edilir. Örneğin geçen bu yıllar zarfında özel televizyon kanallarının çoğalması, televizyon kavramını günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası haline getirmiştir. İki çalışma arasında ev eşyası kategorisinde görülen farklılık bu değişim süreciyle açıklanabilir. Benzer şekilde, özellikle büyük şehirlerde hızla çoğalan "Pub"lar, toplumun içki kavramını, rakıdan çok birayla özdeşleştirmesine neden olmuştur. İnsanların aşına oldukları kavramlar günlük kullanım ve yaşam deneyimlerine bağlı olarak değişmektedir. Yaşantılardaki değişiklikler, dil ve kavram değişikliklerini de beraberinde getirmektedir. İnsanların yaşadıkları olaylara bağlı olarak işlevsel olan kavramları kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir. Örneğin 24 Aralık 1995 seçimlerinden sonra dilimizdeki en popüler sözcüğün "uzlaşma" olduğu herkes tarafından kabul edilir. Koşullar değiştiğinde, ihtiyaçlar da değişecek ve bu sözcük popülerliğini yitirecektir. Ayrıca yapılan her iki çalışmanın da Türkiye'nin bütün yöresel farklılıklarını yansıtmadığı açıktır. Bu nedenle araştırmamızın başında da ifade edildiği gibi tüm Türkiye için geçerli olabilecek büyük çaplı bir norm çalışmasının gerekliliği bir kez daha vurgulanmıştır.

III.2.Çalışma 2'nin Bulguları

Yapılan bu ikinci çalışmanın amacı aşına olunan ve olunmayan kavramlara tepki verme süresi açısından üst, temel ve alt düzey kategoriler arasında bir farklılık olup olmadığını saptamaktır. Ayrıca, aşına olan temel ve alt düzey kavramların tepki zamanı açısından bir farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir. Benzer bir şekilde aşına olmayan temel ve aşına olmayan alt düzey kavramlara verilen tepki süreleri arasında bir farklılık olup olmadığına da bakılmıştır. Sunulan tüm kategorilerde gençlerle yaşlılar arasında tepki süresi farklılığının olup olmadığı da incelenen bir başka konudur. Bu amaçlarla 26 genç ve 26 yaşlı denekten elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

Hatırlanacağı gibi bu çalışmada deneklerden, kendilerine sunulan kavram çiftlerinin aynı kategoriden olup olmadığına karar vermeleri istenmiştir. Deney sonunda deneklerin doğru karar verdiği her kategori için ortalama tepki süresi hesaplanmış ve analizler bu ortalama tepki süreleri üzerinden yapılmıştır. Örneğin aşına olan yemek, hayvan, renk, giysi ve içki kategorilerinde verilen doğru cevapların tepki süresi ortalamaları hesaplanarak "ysüre" , "hsüre", "rsüre",

"gsüre" ve "isüre" olarak hesaplanmıştır. Benzer şekilde aşına olmayan bujiteri, mefruşat, gaz, bitki, uyuşturucu ve sürüngen kavramlarına verilen doğru cevapların ortalaması "bujsüre", "mefsüre", "gazsüre", "bitsüre", "usüre" ve "ssüre" olarak hesaplanmıştır. Ancak özellikle aşına olmayan kategorilerde (bujiteri, mefruşat v.b.) bazı denekler hiç doğru tepki verememişlerdir. Genç gruptan 6, yaşlı gruptan 5 kişi, toplam 11 kişi bu kategorilerden en az birinde hiç doğru tepki veremeyen deneklerdir. Bu nedenle bu deneklerin hiç doğru cevap veremedikleri kategorilerdeki ortalama reaksiyon zamanları kayıp değer (missing value) olarak hesaplanmıştır. Bunun sonucunda da süreler arasında yaşa bağlı bir farklılık olup olmadığının incelendiği Manova analizinde bu kayıp değerler, örneklem sayısını düşürmüştür (bkz. Tablo.III.2.1). Elde edilen bulgular, renk kategorisi dışında kalan bütün kategorilerde, gençlerle yaşlılar arasında tepki verme süresi açısından anlamlı düzeyde bir farklılık olduğunu göstermiştir (bkz.Tablo.III.2.1).

Tablo.III.2.1. Tüm üst kategorilerde genç ve yaşlı örneklemde tepki süresi farklılıkları (MANOVA Tablosu)

	KT(SS)	OK(MS)	F	p
YSÜRE	406606.25	20566.40	19.77	.001
HSÜRE	486980.55	23798.89	20.46	.001
MSÜRE	222376.09	10308.89	21.57	.001
İSÜRE	271840.77	11612.22	23.41	.001
GSÜRE	312386.78	19488.87	16.03	.001
RSÜRE	475520.41	145007.45	3.28	-----
BUJSÜRE	135316.45	5660.94	23.90	.001
MEFSÜRE	386999.01	48968.05	7.90	.008
GAZSÜRE	229084.39	12088.76	18.05	.001
BİTSÜRE	284931.37	18587.95	15.33	.001
USÜRE	211727.72	11895.45	17.80	.001
SSÜRE	322202.36	41955.73	7.68	.009

Yukarıda ki tabloda da görüldüğü gibi hem aşına olan kavramlarda hem de aşına olmayan kavramlarda gençlerle yaşlılar arasında tepki verme süresi açısından anlamlı düzeyde bir farklılık vardır. Sadece renk kategorisinde gençlerle yaşlılar arasında tepki verme süresi açısından bir farklılık bulunamamıştır.

Hatırlanacağı gibi, asıl deneye geçmeden önce deneklere 10 kelime gösterilerek her kelimeyi okudukları anda evet tuşuna basmaları söylenmiş ve verdikleri tepki sürelerinin ortalaması alınarak, her denek için bir temel (base-line) tepki zamanı elde edilmiştir. Genç ve yaşlı deneklerin bu temel olarak alınan tepki zamanları karşılaştırıldığında anlamlı düzeyde bir fark olduğu bulunmuştur ($t_{50}=2.20 <.05$). Bu nedenle genç deneklerle yaşlı deneklerin tepki sürelerinde görülen farklılığın bilgi işleme farkından değil de, baştaki temel hız farkından kaynaklanabileceği düşünülmüş ve bu temel hız farkının kovariate olduğu yeni bir Manova analizi yapılmıştır.

Aşağıdaki Tablo.III.2.2. de görüldüğü gibi kovariate ile tekrarlanan Manova analizinde de renk kategorisi dışında kalan tüm kategorilerde gençlerle yaşlıların tepki süresi açısından farklılaştıkları saptanmıştır. Bu bulgu bize yaşlıların bilgiyi gençlerden daha uzun sürede işlemlediğini ve bu nedenle de daha uzun sürede tepki verdiklerini göstermektedir.

Tablo.III.2.2. Kovariate girildiğinde genç ve yaşlı örneklem için MANOVA tablosu

	KT(SS)	OK(MS)	F	p
YSÜRE	272621.22	19253.41	14.16	.001
HSÜRE	384000.09	23933.38	16.05	.001
MSÜRE	130703.56	8594.43	15.21	.001
İSÜRE	173829.92	10287.70	16.90	.001
GSÜRE	177173.80	16783.29	10.56	.002
RSÜRE	283249.13	144812.43	1.96	-----
BUJSÜRE	95513.35	5377.82	17.76	.001
MEFSÜRE	269441.69	48887.65	5.51	.05
GAZSÜRE	159586.21	11599.80	13.76	.001
BİTSÜRE	159784.52	16013.16	9.98	.003
USÜRE	135435.40	10941.11	12.38	.001
SSÜRE	213989.64	41502.03	5.16	.05

Gençlerle yaşlılar arasında renk kategorisinde tepki süresi açısından bir farklılık olmamasının neden kaynaklandığı incelenmeye alındığında, iki grubun tepki süresi ortalamaları arasında anlamlı olabilecek düzeyde bir farklılık olduğu görülmüştür (bkz. Tablo.III.2.3.). Ancak gençlerin hemen hepsi renk kategorisine benzer sürelerde tepki verirken, yaşlıların bazılarının çok uzun, bazılarının ise çok kısa sürede tepki verdiği, yani varyansın çok büyük

olduğu saptanmıştır. Diğer kategorilerde, gençlerle yaşlıların varyansı birbirine yakınken, bu kategoride aradaki fark çok büyüktür. Bu nedenle varyansların karşılaştırıldığı Manova analizinde bu varyans farklılığının sonucu etkilediği sanılmaktadır. Bazı yaşlıların, renk kategorisindeki üyelerle başka kategorilerin üyelerini birbirine karıştırmaları nedeniyle bilgisayar tuşuna basmadan önce çok beklmeleri nedeniyle böylesi bir farklılığın ortaya çıktığı düşünülmektedir. Örneğin bazı yaşlıların "portakal" kavramını meyva kategorisine zorlanmadan dahil ederken, "portakal-renk" kavram çiftini gördüklerinde redetmekte zorlandıkları, "bunu da renk sayabiliriz, ama yok, bu meyva" gibi tepkiler vererek zaman geçirdikleri saptanmıştır.

Tablo.III.2.3. Renk kategorisinde genç ve yaşlıların tepki süresi ortalamaları ve standart sapmaları

RENK	$\bar{x}$	S
Genç	453.582	51.069
Yaşlı	669.035	529.421

Diğer kategorilerde yaşlılar ile gençler arasındaki ortalama farklılığı, renk kategorisine yakın olmakla birlikte, hiçbir kategoride gençlerle yaşlılar arasında renk kategorisindeki kadar farklı standart sapmalar bulunmamaktadır (Bkz. EK 28. Tablo.III.2.9.).

Gençlerle yaşlıların tepki süreleri arasında fark olup olmadığını inceledikten sonra, araştırmamızın asıl konusu olan aşına olunan kategoriler ile aşına olunmayan kategoriler arasında daha kısa tepki alma açısından bir farklılık olup olmadığı araştırılmaya başlanmıştır. Bu amaçla, yemek, hayvan, meyva, içki, giysi ve renk kategorilerinde seçilen tüm üyelere verilen tepki zamanları ortalaması toplanarak aşına kategorilerin toplam tepki zamanı elde edilmiştir. Benzer şekilde bujiteri, mefruşat, gaz, bitki, uyuşturucu ve sürüngen kategorilerinde seçilen tüm üyelere verilen tepki zamanları ortalaması toplanarak aşına olmayan kategorilerin toplam tepki zamanı bulunmuştur. Aşına kategorilerin toplam süreleri ile aşına olmayan kategorilerin toplam süreleri t-test analiziyle incelenmiştir (bkz. Tablo.III.2.4.).

Tablo.III.2.4. Aşına olan ve aşına olmayan kategorilerin tüm örneklem için t-test sonuçları

N=52	$\bar{x}$	S	t(s.d.51)	p
Aşına	514.53	168.939	2.64	.01
Aşına olma.	532.79	133.683		

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi tüm örneklem de aşına kategorilere verilen tepki zamanının, aşına olmayan kategorilere nazaran daha kısa tepki süresine neden olduğu bulunmuştur ($t_{51}=2.64 < .01$).

Aşınalık düzeyinin etkisine genç ve yaşlı örneklem için ayrı ayrı bakıldığında genç örneklem için benzer bir bulgu elde edilmiştir (bkz. Tablo.III.2.5.). Yani genç örneklemin, aşına kategorilere aşına olmayan kategorilerden daha kısa sürede tepki verdiği ve bu farklılığın anlamlı olduğu saptanmıştır ($t_{25}=6.68 < .001$). Oysa yaşlı örnekleme aşına kategoriler ile aşına olmayan kategoriler arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo.III.2.5. Aşına olan ve aşına olmayan kategorilerin genç örneklem için t-test sonuçları

N=26	$\bar{x}$	S	$t_{(s.d.25)}$	p
Aşına	426.41	54.964	6.68	.001
Aşına olma.	456.86	50.359		

Ayrıca gençlerle yaşlılar arasında aşına olan ve olmayan kategorilere tepki verme süresi açısından bir fark olup olmadığı incelenmiş ve her iki kategoride de gençlerin yaşlılardan daha hızlı tepki verdikleri bulunmuştur (bkz. Tablo.III.2.6. ve Tablo.III.2.7.). Bu bulgunun, her kategori için ayrı ayrı genç ve yaşlı grubun tepki süresi farklılığının incelendiği Manova analiziyle uyum içinde olduğu görülmüştür.

Tablo.III.2.6. Aşına kategorilerde gençve yaşlı deneklerin karşılaştırılması

N=52	$\bar{x}$	S	$t_{(s.d.50)}$	p
Genç	426.41	54.96	4.38	.001
Yaşlı	602.66	197.61		

Tablo.III.2.7. Aşına olmayan kategorilerde genç ve yaşlı deneklerin karşılaştırılması

N=52	$\bar{x}$	S	$t_{(s,d.50)}$	p
Genç	456.87	50.36	4.95	.001
Yaşlı	608.72	148.09		

Bu genel değerlendirmelerden sonra, tüm örneklem için, öncelikle aşına üst düzey kategoriler olarak belirlenen hayvan, meyva, giysi, renk, yemek ve içki kategorilerinin temel düzeyde aşına olan ve olmayan kavramlarının ayırımına gidilmiştir. Kedi, köpek, elma, portakal, kırmızı, siyah, pilav, çorba, bira, viski kavramlarına verilen tepki sürelerinin toplamı aşına temel düzey süresi olarak belirlenmiştir. Bu toplam değer, AÜAT (aşına üst aşına temel) kısaltması kullanılarak tanımlanmıştır. Çakal, çita, çağla, kızılıçık, döpiyes, fanila, bej, leylak, kereviz, karnıbahar, gazoz ve cinfiz kavramlarına verilen tepki sürelerinin toplamı da aşına olmayan temel düzey süresi olarak hesaplanmıştır. Bu toplam değer de AÜAOT (aşına üst aşına olmayan temel)

kısaltmasıyla tanımlanmıştır. Aşına üst kategorilerin aşına olan ve olmayan alt düzey kavramlarına verilen tepki süreleri de aynı şekilde toplanmıştır. Balina, kumru, frenk elması, yer elması, süeter, sütyen, gökmavi, camgöbeği, şehriye çorbası, bulgur pilavı, kırmızı şarap ve beyaz şarap kavramlarına verilen tepki süreleri toplanarak AÜAA (aşına üst aşına alt) kısaltmasıyla tanımlanan değer elde edilmiştir. Koç, bıldırcın, karadut, kelek, etekpantolon, triko ceket, ayva sarısı, çağla yeşili, patlıcan kebabı, köfte kızartması kavramlarına verilen tepki süreleri de toplanarak AÜAOA (aşına üst aşına olmayan alt) kısaltmasıyla tanımlanan değer saptanmıştır. Benzer şekilde aşına olmayan üst kategori olarak belirlenen mefruşat, sürüngen, uyuşturucu, bitki, gaz ve bujiteri kategorilerinin aşına olan ve olmayan temel düzey kavramlarına verilen tepki süreleri toplanarak analizler yapılmıştır. Perde, kumaş, yılan, solucan, eroin, kokain, ağaç, çiçek, oksijen, hidrojen, kolye, ve küpe kavramlarına verilen tepki sürelerinin toplamı aşına olamayan üst kategorilerin aşına olan temel düzey süresi olarak hesaplanmıştır. Bu değer AOÜAT (aşına olmayan üst aşına temel) kısaltmasıyla isimlendirilmiştir. Fermuar, örtü, kırkayak, tırtıl, yatıştırıcı, nikotin, meyva, sebze, havagazı, karbon, broş ve saat kavramlarına verilen tepki süreleri de toplanarak

aşına olmayan temel düzey toplam süresi saptanmıştır. Bu değer AOÜAOT (aşına olmayan üst aşına olmayan temel) kısaltmasıyla ifade edilmiştir. Aşına olmayan üst kategorilerde alt düzey kavramlar için de benzer hesaplamalar yapılmıştır. Kadife, basma, süleymancık, sümüklüböcek, uyku ilacı, haşhaş, arpa, fesliğen, tüpgaz, mazot, rimel ve oje kavramlarına verilen tepki süreleri toplanarak toplam aşına olmayan üst kategorilerde aşına alt düzey süresi bulunmuştur. Bu değer için AOÜAA (aşına olmayan üst aşına alt) kısaltması kullanılmıştır. Etamin, viskon, engerek, kobra, tutkal, afyon, sardunya, turp, gazyağı, mobilgaz, törpü ve firkete kavramlarına verilen tepki süreleri toplanarak aşına olmayan üst kategoriler için aşına olmayan alt kategori toplam süresi bulunmuştur. Bu değer için de AOÜAOA (aşına olmayan üst aşına olmayan alt) kısaltması kullanılmıştır. Bundan sonraki bölümlerde kategori isimleri bu kısaltmalar kullanılarak ifade edilmişlerdir. Tüm bu toplam tepki sürelerinin ortalama değerleri en kısa süreden başlanarak Tablo.III.2.8.'de gösterilmiştir.

Tablo.III.2.8. Kategori gruplarının ortalama değerleri

N=52	$\bar{x}$	S
AÜAT	492.95	174.33
AOÜAT	516.30	148.48
AÜAOT	516.60	162.68
AÜAA	520.72	202.20
AÜAOA	533.47	163.36
AOÜAOT	535.18	94.88
AOÜAOA	537.98	138.59
AOÜAA	539.75	178.89

Yapılan bu hesaplamaların sonunda elde edilen ortalamalar arası farklar t-test analizi kullanılarak incelenmiştir. Öncelikle aşına olan üst gruba ait ortalama farklarına bakılmıştır. Aşına olan üst kategoride aşına temel (AÜAT) ve aşına olmayan temel (AÜAOT) kategorilerin ortalama tepki süreleri karşılaştırıldığında, hem tüm örneklem için hem de gençler için anlamlı düzeyde bir fark olduğu saptanmıştır ($t_{51}=2.96<.005$; $t_{25}=4.25 <.001$). Oysa yaşlı grupta anlamlı bir farklılık elde edilememiştir. Aşına üst kategoride aşına alt (AÜAA) ve aşına olmayan alt (AÜAOA) kategorilerin ortalama tepki süreleri açısından tüm örneklemde farklılaşmazken, genç grupta farklılaştığı saptanmıştır ($t_{25}=2.94 < .007$).

Kısaca, aşına kavramlar sözkonusu olduğunda sık kullanılan kategori üyelerine, sık kullanılmayan kategori üyelerinden daha kısa sürede tepki verildiği bulunmuştur. Bu sonuçlar özellikle gençlerin aşinalık daha çok etkilendiğini göstermektedir. Benzer şekilde AÜAT (aşına üst-aşına temel) ve AÜAA (aşına üst-aşına alt) arasındaki ortalama farkı test edildiğinde tüm örneklemde bir fark bulunamazken, gençlerde anlamlı düzeyde bir farklılık olduğu görülmüştür ($t_{25}=4.82 <.001$). Yine aşına üst grupta AÜAOT (aşına üst-aşına olmayan temel) ve AÜAOA (aşına üst-aşına olmayan alt) birbiriyle karşılaştırıldığında tüm örneklem için anlamlı düzeyde bir farklılık olduğu, buna karşın gençlerde de yaşlılarda da böylesi bir farklılığın bulunmadığı saptanmıştır ($t_{51}=2.04 <.05$). Kısaca, hem aşına kavramlara ait sık kullanılmayan temel düzey kategorilere verilen tepki süresi ile sık kullanılmayan alt düzey kategorilere verilen tepki süresi arasında hem gençlerde hem de yaşlılarda bir fark bulunamaması, hem de sık kullanılan temel düzey kategoriler ile sık kullanılan alt düzey kategorilere verilen tepki süresi arasında tüm örneklemde bir fark bulunamaması, temel düzey kategorilerin her koşulda daha iyi algılandığı görüşüne ters bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak genç grubun temel düzey kategorilere daha hassas tepki verdikleri de saptanan bir gerçektir.

Aşına olmayan üst gruba ait ortalamalar test edildiğinde de benzer bulgular elde edilmiştir. AOÜAT (aşına olmayan üst-aşına temel) ile AOÜAOT (aşına olmayan üst-aşına olmayan temel) karşılaştırıldığında tüm örneklem de ve yaşlı grupta anlamlı bir farklılık bulunamazken, gençlerde anlamlı bir fark saptanmıştır ($t_{25}=5.43<.001$). Bu sonuç aşına olmayan üst kategorilerde bile gençlerin sık kullanılan temel düzey kavramlara sık kullanılmayanlardan daha kısa tepki sürede tepki verdiklerini göstermesi açısından önemlidir. Ancak AOÜAA (aşına olmayan üst-aşına alt) ile AOÜAOA (aşına olmayan üst-aşına olmayan alt) arasındaki ortalama farkları test edildiğinde ise hiçbir grupta anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu bulgu aşına olmayan gruptaki alt düzey kavramların aşinalık düzeylerinin çok küçük yüzde farklarıyla elde edilmiş olması nedeniyle oldukça normal bir bulgu olarak değerlendirilmiştir. Ancak yine de aşına olmayan üst grup ile aşına olan üst grup arasında ki farkı göstermesinden dolayı önem taşımaktadır. Aşına olmayan üst grup için temel düzey ve alt düzey karşılaştırmaları yapıldığında da tüm örneklemde anlamlı farklılık bulunmaması aşinalığın dengelendiği durumlarda temel ve alt düzeye verilen tepki süresi farklılığının ortadan kalktığı göstermektedir. AOÜAT (aşına olmayan üst- aşına temel) ve AOÜAA (aşına olmayan üst -aşına alt)

gruplarına verilen tepki süreleri arasındaki farka bakıldığında tüm örneklem ve yaşlı grupta fark bulunamazken, gençlerde anlamlı düzeyde bir farklılık olduğu saptanmıştır ($t_{25} = 4.89 < .001$). Buna karşın AOÜAOT (aşına olmayan üst- aşına olmayan temel) ile AOÜAOA (aşına olmayan üst-aşına olmayan alt) karşılaştırmasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Bu bulgular yine benzer şekilde aşinalığın dengelendiği durumlarda temel düzey ile alt düzey arasında ki farkın ortadan kalktığını göstermektedir. Gençlerin aşına olmayan üst grupta aşına temel düzey kavramlara aşına alt düzey kavramlardan daha kısa sürede tepki vermeleri, temel düzeydeki kavramların, onlar için yine de alt düzey kavramlardan daha aşına olmasından kaynaklanmış olabilir. Çünkü, aşına alt düzey kavramlar ile aşına olmayan temel düzey kavramlar, tepki süreleri açısından karşılaştırıldığında gençlerde de tepki süresi farklılığının ortadan kalktığı bulunmuştur. Bu da yine temel düzeyin her koşulda daha iyi algılandığını savunan görüşe ters bir bulgu olması açısından önemlidir.

Üst gruplar kendi içinde karşılaştırdıktan sonra, birbirleriyle de karşılaştırılmışlardır. AÜAT (aşına üst-aşına temel) ile AOÜAT (aşına olmayan üst-aşına temel) karşılaştırmasında sadece genç grupta anlamlı bir

farklılık olduğu bulunmuştur ($t_{26}=3.07 < .005$). Aynı şekilde AÜAOT (aşına üst-aşına olmayan temel) ile AOÜAOT (aşına olmayan üst-aşına olmayan temel) karşılaştırmasında da sadece gençlerin anlamlı düzeyde farklılaştığı saptanmıştır ($t_{26}=2.70 < .01$). Bu bulgular gençlerin özellikle üst grup aşinalığına duyarlı olduğunu ve kendileri için aşına olan kavramlara her zaman daha kısa sürede tepki verdiklerini göstermektedir. AÜAA (aşına üst-aşına alt) ile AOÜAA (aşına olmayan üst-aşına alt) kıyaslamasında hem tüm örnekleme, hem de gençlerde anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($t_{51}=2.72 < .009$ ve $t_{25}=5.16 < .001$). Bu bulgu da üst gruptaki aşinalığın deneklerin daha kısa sürede tepki vermelerine neden olduğunu göstermektedir. Bunun tek istisnası AÜAOA (aşına üst-aşına olmayan alt) ile AOÜAOA (aşına olmayan üst-aşına olmayan alt) karşılaştırmasında bulunmuştur. Bu iki gruba verilen tepki süreleri arasında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Bu bulgu da aşına olmayan alt kategoriler söz konusu olduğunda deneklerin zorlandıklarını ancak aşına alt düzey kavramlar da bu zorluğun ortadan kalktığını göstermektedir. Kısaca, bütün bu bulgular temel düzeyin ancak denekler için daha aşına olduğu durumlar da bir üstünlük taşıdığını, aşinalıkların sadece dengelendiği durumlarda bile bu üstünlüğün ortadan kalktığını göstermektedir. Çünkü bu çalışma da

birinci çalışmada elde edilen norm tabloları kullanılarak kavramlar seçilmiş, bu da ancak kullanım sıklığı açısından bir dengelemeyi sağlayabilmiştir. Doğal kavramlar söz konusu olduğunda, tam bir aşinalık eşitlemesinin yapılabilmesi mümkün görünmemektedir. Buna rağmen ilk çalışmada elde edilen kullanım sıklıklarına göre dengelenmiş kavramların kullanıldığı bu deneyde bile temel düzeyin her koşulda daha kolay algılandığı iddiasına ters bulgular elde edilebilmiştir.

Ayrıca bütün bu analizler cinsiyet farklılığı açısından da incelenmiş ve kadın ya da erkek olmanın tepki süresi farklılığına neden olmadığı bulunmuştur. Benzer şekilde, kategorileri algılama açısından da cinsiyetin bir farklılık yaratmadığı saptanmıştır. Erkeklerden daha çok kadınlar için aşına olacağı düşünülen bujiteri ve mefruşat kavramlarında bile bir farklılık bulunmaması ilgi çekicidir. Bu bulgular, kadın ve erkek arasındaki farklılıkların minunuma indiği günümüz toplumlarında kavram kullanımı açısından da cinsiyet farklılığı olmadığını göstermesi nedeniyle önem taşımaktadır.

BÖLÜM IV

TARTIŞMA

Bu araştırmanın ilk bölümünde Türkçe'de hiyerarşik yapıya uygun 27 üst düzey kavramda genç ve yaşlı kişiler tarafından sık kullanılan ve sık kullanılmayan temel ve alt düzey kategorilerin belirlenmesi amacıyla bir norm çalışması yapılmıştır.

Bu ilk çalışmada elde edilen veriler ışığında düzenlenen deney çalışmasında ise daha önce pek çok araştırmada da incelenen, temel düzey kavramların algılanıp algılanmadığı sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır. Ayrıca gençlerle yaşlılar arasında yaşa bağlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir.

Yapılan bu çalışmada, özellikle genç deneklerin ister temel düzey, isterse alt düzey olsun, aşına (sık kullandıkları) kavramlar sözkonusu olduğunda, gördükleri kategori üyesinin bir üst kategoriye ait olup olmadığına daha kısa sürede karar verdikleri bulunmuştur. Yaşlı deneklerin ise kategorilerin aşinalığından olduğu kadar, temel ya da alt düzey kategori olmasından da etkilenmedikleri saptanmıştır.

Hatırlanacağı gibi Rosch ve ark. (1976) yaptıkları çalışma sonunda, en fazla ayırt ediciliğe sahip düzeyin temel düzey olduğunu ve bu nedenle insanların en kolay bu düzeydeki kavramları algıladığını iddia etmişlerdir. Murphy ve Smith (1982) ise, Rosch'un çalışmasına eleştiriler getirerek, temel düzey kavramlarının daha kolay algılanmasının bu düzeydeki kavramların daha aşina kavramlar olması nedeniyle olabileceğini savunmuşlardır. Bu çalışmada aşina kavramlara aşina olmayan kavramlardan daha kısa sürede tepki verilmesi, Murphy ve Smith'in iddiasını destekler niteliktedir. Oysa Murphy ve Smith kendi iddialarını test etmek amacıyla, anlamsız sözcükler kullanarak aşinalık etkisini yok etmeye çalıştıkları araştırmalarında, tam tersine Rosch'un bulgularını destekleyen, yani temel düzeyin kolay algılandığını gösteren bulgular elde etmişlerdir. Benzer şekilde Mervis ve Crisafi de (1982) şekiller kullanarak aşinalık etkisini yok etmeye çalışmışlar ancak onlar da temel düzey üstünlüğünü savunan diğer çalışmalara benzer sonuçlar elde etmişlerdir (Rosch, 1973 a ve b, 1975 a ve b, 1976, 1978a ve b; Casey ve Heath, 1983; Tager-Flusberg, 1985; Golberg, 1986). Onların elde edemediği bu bulgunun, doğal kavramların sadece kullanım sıklıklarına göre dengelendiği böylesi bir çalışmada elde edilebilmesi ilginçtir. Onlar anlamsız sözcükler kullanarak, her

kategori düzeyinde denekler için aşına olmayan kavramlar yaratmışlar ve temel düzey ile alt düzey kategorilerini birbirleriyle karşılaştırmışlardır. Aşına olmayan bu koşulda bile temel düzeyin kolay algılandığını saptayarak iddalarından vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Bu çalışmada ise aşinalığı yok etmek yerine her düzeyde aşına olan ve olmayan kavramların bulunması yoluna gidilmiş ve bunun için yapılan norm çalışmasından yararlanılmıştır. Her düzeydeki kategoriler için aşinalığın dengelendiği durumlarda temel düzey ile alt düzey arasında tepki süresi farklılığının ortadan kalktığı ve aşına olan temel düzey kavramların aşına olmayan temel düzey kavramlardan daha kısa sürede algılandığı saptanmıştır. Rosch'un dediği gibi temel düzey kavramlar her koşulda kolay algılanan kavramlar olsaydı, ne temel düzey ile alt düzey arasındaki farklılık ortadan kalkar, ne de temel düzey kavramların kendi içinde algılanma farkı ortaya çıkardı.

Bu genel değerlendirmeden sonra, elde edilen bulgulara tek tek bakıldığında da benzer sonuçlarla karşılaşılmıştır. Aşına olan üst gruptaki aşına olan ve aşına olmayan temel kavramlara verilen tepki süresinde de, aşına alt ve aşına olmayan alt düzey kavramlara verilen tepki süresinde de aşinalık lehine olumlu sonuçlar

elde edilmiştir. Bu bulgular temel düzeyin önce öğrenildiği için daha aşına olduğunu ve aşinalığın kolay algılanmada önemli olduğunu savunan diğer çalışmaların bulgularıyla uyum içindedir (Anglin,1977; Brown, 1978; Cruse,1977; Siple, Fischer, Bellugi, 1977; Masur ve Gleason,1980; Blewitt, 1983; Callanan, 1985). Aşına üst grupta aşına temel düzey ile aşına alt düzeyin birbiriyle karşılaştırılmasında tüm örnekleme ve yaşlı grupta anlamlı bir farklılık bulunamaması, sadece gençlerde anlamlı bir farklılık görünmesi, yine benzer şekilde aşına üst grupta aşına olmayan temel düzey ile aşına olmayan alt düzeyin tepki süreleri arasında gençlerde de, yaşlılarda da bir fark olmaması, bizi temel düzeyin her koşulda daha iyi algılanmadığı sonucuna götürmektedir. Benzer şekilde aşına olmayan üst grupta, aşına temel ve aşına alt düzey kavramlar arasında, sadece gençler tepki süresi açısından farklılaşırken, aşına olmayan temel ve aşına olmayan alt düzey kavramlarda hiçbir farklılık görülemediği. Aşına üst grupta da , aşına olmayan üst grupta da aşına temel ve aşına alt düzey kavramlar arasında gençlerde görülen tepki süresi farklılığı ise sanki aşına koşullar söz konusu olduğunda temel düzeyin daha iyi algılandığı gibi bir sonucu işaret etse de, bu çalışmadaki bir eksiklikten de kaynaklanmış olabilir. Çünkü bu çalışmada özellikle aşına olarak seçilen temel

düzyey kavramların aşinalık yüzdeleri ile alt düzyey kavramların aşinalık düzeyleri arasında ciddi bir fark bulunmaktadır. Örneğın, aşına temel düzyey kategori olarak belirlenen "kedi" gençler için %86.4, yaşlılar içinse %94 kullanım sıklığına sahipken, aşına alt kategori olarak seçilen "koç" her iki grup için de % 2.7 kullanım sıklığına sahiptir. Gençlerde görülen bu tepki süresi farklılığı böylesi bir nedenden kaynaklanmış olabilir. Bu sonuç da bize gençlerin aşinalık farkına yaşlılardan daha hassas düzeyde tepki verdiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Ancak yaşlılar da aynı yüzdilik farkına sahip olmalarına rağmen iki düzyey arasında tepki süresi farklılığının olmaması, temel düzeyin her koşulda ve herkes için kolay algılanan bir düzyey olmadığı şeklinde açıklanabilir. Bu açıklama zaten aşına olmayan üst grupta aşına olmayan temel düzyey ile aşına olmayan alt düzyey kavramlara verilen tepki sürelerinde bir fark bulunamaması ile de desteklenmiştir. Ayrıca aşına olmayan temel düzyey kavramların aşına olan alt düzyey kavramlarla kıyaslandığı durumlarda, gençlerde de bir tepki süresi farklılığının bulunamaması da bu görüşü destekler niteliktedir.

Aslında temel düzyey kategorilerin önce öğrenildiği ve bu nedenle onlara daha aşına olunduğu şeklindeki

iddialara bazı çalışmacılar tarafından ters bulgular elde edilerek yanıt verilmiştir. Kategorik yapıların 9-10 yaşlarında kendiliğinden geliştiğini savunan araştırmacılara (Schneider, Körkel, Weinert, 1987), çok daha küçük yaşlardan itibaren hem temel hem üst düzey ve hatta alt düzey kategori kavramlarının kullanılabilirdiğini gösteren çalışmalar yaparak yanıt vermişlerdir (Rosh,1976; Daehler, Lonardo, Bukatkok, 1979; Mervis ve Crisafi,1982; Waxman ve Gelman, 1986; Gelman ve Waxman, 1987; Robert, 1988; Callanan, 1989). Öyleyse asıl problemin temel düzey kavramların aşına olmasından daha çok, araştırmalarda aşına olan temel düzey kavramların karşısına aşına olmayan alt düzey kavramlar çıkarılmasında olduğu görülmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulguların da bu iddiayı desteklediği görülmektedir. Aşinalık düzeyleri dengelendiğinde bireylerin hemen hemen her düzeydeki kategorilere benzer şekilde tepki verdikleri görülmektedir. Bu bulgular bilişsel dünyalarında aktif bir yapıya sahip olan insanların kendi ihtiyaçlarına uygun kavramları kullanmayı tercih ettiklerini savunan Piaget'nin görüşleriyle de uyum içinde görünmektedir (Piaget,1971; Flavell, 1977; Clarke-Stewart, Permuter, Friedman, 1988). İnsanlar daha aşına oldukları kavramları tercih etmekte ve işlerini kolaylaştırmanın yollarını aramaktadırlar. Bu bulgular

araştırmanın ilk bölümünde elde edilen verilerin özelliklerine de uyum sağlamaktadır. Yani, insanların yaşadıkları olaylara bağlı olarak, işlerine yarayacak ve aşına oldukları kavramları kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir.

Bu çalışmada sadece temel düzey kavramların her koşulda daha kolay algılanmadığı ve aşinalık düzeyleri dengelendiğinde alt düzey kavramlarla aralarında tepki süresi açısından bir farklılık bulunmadığı kanıtlanabilmiş ancak üst düzey kavramların ya da alt düzey kavramların daha kolay algılandıklarına dair bir bulgu elde edilememiştir.

Oysa belli bir alanda uzmanlaşmış kişilerin alt düzey kategori kavramları hakkında en az temel düzey kadar, hatta bazen daha da hızlı karar verebildikleri saptanmıştır (Rosch, 1978; Tanaka ve Taylor, 1991). Bu çalışmada ise deneyin hiçbir koşulunda alt düzeyin temel düzeyden daha hızlı algılandığını gösteren bir bulgu saptanamamıştır. Rosch'un ve Tanaka ve Taylor'un bulguları, bu çalışmayı sadece aşinalığın önemini vurgulamaları açısından desteklemektedir. Çünkü uzman kişiler için uzmanlık alanlarındaki alt düzey kavramlar, temel düzeyden kavramlardan daha aşına olan

kavramlardır. Uzmanlıklarını sadece alt düzey isimlendirme yaptıkları zaman kanıtlayabilmektedirler. Örneğin, bir papağan'a uzman bir kişinin sadece kuş deyip geçmesi mümkün değildir. Ancak bu çalışmada sıradan insanlar kullanılmış ve temel düzeyden daha aşina olan alt düzey kavramlar bulunamamıştır. Aşina alt düzey kavramlarla aşina olmayan temel düzey kavramların karşılaştırıldığı durumlarda bile herhangi bir alt düzey üstünlüğü saptanamamıştır. Ancak bu çalışma da aşina olarak kabul edilen, yani denekler tarafından diğer alt düzey kavramlardan daha sık kullanılan alt düzey kavramlar bile, aşina olmadığı düşünülen temel düzey kavramardan daha düşük yüzdelerle sahiptir. Alt düzeyin daha kolay algılandığını gösteren bir bulgu elde edilememesi, alt düzey kavramların her koşulda temel düzeyden daha düşük aşinalığa sahip olmasından kaynaklanmış olabilir. Buna rağmen aralarında tepki süresi farklılığının bulunmaması temel düzeyin algılanmada özel bir üstünlüğü olmadığı düşüncesini sağlamlaştırmaktadır.

Benzer şekilde günlük yaşamda belli bir grup nesneyi tanımlamak için onların tek tek isimlerini söylemek yerine üst düzey kavramları kullanmanın tercih edildiği ya da bilim adamlarının sıvı, bitki gibi üst düzey

kavramları sıkça kullandıkları bilinen bir gerçektir (Murphy ve Wisnewski, 1989; Mandler, Bauer, McDonough, 1991). Hatta Murphy ve Wisnewski (1989) araştırmalarında nesnelerin birarada gösterildiği durumlar söz konusu olduğunda, üst düzey isimlendirmenin, temel düzey isimlendirme yapmadan daha kısa sürede başarıldığını saptamışlardır. Ancak bu çalışma bilgisayarda kavram çiftlerinin gösterilmesi şeklinde gerçekteştirildiği için, Murphy ve Wisnewski'yi destekleyecek ya da reddedecek bir bulgu elde edilememiştir. Daha sonra yapılacak çalışmalar da, aşınalıkların dengelendiği ve kavramların hem tek tek hem de gruplanarak sunulduğu bir deney düzeneğinin hazırlanarak, hangi koşulda daha kısa tepki süresi elde edileceğine bakılabilir.

Bu çalışma sonunda elde edilen bir diğer önemli bulgu yaşlı grubun hiçbir kategoride tepki süreleri açısından farklılaşmamasıdır. Kavram oluşumu ile ilgilenen araştırmacılar yaşlılarda bu sürecin nasıl olduğu ile hiç ilgilenmemişlerdir. Ancak yaptıkları çalışmalar sonunda elde ettikleri bulguların tüm insanlar için geçerli olduğunu düşünmektedirler. Örneğin, Rosch'un (1976, 1978) temel düzeyin en fazla ayırt ediciliğe sahip olduğu için en kolay algılanan kavramsal düzey olduğu iddiası

eğer doğru olsaydı, bunun yaşlı insanlar için de geçerli olması beklenirdi. Oysa bu çalışma sonunda elde edilen bulgular yaşlı grubun hiçbir temel düzey kavrama daha çabuk karar verdiğini göstermemektedir. Ayrıca bir diğer önemli bulgu, gençlerin her durumda yaşlılardan daha kısa sürede tepki verdiklerinin bulunmasıdır. Kavram oluşumu ile ilgilenen araştırmacıların aksine, bellek ile ilgilenen araştırmacılar gençlerle yaşlılar arasında yaşa bağlı bir bellek performansı farkı olduğunu saptamışlardır (Wolman,1982; Craik ve Rabinowitz,1985; Çengelci ve Özekes, 1992). Ancak yaşlılar ve gençler için aşına sözcüklerin kullanıldığı bir çalışmada, gençlerin kendi aşına oldukları sözcüklerde yaşlılardan, yaşlıların da kendi aşına oldukları sözcüklerde gençlerden daha iyi performans gösterdikleri bulunmuştur (Barret ve Wright, 1981). Bundan dolayı, bu çalışmada en azından aşına kavramlarda gençlerle yaşlılar arasında tepki süresi farkının olmayacağı beklenmiş, ancak aşına olsun ya da olmasın her kategoride gençlerin daha iyi performans gösterdikleri saptanmıştır. Bu da, yaşlıların bilgiyi işlemlerken gençlerden daha çok uğraştıklarını göstermekte ve zihinsel fonksiyonlarda yaşa bağlı bir yavaşlama olduğunu savunan araştırmacıları destekler nitelikte görünmektedir. Ancak bu çalışmada kullanılan kavramların hem yaşlılar hem de gençler tarafından sık

kullanılan kavramlar olması istendiğinden, her iki grubun ortak olarak yüksek tepki verdiği kavramlar seçilmiştir. Yani bazı kategorilerde daha yüksek tepki almasına rağmen ortak olmayan kavramlar deney dışında bırakılmıştır. Oysa sadece yaşlıların sık kullandığı kavramlar kullanılarak yapılacak bir başka çalışma farklı sonuçlar verebilir.

Kısaca özetlersek, bu çalışma temel düzey kavramların her koşulda daha iyi algılandığı iddiasını reddetmekte ve aşinalığın kavramlara daha kolay tepki verilmesini sağlayan bir etki taşıdığını savunmaktadır. Buna rağmen gençlerle yaşlılar arasında tepki süresi açısından bir farklılık olduğu saptanmıştır. Bu da gençlerin bilgiyi yaşlılardan daha kolay işlemediğini ve aşinalığın gençler üzerinde daha olumlu etkisi olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Ayrıca bu çalışmaya çocuk grubu dahil edilmemiştir. Oysa eğer aşinalık, kavramlara daha kolay tepki verilmesini sağlıyorsa bunun çocuklarda da etkili olması beklenir. Çocuklara kavramları öğretmeye çalışırken ailelerin nesnelere işaret ederek isimlendirdikleri ve bu yolla çocuklarına yeni kavramlar kazandırmaya çalıştıkları bilinmektedir (Vigotsky, 1978;

Callanan, 1985; Callanan, 1989). Bu nedenle yapılan her iki çalışmanın da değişik yaş gruplarındaki çocuk örnekleme tekrarlanması önem taşımaktadır. Böylesi bir çalışmada elde edilecek bulgular, çocuklara kendi yaş grubuna uygun kavramların belirlenmesinde ve öğretilecek kavramların seçilmesinde yararlı olacaktır. Bu da çocukların daha kolay öğrenmelerini sağlayacak ve çevreleriyle daha kolay iletişim kurabilmelerini olanaklı kılacaktır.

Bu çalışmanın tekrarlanması durumunda dikkat edilecek en önemli husus, aşına olan ve olmayan temel düzey kavramlar elde edildikten sonra, bu kavramların aşına olan ve olmayan alt düzey kavramlarının seçimine gidilmesidir. Bu araştırmada bir üst düzey kategori deneklere sunulmuş ve elde edilen veriler içinden temel ve alt düzey kavramlar seçilmiştir. Bu yöntem doğal olarak daha yüksek kullanım sıklığına sahip temel düzey kavramlar elde edilmesini sağlamış, ancak alt düzey kavramların aşinalık yüzdelerinin düşük olmasına neden olmuştur. Oysa çalışmaya bir üçüncü aşama ilave edilerek temel düzey kavramlar için de bir norm çalışması yapılırsa, alt düzey kavramlarla ilgili daha sağlıklı veriler elde edilirdi. Zaman kısıtlaması nedeniyle bu araştırmada böylesi bir çalışmaya yer verilememiştir. Ancak bu

çalışmanın tekrarlanması durumunda bu hususa özen gösterilmesi, daha sağlıklı sonuçlar elde edilebilmesi ve alt düzey kavramlarla ilgili daha doyurucu yorumlar yapılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Çünkü bu çalışmada bile gençlerin de yaşlıların da kendi ilgi alanlarındaki kavramlarla ilgili olarak pek çok alt düzey kavram ifade ettikleri bulunmuştur. Demek ki, alt düzey için yapılacak bir çalışmada yüksek oranlar elde etmek mümkündür. Özellikle insanların kendi ilgi alanlarındaki nesnelere temel düzeydeki kavramlarla ifade etmek yerine alt düzey kavramlarla ifade ettikleri görülmektedir. Örneğin, günümüzde gençler pantolon kavramı yerine "Lewi's" "Rifle" gibi kavramları, araba kavramı yerine "Mercedes" "BMW" gibi kavramları kullanmaktadırlar. Bu nedenlerle aşinalık yüzdelerinin yüksek olduğu alt düzey kavramlarla, temel düzey kavramların karşılaştırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca tek tek bireylerin hangi düzeydeki kavramları kullanmayı tercih ettikleri kadar, toplumların hangi düzeyde kavramlarla kendilerini ifade ettikleri de önem taşımaktadır. Piaget'nin gelişim dönemlerinden soyut işlemler dönemine her bireyin ulaşamadığı, içinde yaşadığı toplumun beklentilerine ve bireyden taleplerine

uygun olarak daha önceki dönemlerde kalabileceği ve böylede yaşamını problemsiz sürdürebileceği daha önce de ifade edilmiştir. Benzer şekilde toplumlar arasında, belli bir düzeydeki kavramları kullanma açısından bir fark olup olmadığı incelenebilecek bir konudur. Örneğin alt düzey kavramların, teknolojik olarak gelişmiş ve uzmanlaşmanın yüksek olduğu toplumlarda , daha az gelişmiş toplumlara nazaran daha çok kullanılıp kullanılmadığının incelenmesi ilginç bir araştırma konusu olabilir. Uzmanlaşmanın olmadığı az gelişmiş toplumlarda üst düzey ya da temel düzey kavramlar iletişim kurmada yeterli olurken, teknolojik olarak gelişmiş toplumlarda bu yeterli olmayabilir.

ÖZET

Bu araştırmada, hiyerarşik yapıya uygun olan Türkçe kavramlara ilişkin bir norm çalışması genç ve yaşlı örneklemler kullanılarak yapılmış ve temel düzey kavramların her yaş, her koşul ve kültürde daha kolay algılanıp algılanmadığı sorusu incelenmiştir. Bu amaçla bir uzman grubunun aşına olan ve olmayan şeklinde ayırdığı 27 üst düzey kavram 220 genç ve 150 yaşlı olmak üzere toplam 370 kişiye sunulmuş ve bu kavramların sık kullanılan ve sık kullanılmayan temel ve alt düzey kavramları belirlenmiştir. Bu ilk çalışmanın verilerine bağılı olarak düzenlenen ikinci çalışmaya ise 26 genç ve 26 yaşlı olmak üzere toplam 52 denek katılmıştır. İlk çalışmanın sonunda belirlenen 192 kavram, birbirleriyle karıştırılarak, hazırlanan deney deseninde kavram çiftleri olarak deneklere sunulmuştur. Deneklerden bu kavram çiftlerinin aynı kategoriden olup olmadığına karar vermeleri istenmiştir. Deneklerin reaksiyon zamanlarının ölçüldüğü bu araştırmada, farklı düzeydeki kavramların tepki süresi açısından farklılaşıp farklılaşmadığı test edilmiştir. Elde edilen bulgular deneklerin, hangi düzey kategoriden olursa olsun, aşına olan kavramlara daha kısa sürede tepki verdiğini göstermiştir. Ayrıca, aşinalığın dengelendiğı durumlarda, temel düzey kavramlarla alt

düzyey kavramlar arasında tepki süresi farklılaşmasının olmadığı elde edilen bir diğer bulgudur. Bu bulgu temel düzey kavramların her koşulda daha iyi algılanmadığını göstermesi nedeniyle önem taşımaktadır. Özetle, elde edilen bu bulgular, daha önce yapılmış araştırmalarla saptanan temel düzey üstünlüğünün, aşına olan temel düzey kavramlarla aşına olmayan alt düzey kavramların kıyaslanmasından kaynaklandığını düşünmemize neden olmuştur. Ancak bu araştırmada aşına olan alt düzey kavramların daha kolay algılandığına dair bir bulgu elde edilememiştir. Bu sonucun, araştırmanın aşına kavramları seçme aşamasındaki bir eksiklikten kaynaklanmış olabileceği düşünülerek, bu eksikliklerin giderildiği yeni çalışmalara ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Araştırmanın sonuçları, kavramları algılamada gelişimsel bir farklılık olup olmadığı açısından, incelendiğinde ise, genç deneklerin her koşulda yaşlı deneklerden daha kısa sürede tepki verdikleri saptanmış ve bilgi işleme konusunda yaşa bağlı bir düşünüş olduğunu savunan araştırmacıları destekleyen bir bulgu elde edilmiştir. Ayrıca kadın ya da erkek olmanın kavramları daha kolay algılama açısından bir farklılık yaratmadığı da saptanan bir diğer bulgu olarak değerlendirilmiştir.

KAYNAKLAR

- Alexander, T.M., Enns, J.T. (1988). Ages changes in the boundaries of fuzzy categories. *Child Development*, **59**, 1372-1386.
- Alpöge, G. (1991). *Çocuk ve dil: Türkçede sıfatların kullanımı ve çocuğun gelişimi açısından incelenmesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Anglin, J.M. (1977). *Word, object, and conceptual development*. New York: Norton.
- Anglin, J.M. (1978). From reference to meaning. *Child Development*, **49**, 969-976.
- Barret, T.R., Wright, M. (1981). Age related facilitation in recall following semantic processing. *Journal of Gerontology*, **36**, 194-199.
- Barr, A., Caplan, L.J. (1987). Category representations and their implications for category structure. *Memory and Cognition*, **15** (5), 397-418.

- Bjorklund, D.F., Jacobs.III., J.W. (1985). Associative and categorical processes in children's memory: The role of automaticity in the development of organization in free recall. *Journal of Experimental Child Psychology*, **3 9**, 599-617.
- Bjorklund, D.F., Thompson,B.E. (1983). Category typicality effects in children's memory performance: Qualitative and quantitative differences in processing of category information. *Journal of Experimental Child Psychology*, **3 5**, 329-344.
- Blewitt, P. (1983). Dog versus collie: Vocabulary in speech to young children. *Developmental Psychology*, **1 9**, 602-609.
- Boster, J.S. (1988). Natural sources of internal category structure: Typicality, familiarity, and similarity of birds. *Memory and Cognition*, **1 6** (3), 258-260.
- Botwinick, J. (1984). *Aging and Behavior: A comprehensive integration of research findings* (3rd.Ed.). New York: Springer Publishing Company.
- Bourne, Jr., L.E. (1982). Typicality effects in logically d

defined categories. *Memory and Cognition*, **10** (1), 3-9.

Breen, T.J., Schvaneveldt, R.W. (1986). Classification of empirically derived prototypes as a function of category experience. *Memory and Cognition*, **14** (4), 313-320.

Brown, A.L. (1978). Knowing when, where, and how to remember: A problem of metacognition. Bkz.

R.Glaser (Ed.), *Advanced in instructional psychology*, Vol.1. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Callanan, M.A. (1985). How parents label objects for young children: The role of input in the acquisition of category hierarchies. *Child Development*, **56**, 508-523.

Callanan, M.A. (1989). Development of object categories and inclusion relations: Preschoolers' hypothesis about word meanings. *Developmental Psychology*, **25** (2), 207-216.

- Caplan, L.J., Barr, A. (1989). On the relationship between category intension and extension in children. *Journal of Experimental Child Psychology*, **47**, 413-429.
- Casey, P.J., Heath, R.A. (1983). Categorization reaction time, category structure, and category size in semantic memory using artificial categories. *Memory and Cognition*, **11** (3), 228-236.
- Clarke, E.V. (1973). What's in a word? On the child's acquisition of semantics in his first language. Bkz. T.E. Moore (Ed.), *Cognitive development and the acquisition of language*. New York: Academic Press.
- Clarke-Stewart, A., Perlmutter, M., Friedman, S. (1988). *Life long human development*. New York: John Wiley and Sons.
- Collins, A.M., Quillan, M.R. (1970). Does category size affect categorization time? *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, **9**, 432-438.
- Craik, F.I.M., Robinowitz, J.C. (1985). The effects of presentation rate and encoding task on age related

memory deficits. *Journal of Gerontology*, 40, 309-315.

Crain, W.C. (1980). *Theories of development: Concept and applications*. NJ: Prentice-Hall.

Cruse, D.A., (1977). The pragmatics of lexical specificity. *Journal of Linguistics*, 13, 153-164.

Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları* (2. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi A.Ş.

Çengelci, N.B., Özekes, M. (1992). Yaşa bağlı olarak görülen bellek değişimlerinde kodlama ve hatırlama biçimlerinin incelenmesi [Özet]. *VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Serbest Bildiri Özetleri*, s.29. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

Daehler, M.W., Lonardo, R., Bukatkok, D. (1979). Matching and equivalence judgments in very young children. *Child Development*, 50, 170-179.

- Das-Smaal, A. (1990). Biases in categorization. Bkz. J.P. Caverni, J. Fabre, and M. Gonzales (Eds.), *Cognitive biases*. Nort-Holland: Elsevier Science Publisher.
- Ellis, H.C., Hunt, R.R. (1989). *Fundamentals of human memory and cognition* (4th Ed.). Iowa: Wm.C.Brown Publishers.
- Flavell, J.H. (1977). *Cognitive development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Gelman, S.A., Markman, E.M. (1986). Categories and induction in young children. *Cognition*, **23**, 183-209.
- Gelman, S.A., Markman, E.M. (1987). Young children's inductions from natural kinds: The role of categories and appearances. *Child Development*, **58**, 1532-1541.
- Gelman, S.A., O'Reilly, A.W. (1988). Children's inductive inferences within superordinate categories: The role of language and category structure. *Child Development*, **59**, 876-887.

- Golberg, L.r. (1986). The validity of rating procedures to index the hierarchical level of categories. *Journal of Memory and Language*, **25**, 323-347.
- Griser, D., Kuhl, P.K. (1989). Categorization of speech by infants: Support for speech-sound prototypes. *Developmental Psychology*, **25** (4), 577-588.
- Gruenenfelder, T.M. (1986). Relational similarity and context effects in category verification. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, **12** (4), 587- 599.
- Hampton, J.A. (1987). Inheritance of attributes in natural concept conjunctions. *Memory and Cognition*, **15** (1), 55-71.
- Hayes-Roth, B., Hayes-Roth, F. (1977). Concept learning and the recognition and classification of exemplars. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, **16**, 321-338.
- Herrmann, D.J., Chaffin, R.J.S., Corbett, A.T. (1973). A factor analysis of six measures extracted from Battig and Montague (1969) category norms:

Evidence for three properties of categories in semantic memory. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, **12**, 666-674.

Hines, D., Czerwinski, M., Sawyer, P.K., Dwyer, M. (1986). Automatic semantic priming: Effect of category exemplar level and word association level. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, **12** (3), 370-379.

Homa, D., Dunbars, S., Nohre, L. (1991). Instance frequency, categorization, and the modulating effect of experience. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, **3**, 444-458.

Horton, M.S., Markman, E.M. (1980). Developmental differences in the acquisition of basic and superordinate categories. *Child Development*, **51**, 708-719.

Jacoby, L.L., Brooks, L.R. (1984). Nonanalytic cognition: Memory, perception and concept learning. Bkz. G.H. Bower (Ed.), *The Psychology of learning and motivation: Advanced in research and theory* (Vol18). New York: Academic Press.

Kail, R. (1990). *The development of memory in children* (3rd Ed.). New York: Freeman.

Kellog, R.T. (1981). Feature frequency in concept learning: What is counted? *Memory and Cognition*, 9 (2), 157-163.

Klatzky, R.L., (1980). *Human memory: Structure and processes* (2nd Ed.). San Francisco: W.H. Freeman and Company.

Klatzky, R.L. (1984). *Memory and awareness*. San Francisco: W.H. Freeman and Company.

Labouvie-Vief, G., Schell, d.A. (1982). Learning and memory in later life. Bkz. B.B. Wolman, *Handbook of developmental psychology*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

Lerner, r.M. (1976). *Concept and theories of human development*. U.S.A.: Addison-Wesley Publishing Company, Inc.

- Maki, R.H. (1982). Why do categorization effects occur in comparative judgment tasks? *Memory and Cognition*, **10** (3), 252-264.
- Malt, B.C. (1989). An on-line investigation of prototype and exemplar strategies in classification. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, **15** (4), 539-555.
- Malt, B.C., Smith, E.E. (1982). The role of familiarity in determining typicality. *Memory and Cognition*, **10**, 69-75.
- Malt, B.C., Smith, E.E. (1984). Correlated properties in natural categories. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, **23**, 250-269.
- Mandler, J.M., Bauer, P.J., McDonough, L. (1991). Separating the sheep from the goats: Differentiating global categories. *Cognitive Psychology*, **23**, 263-298.
- Markman, E.M., Callanan, M.A. (1984). an analysis of hierarchical classification. Bkz. R. Sternberg (Ed.), *Advances in the psychology of human intelligence*, (Vol.2) , Hillsdale, NJ: Erlbaum.

- Markman, E.M., Hutchinson, J.E. (1984). Children's sensitivity to constraints on word meaning: Taxonomic versus thematic relations. *Cognitive Psychology*, **16**, 1-27.
- Masur, E.F., Gleason, J.B. (1980). Parent-child interaction and the acquisition of lexical information during play. *Developmental Psychology*, **16** (5), 404-409.
- McCloskey, M.E., Glucksberg, S. (1978). Natural categories: Well defined or fuzzy sets? *Memory and Cognition*, **6**, 462-472.
- McShane, J. (1991). *Cognitive development: An information processing approach*. Oxford: Basil Blackwell.
- Medin, D.L., Schaffer, M.M. (1978). Context theory of classification learning. *Psychological Review*, **85** (3), 207-238.
- Medin, D.L., Smith, E.E. (1981). Strategies and classification learning. *Journal of Experimental Psychology: Human Learning and Memory*, **7** (4), 241-253.

- Medin, D.L., Smith, E.E. (1984). Concept and concept formation. *Annual Review of Psychology*, **35**, 113-138.
- Mervis, C.B., Crisafi, M.A. (1982). Order of acquisition of subordinate, basic, and superordinate level categories. *Child Development*, **57**, 942-951.
- Mervis, C.B., Rosch, E. (1981). Categorization of natural objects. *Annual Review of Psychology*, **32**, 89-115.
- Miller, P.H. (1989). *Theories of developmental psychology* (2nd Ed.). New York: W.H. Freeman and Company.
- Murphy, G.L. (1982). Cue Validity and level of categorization. *Psychological Bulletin*, **91** (1), 174-177.
- Murphy, G.L., Smith, E.E., (1982). Basic-level superiority in picture categorization. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, **21**, 1-20.
- Murphy, G.L., Wisniewski, E.J. (1989). Categorizing objects in isolation and in scenes: What a superordinate is good for. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, **15** (4), 572-586.

Nakaruma, G.V. (1985). Knowledge-based classification of ill-defined categories. *Memory and Cognition*, **13** (5), 377-384.

Nelson, D.L., Canas, J., Bajo, M.T. (1987). The effects of natural category size on memory for episodic encodings. *Memory and Cognition*, **15** (2), 133-140.

Nosofsky, R.M., Clarke, S.E., Shin, H.J. (1989). Rules and exemplars on categorization, identification, and recognition. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, **15** (2), 282-304.

Onur, B. (1993). *Çocuk ve ergen gelişimi* (M.J. Gander ve H.W. Gardiner'den çeviri). Ankara: İmge Kitabevi. (Orjinal çalışma 1981'de yayınlanmıştır).

Omohundro, J. (1981). Recognition v.s. classification of ill-defined category exemplars. *Memory and Cognition*, **9** (3), 324-331.

Özçelik, D.A. (1982). 3.-11. sınıf (9-17 yaş) öğrencilerinde görülen biçimiyle kavram (söz dağarcığı) gelişimi. *Doçentlik Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

- Özeken, M., Gilleard, C. (1989). Remembering faces and drawings: A test of Hasher and Zack model of automatic processing in a Turkish sample. *Journal of Gerontology Psychological Science*, **44**, 122-123.
- Peynircioğlu, Z.F. (1988). Türkçe kategori normları. *İnsan Bilimleri Dergisi*, **7** (2), 133-185.
- Piaget, J. (1971). *The language and thought of child* (15th Ed.). New York: The World Publishing Company.
- Richards, D.D., Goldfarb, J., Richards, A.L., Hassen, P. (1989). The role of the functionality rule in the categorization of well-defined concepts. *Journal of Experimental Child Psychology*, **47**, 97-115.
- Rips, L.J. (1975). Inductive judgment about natural categories. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, **14**, 665-681.
- Rips, L.J., Shoben, E.J., Smith, E.E. (1973). Semantic distance and the verification of semantic relations. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, **12**, 1-20.

- Roberts, K. (1988). Retrieval of a basic-level in prelinguistic infants. *Developmental Psychology*, 24 (1), 21-27.
- Rosch, E. (1973 a). On the internal structure of perceptual and semantic categories. Bkz. T.E. Moore (Ed.), *Cognitive development and the acquisition of language*. New York: Academic Press.
- Rosch, E. (1973 b). Natural categories. *Cognitive Psychology*, 4, 328-350.
- Rosch, E. (1975 a). Cognitive representations of semantic categories. *Journal of Experimental Psychology: General*, 104, 192-233.
- Rosch, E. (1975 b). The nature of mental codes to color categories. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception, and Performance*, 1, 303-322.
- Rosch, E., Lloyd, B.B. (1978). *Cognition and categorization*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

- Rosch, E., Mervis, C.B. (1975). Family resemblances: Studies in internal structure of categories. *Cognitive Psychology*, **7**, 573-605.
- Rosch, E., Mervis, C.B., Gray, W., Johnson, D., Baye-Braem, P. (1976). Basic objects in natural categories. *Cognitive Psychology*, **8**, 342-439.
- Rosch, E., Simpson, C., Miller, R.S. (1976). Structural bases of typicality effects. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception, and Performance*, **2**, 491-502.
- Rosner, S.R., Hayes, D.S. (1977). A developmental study of category item-production. *Child Development*, **48**, 1062-1065.
- Ross, G. (1980). Categorization in 1 to 2 years olds. *Developmental Psychology*, **16** (5), 391-396.
- Roth, E.M., Mervis, C.B. (1983). Fuzzy set theory and class inclusion relations in semantic categories. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, **22**, 509-525.

Schneider, W., K rkel, J., Weinert, F.E. (1987). The effects of intelligence, self concept and attributional style on metamemory and memory behavior. *International Journal of Behavioral Development*, 10, 281-299.

Siple, P., Fischer, S.D., Bellugi, U. (1977). Memory for nonsemantic attributes of American sign language signs and English words. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 16, 561-574.

Smith, E.E., Shoben, E.J., Rips, L.T. (1974). Structure and process in semantic memory: A featural model for semantic decisions. *Psychological Review*, 61, 214-241.

Stern, L. (1985). *The structures and strategies of human memory*. Illinois: Dursey Press.

Şahin, N. (1988). *Bilişsel psikoloji: Zihin ve dil gelişimi*. izmir: Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Tager-Flusberg, H. (1985). Basic level and superordinate level categorization by autistic, mentally

retarded, and normal children. *Journal of Experimental Child Psychology*, **40**, 450-469.

Tanaka, J.W., Taylor, M. (1991). Object categories and expertise: Is the basic level in the eye of beholder? *Cognitive Psychology*, **23**, 457-482.

Thompson, N.D., Çengelci, N.B., Gabay, R., Kohen, E., Özekes, M. (1992). Age and problem solving with a familiar task: A Turkish sample. *Presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association*. San Francisco.

Tversky, A. (1977). Features similarity. *Psychological Review*, **84**, 327-352.

Tversky, B., Hemenway, K. (1984). Objects, parts, and categories. *Journal of Experimental Psychology: General*, **113** (2), 169-193.

Vigotsky, L.S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Waxman, S.R., Gelman, R. (1986). Preschoolers' use of superordinate relations in classification and language. *Cognitive Development*, 1, 139-156.

Zeytinoğlu ,S. (1980). Korunum kavramında iki farklı gelişim düzeyinde bulunan çocuklara, bu kavramın sözlü kural anlatımı yöntemi ile öğretilmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: A.Ü.Eğitim Fakültesi.

EKLER

EK I

Tablo.III.1.10.Akraba Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
abi	16.8	45.3
abla	18.2	21.3
aile	2.3	-----
amca	88.2	89.3
anne	37.3	10.0
anneanne	52.3	26.3
baba	43.2	11.3
babaanne	48.6	17.3
bacanak	10.5	15.3
baldız	10.0	22.7
büyükbaba	11.8	1.3
cicianne	1.4	-----
damat	3.2	-----
dayı	92.3	95.3
dede	52.7	30.0
dünür	3.6	-----
elti	4.1	-----
emmi	1.8	-----
enişte	40.0	24.7
gelin	4.5	-----
görümce	10.0	29.3
hala	88.6	97.3
kardeş	29.1	36.7

Tablo.III.1.10'a devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
karı	2.3	-----
kaynana	4.1	13.3
kayınbirader	10.0	10.7
kayınpeder	6.8	2.7
kayınvalide	5.5	10.7
koca	3.2	-----
kuzen	67.7	3.3
kız	1.4	-----
nine	9.1	1.3
oğul	3.2	-----
teyze	86.4	59.3
torun	15.0	2.0
yenge	47.7	53.7
yeğen	68.6	47.3
kayınbaba	2.7	-----
çocuk	1.4	-----
büyükanne	3.2	-----
kızkardeş	.9	-----
erkek kardeş	.9	-----
kayın	1.4	.7
sülale	0.9	-----

Tablo.III.1.10'a devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
eş	1.4	-----
kayınço	1.4	-----
kaynata	-----	.7

EK 2

Tablo.III.1.11. Balık Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
ahtapot	9.1	-----
akvaryum balıkları	5.0	-----
alabalık	17.7	16.0
balina	62.7	46.7
barbun	10.9	25.3
denizanası	4.1	-----
denizati	.9	-----
deniz kabuğu	.5	-----
dilbalığı	4.5	10.0
fok	12.3	-----
hamsi	86.8	88.0
istavrit	55.9	64.7
istiridye	5.0	2.0
japon balığı	13.6	-----
kalkan	9.1	-----
karides	1.9	6.0
kaya balığı	7.7	6.0
kedi balığı	8.2	-----
kefal	20.9	36.7
kılıç balığı	20.9	6.0
köpek balığı	71.4	26.0
lepistes	10.5	4.0

Tablo.III.1.11'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
melek balığı	6.4	-----
mercan	4.1	6.7
mezgit	1.8	2.0
midye	8.2	-----
moli	0.5	-----
mürekkep balığı	18.2	2.0
müren	15.0	-----
palamut	10.9	2.7
pirinha	10.5	-----
pisibalığı	4.1	-----
popalina	0.5	-----
sardalya	18.2	30.7
sazan	11.8	8.3
süs balığı	1.8	-----
levrek	18.6	20.0
lüfer	27.7	38.0
tavuk balığı	2.7	9.3
testere balığı	0.5	-----
ton balığı	2.7	3.3
torik	2.7	2.0
turanca	0.5	-----

Tablo.III.1.11'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
uskumru	24.1	64.7
yayın	2.3	----
yunus	44.1	10.7
yılan balığı	25.5	5.3
zargana	0.5	----
çipura	7.3	16.0
çiroz	0.9	----
çöpçü balığı	4.1	----
ıstakoz	1.4	----
vatoz	2.3	----
yengeç	3.2	----
havyar	2.3	----
su kaplumbağası	0.5	----
sarpa	0.5	----
orkinos	0.9	----
kalamar	0.5	----
lopez	0.5	----
karagöz	1.4	----
tekir	0.9	----
orfoz	0.5	----
somon	0.5	----

Tablo.III.1.11'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
kırlangıç balığı	-----	2.0
sinarit	-----	1.3
kolyos	-----	2.0
fongiri	-----	1.3
kara sazan	-----	4.7
beyaz sazan	-----	5.3
koppes	-----	2.7
iskorpit	-----	2.0

EK 3**Tablo.III.1.12. Bitki Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri**

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
bamya	4.5	-----
begonya	0.9	-----
biber	4.1	-----
deve tabanı	0.9	5.3
domates	3.2	-----
elma	2.7	-----
fesliğin	5.0	6.0
fasulye	2.3	9.3
enginar	1.4	-----
fidan	1.3	-----
gelincik	2.7	-----
göl	18.6	-----
hanımeli	3.6	-----
kaktüs	12.3	-----
karanfil	12.7	4.3
kavak	4.1	-----
kırçiceği	0.5	-----
lahana	1.8	-----
lale	8.6	-----
lavanta	4.9	-----
limon	1.4	-----

Tablo.III.1.12'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
maki	13.2	22.7
manolya	2.7	-----
menekşe	8.2	-----
meyva	15.9	8.7
mimoza	5.5	-----
muz	0.9	-----
okalıptüs	4.5	-----
orman	5.5	28.3
ot	53.6	32.0
papatya	14.1	-----
pathican	3.6	-----
portakal	5.5	-----
saksı çiçeği	0.5	-----
sarmaşık	6.8	3.3
sebze	20.9	12.3
selvi	5.9	-----
sümbül	5.9	-----
söğüt	3.2	-----
yasemin	12.7	-----
yonca	7.7	-----
yosun	5.0	-----
zambak	5.0	-----

Tablo.III.1.12'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
zeytin	6.4	-----
çam	20.9	-----
çimen	13.6	15.3
çınar	1.8	-----
ıspanak	0.9	-----
şeftali	1.4	-----
orkide	1.4	-----
kasımpatı	1.4	-----
marul	2.7	-----
zakkum	0.9	-----
aslanagzı	1.4	-----
akşam sefası	0.9	-----
palamut	0.9	-----
ayva ağacı	0.9	-----
meşe	0.9	-----
nilüfer	3.2	-----
çiçek	67.3	47.3
maydonoz	4.5	9.3
sardunya	0.9	-----
soğan	0.5	-----
turp	0.9	-----
tahıl	0.5	-----

Tablo.III.1.12'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
salatalık	0.9	-----
yulaf	0.5	-----
mantar	0.5	-----
çalı	3.6	30.0
nane	0.9	-----
çay	0.5	-----
fıstık	0.9	-----
buğday	4.5	42.7
mısır	0.5	27.3
çilek	1.4	-----
kabak	0.5	-----
patates	2.7	6.3
arpa	4.5	16.3
pamuk	0.9	-----
tütün	1.4	-----
kenevir	0.5	-----
ayçiçeği	0.9	-----
dereotu	0.9	-----
karabaşotu	0.5	-----
palmiye	0.5	-----
diken	0.5	7.3

Tablo.III.1.12'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
havuç	0.9	-----
açelya	0.5	-----
süs bitkileri	0.5	-----
iğde	1.4	-----
roka	0.9	3.3
kiraz	0.5	-----
vişne	0.5	-----
ayva	0.5	-----
sazlar	0.9	-----
kauçuk	0.9	5.3
bambu	0.5	-----
şeker kamışı	0.5	-----
kakao	0.5	-----
hindistan cevizi	0.5	-----
ananas	0.5	-----
kahve	0.5	-----
ısırgan otu	0.5	-----
nohut	0.5	12.0
mercimek	0.5	9.3
eğreli otu	0.5	-----

Tablo.III.1.12'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
leylak	0.5	-----
akasya	4.1	-----
asma	1.4	-----
aşk merdiveni	1.4	-----
ağaç	67.3	56.7
gürgen	1.4	-----
semizotu	0.5	-----
çayır	-----	6.0
haşhaş	-----	22.0
susam	-----	3.3
reyhan	0.5	-----
tere	-----	2.3
kök nar	0.9	-----

EK 4

Tablo.III.1.13. Çiçek Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
akşam sefası	13.6	-----
amber	3.6	-----
aslan ağzı	20.0	0.7
açelya	8.6	-----
aşkmerdiveni	4.1	1.3
begonya	16.8	20.7
deve tabanı	7.3	21.3
difenbahya	0.9	1.3
ev çiçekleri	0.5	-----
fesleğen	8.2	0.7
fulya	0.5	-----
gelincik	13.2	0.7
gelinteli	1.4	-----
gonca	3.6	0.7
gül	91.4	80.7
hanımeli	13.6	0.7
kaktüs	35.9	-----
karanfil	82.7	81.3
kasımpatı	23.5	1.3
kaynana dili	4.1	-----
kayısı çiçeği	3.6	-----
küpelı	10.0	-----

Tablo.III.1.13'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
kılıç	0.5	-----
kırçiçeği	6.4	-----
lale	55.0	58.7
lavanta	7.3	-----
leylak	18.2	-----
manolya	13.6	-----
menekşe	62.3	2.7
mine çiçeği	0.9	-----
mumçiçeği	0.9	-----
nar çiçeği	0.5	-----
nergis	20.9	-----
nilüfer	6.8	-----
orkide	25.9	20.7
ortanca	7.3	-----
panjur	0.9	-----
papatya	75.0	76.0
peygamber çiçeği	1.4	-----
sarmaşık	18.2	1.3
sümbül	43.2	78.0
tropik bitkiler	6.4	-----

Tablo.III.1.13'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
tül	1.4	0.7
yapay çiçekler	0.9	-----
yasemin	24.5	77.3
zakkum	15.9	18.7
zambak	38.2	21.3
çiğdem	1.4	-----
fil kulağı	0.5	-----
yaprak güzeli	0.9	-----
sardunya	5.5	1.3
maymun çiçeği	0.9	-----
küstüm çiçeği	0.5	-----
köpekağzı	0.5	-----
kelebek çiçeği	0.5	-----
kırmızı melek	0.5	-----
beyaz melek	0.9	-----
japon gülü	2.7	20.0
petunya	4.5	-----
afrika menekşesi	0.9	-----
begonvil	0.9	-----
krizantem	0.5	0.7
mimoza	0.9	-----
yılbaşı çiçeği	0.5	-----

Tablo.III.1.13'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
paşa kaldıran	0.5	-----
küçük hamım	0.5	-----
yonca	0.5	-----
kurdela	0.5	-----
cam güzeli	3.6	-----
kauçuk	0.9	-----
arap saçı	0.5	-----
telgraf	0.5	-----
maviş	0.5	-----
kardelen	1.4	-----
ful	5.5	1.3
erguvan	0.5	-----
atlas	0.9	-----
onbiray	0.5	-----
parlak mustafa	0.9	20.7
dalye	0.5	-----
rozet	0.5	-----
suluküpe	0.5	-----
glayol	0.9	-----
gelin duvağı	2.3	-----
yıldız çiçeği	0.5	-----
akasya	0.5	0.7

Tablo.III.1.13'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
kedi tırnağı	0.5	19.3
japon çiçeği	-----	0.7
beyaz zambak	-----	0.7
yediveren gülü	-----	0.7
kırmızı zambak	-----	0.7
limon çiçeği	-----	1.3
kırmızı gül	-----	1.3
ayçiçeği	-----	1.3
kraton	-----	1.3
kadife çiçeği	0.5	-----
paşa çadırı	0.5	-----
kına çiçeği	0.5	-----
aşkın gözyaşları	0.5	-----

EK 5

Tablo.III.1.14. Ev Eşyası Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
abajur	2.3	-----
askı	2.3	-----
avize	17.7	-----
ayna	10.5	-----
bant	0.9	-----
bardak	4.1	-----
biblo	1.8	-----
bornoz	1.4	-----
bulaşık makinası	33.6	35.3
buzdolabı	65.0	80.7
büfe	7.7	-----
bıçak	2.7	-----
çalışma masası	5.0	-----
çamaşır makinası	52,3	73.3
çatal	6.8	14.7
çek-yat	10.5	11.3
divan	25.0	16.0
dolap	20.9	16.7
duvar saati	2.8	-----
elektrik süpürgesi	15.9	10.0
fiskos masası	1.8	-----
fritöz	1.8	-----

Tablo.III.1.14'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
fırın	29.5	60.0
gardrop	12.7	10.7
gazetelik	0.5	-----
glysi dolabı	0.5	-----
gümüşlük	3.6	-----
halı	79.5	86.7
kanape	23.2	-----
karyola	14.5	-----
kasetçalar	0.9	-----
kaşık	5.5	15.0
kilim	5.9	73.3
kitap	0.5	-----
kitaplık	4.5	-----
koltuk	83.2	62.0
koltuk takımı	3.6	-----
komodin	4.1	-----
kültablası	1.8	-----
kütüphane	3.2	-----
lamba	3.9	-----
masa	78.6	34.0

Tablo.III.1.14'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
masa örtüsü	4.0	-----
mikser	2.3	-----
mobilya	12.7	8.0
mutfak eşyası	5.5	6.0
müzik seti	20.5	40.0
örtü	3.6	-----
paspas	9.5	-----
perde	38.2	22.7
pikap	0.9	-----
radyo	15.5	21.3
resim	1.4	-----
sandalye	66.4	36.0
sehpa	35.0	12.0
soba	16.8	8.0
süpürge	5.0	8.0
şezlong	0.9	-----
şofben	2.3	-----
tabak	3.6	12.7
tablo	13.6	-----
tabure	1.4	-----
telefon	6.8	8.0
T.V.	85.5	77.3

Tablo.III.1.14'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
T.V. dolabı	3.6	-----
terlik	6.4	-----
teyp	11.4	30.0
tualet masası	1.8	-----
ütü	9.5	-----
vestiyer	1.3	-----
video	9.1	13.3
vitrin	34.5	-----
yatak	47.3	42.0
yatak odası takımı	15.0	24.7
portmanto	7.8	-----
yemek masası	0.9	-----
yastık	5.5	-----
tencere	3.2	15.3
yorgan	7.7	11.3
aspiratör	1.4	-----
saat	0.9	10.0
saksı	1.8	-----
yatak örtüsü	0.5	-----
ayakkabılık	3.6	-----
tost makinası	0.9	-----
mutfak robotu	1.4	-----

Tablo.III.1.14'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
şömine	0.5	-----
çarşaf	1.8	-----
havlu	1.8	-----
vantilatör	0.9	-----
konsol	1.4	-----
ocak	1.8	23.3
limonluk	0.5	-----
şifonyer	0.5	-----
fön makinası	0.5	-----
elbise dolabı	2.3	-----
ranza	1.8	-----
minder	1.8	-----
şişe	0.9	-----
vazo	2.7	-----
iğne	0.9	-----
halıflesk	0.5	-----
yolluk	1.8	-----
telefonluk	0.9	-----
puf	0.9	-----
klima	0.9	-----
yemek takımı	0.5	18.7

Tablo.III.1.14'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
kavanoz	0.5	-----
kadeh	0.5	-----
uydu anteni	0.5	-----
ütü masası	0.9	-----
battaniye	0.5	10.7
dikiş makinası	0.5	-----
çiçek	0.9	-----
tül	1.4	16.7
kalorifer	1.8	-----
muşamba	0.5	-----
leğen	0.5	-----
oturma odası tak.	0.5	6.0
misafir odası	0.5	25.3
süs eşyaları	0.5	-----
cam eşyalar	0.5	-----
salon takımı	0.5	-----
tualet aynası	1.4	-----
temizlik eşyaları	0.5	-----
oda takımı	0.5	-----
iplik	0.5	-----
blender	0.5	-----

Tablo.III.1.14'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
tava	-----	15.3
tüp	-----	10.7
milangaz	-----	14.7

Tablo.III.1.15'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
kep	1.4	-----
kilot	11.8	38.0
kot	10.0	-----
kot pantolon	3.2	-----
kravat	8.6	52.7
kravat iğnesi	2.7	-----
lee	1.4	-----
lee cooper	0.5	-----
lewi's	4.5	-----
manto	13.2	15.3
mavi jean	11.4	-----
mayo	10.5	-----
mont	26.8	16.0
palto	23.6	24.7
pantolon	91.8	89.3
papyon	0.9	-----
pardesü	15.9	14.7
patik	2.7	-----
penye	5.0	-----
pijama	5.9	34.7
slip	1.4	-----
süeter	10.9	16.0

Tablo.III.1.15'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
sütyen	9.5	8.0
şal	1.8	-----
şalvar	8.2	-----
şapka	19.5	15.3
şort	46.8	8.7
takım elbise	8.2	7.3
tayt	18.2	43.0
terlik	4.1	22.0
tişört	73.2	1.3
tulum	1.8	-----
tunik	3.2	-----
tuvalet	3.2	-----
yağmurluk	8.2	-----
yelek	38.6	20.7
etek pantolon	0.9	0.7
entari	0.9	-----
bornoz	3.6	8.7
gecelik	9.1	-----
sweetshirt	2.7	-----
çanta	0.9	-----
döpiyes	0.9	0.7
kürk	2.9	-----

Tablo.III.1.15'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
kombinezon	0.9	----
füzo	0.5	----
strech	1.8	----
başlık	2.7	----
kaşkol	4.5	8.7
önlük	4.5	----
sabo	1.8	----
bluejean	1.8	----
pelerin	1.4	----
bermuda	2.3	----
streaples	0.9	----
jüpon	0.9	----
tayyör	0.9	----
sabahlık	3.6	----
lacoste	1.8	----
postal	0.5	----
jile	0.5	----
çarşaf	0.9	----
türban	0.9	----
kasket	0.9	19.3

Tablo.III.1.15'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
bikini	2.7	-----
aksesuar	0.5	-----
atkı	9.1	54.7
atlet	20.0	14.0
ayakkabı	34.1	22.7
badı	10.9	-----
bere	6.3	-----
blazer	5.0	-----
bluz	28.2	16.7
baş örtüsü	3.2	-----
adidas	0.5	-----
frak	-----	2.7
smokin	-----	2.0
anorak	-----	0.7
keten ceket	-----	4.0
triko ceket	1.4	1.3
deri ceket	-----	5.3
yün çorap	-----	14.7

EK 7**Tablo.III.1.16. Hayvan Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri**

	GENÇ %(N:220)	Y AŞLI %(N:150)
ağaçkakan	2.3	-----
ahtapot	2.7	-----
akbaba	5.9	-----
akrep	17.3	-----
arı	25.9	14.7
aslan	66.4	22.0
at	52.3	94.7
ateşböceği	6.8	-----
atmaca	2.3	-----
atsineği	2.7	-----
ayı	42.3	8.0
balina	30.5	20.7
balık	49.1	5.3
baykuş	8.6	-----
bit	6.8	-----
boğa	11.8	-----
bufola	0.5	-----
bukalemun	4.5	-----
bülbül	4.5	-----
böcek	16.8	-----
buzayı	0.9	10.0

Tablo.III.1.16'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
ceylan	12.3	-----
civciv	8.6	27.3
çakal	2.3	4.0
çekirge	3.2	5.3
çıyan	0.9	-----
çita	0.9	0.7
dağaslanı	0.9	-----
dana	7.3	20.0
denizanası	4.1	-----
denizati	0.5	-----
deve	21.8	7.3
devekuşu	1.4	-----
dinazor	5.9	-----
doğan	6.8	-----
domuz	13.6	6.0
ejderha	10.5	-----
eşek	49.1	86.7
fare	46.8	10.7
fok	5.9	-----
gergadan	15.5	16.7
fil	30.5	12.0

Tablo.III.1.16'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
geyik	12.3	30.7
goril	15.9	10.7
güvercin	8.2	27.3
hamamböceği	14.5	-----
hamsi	1.4	-----
hindi	5.9	-----
horoz	31.4	18.0
istakoz	8.6	-----
inek	59.1	22.0
jaguar	10.1	-----
kanarya	13.6	26.0
kanguru	12.7	3.3
kaola	10.5	-----
kaplan	46.4	24.0
kaplumbağa	25.9	14.0
karaca	2.3	-----
karafatma	2.3	-----
karasinek	0.9	-----
karga	12.7	-----
kartal	13.2	14.7
karınca	9.1	31.3

Tablo.III.1.16'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
karıncayten	1.4	-----
katır	5.9	-----
kaz	13.2	8.0
keci	86.4	94.0
kelaynak	1.4	-----
kelebek	17.3	15.3
keklik	1.8	-----
kene	2.7	-----
kertenkele	20.0	-----
keçi	30.0	60.0
keklik	3.2	-----
kırkayak	4.1	-----
kirpi	4.1	-----
kaola	0.9	-----
koç	2.7	2.7
kokarca	1.8	-----
koyun	42.3	48.0
kumru	22.3	19.3
kurbağa	23.2	7.3
kurt	13.6	11.3
köpek balığı	13.2	10.0
kuş	65.9	14.7

Tablo.III.1.16'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
kuğu	8.6	-----
kunduz	-----	14.0
kırlangıç	10.0	-----
köpek	90.0	92.0
köstebek	5.0	-----
kuzu	18.6	17.3
lama	2.7	-----
leopar	3.2	-----
leylek	6.4	20.7
lüfer	2.3	-----
manda	10.0	23.3
martı	10.0	-----
maymun	47.3	32.7
muhabbet kuşu	8.2	-----
orangutan	6.4	-----
oğlak	2.3	20.0
orka	0.9	-----
osuruk böceği	2.3	-----
öküz	20.9	9.3
ördek	20.9	37.3
örümcek	10.1	-----
palamut	0.9	-----
panda	6.4	-----

Tablo.III.1.16'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
panter	2.7	17.3
papağan	8.2	-----
pars	2.3	-----
penguen	10.5	-----
pirinha	2.3	-----
pire	1.4	-----
porsuk	0.5	-----
rakun	1.8	-----
salyongoz	3.6	-----
sansar	1.4	4.7
saka	1.8	-----
sazan	2.7	-----
serçe	8.2	10.7
sıçan	5.9	-----
sincap	23.2	21.3
sinek	23.6	-----
sivrisinek	2.3	-----
siyahdul	8.2	-----
solucan	10.5	3.3
su aygırı	8.6	12.0
su samuru	0.5	-----
sülük	0.5	-----
sığır	2.7	-----

Tablo.III.1.16'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
şahin	6.4	12.7
şempanze	2.3	-----
sülün	0.5	-----
tahtakurusu	17.7	-----
tavuk	43.6	22.0
tavuskuşu	7.7	-----
tavşan	49.1	32.0
tay	0.9	-----
tesbihböceği	2.3	-----
tilki	24.1	15.3
timsah	19.1	-----
tırtıl	6.4	-----
vatoz	0.9	-----
yarasa	10.0	-----
yengeç	9.1	-----
yunus	6.8	10.7
yılan	55.0	14.7
zebra	30.0	15.3
zürafa	42.7	12.0
japon balığı	4.5	-----
turna	0.9	-----
barbun	2.3	-----
hipopotam	2.8	-----

Tablo.III.1.16'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
istavrit	0.9	----
kefal	2.7	----
laos	0.9	----
kılıç	0.9	----
çipura	0.5	----
sardalya	0.5	----
dil balığı	0.5	----
kutup ayısı	0.5	----
pelikan	0.9	----
uğur böceği	0.9	----
bıldırcın	0.5	0.7
saksağan	0.5	----
sümüklü böcek	1.4	----
tazı	0.9	----
kümes hayvanları	0.5	2.3
beygir	0.5	----
semender	0.5	----
flamingo	0.5	----
torik	0.9	----
mercan	0.9	----
davar	0.9	----
su yılanı	0.5	----
ipek böceği	0.5	----

EK 8**Tablo.III.1.17. Hastalık Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri**

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
agorafobi	1.4	----
AIDS	60.9	----
allerji	3.2	----
anemi	13.2	0.7
anjin	3.2	----
apandisit	1.8	----
astigmat	2.3	----
bademcik	7.7	----
batın	1.4	----
bel fıtığı	1.4	1.3
bel kayması	0.9	----
boğmaca	30.5	2.0
histeri	0.9	----
kuş palazı	3.2	----
kabızlık	2.3	----
siyatik	2.7	----
varis	2.7	----
mongolizm	3.2	----
uykusuzluk	0.5	----
bronşit	11.8	----
başağrısı	12.7	1.3

Tablo.III.1.117'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
bulaşıcı hastalık.	1.4	-----
bunaklık	2.3	-----
böbrek hastalığı	8.6	-----
difteri	7.7	-----
diyabet	15.9	-----
enfarktüs	3.6	-----
fitik	3.6	15.3
grip	61.8	33.3
guatr	1.8	-----
gut	0.9	0.7
göz hastalığı	9.5	-----
hipertansiyon	10.5	-----
ishal	13.2	12.0
kabakulak	41.4	26.0
kalp	30.9	-----
kalp krizi	1.8	75.3
kalp yetmezliği	2.7	-----
kanser	74.0	23.3
kan kanseri	2.3	29.3
göğüs kanseri	-----	10.7
akciğer kanseri	2.3	11.3
rahim kanseri	-----	2.0
kireçlenme	10.5	0.7

Tablo.III.1.17'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
klastrofobi	0.5	-----
kleptomani	5.9	-----
kolera	10.5	10.7
kuduz	5.5	0.7
kusma	1.4	-----
kırık	0.9	-----
kızamık	44.1	31.3
kızamıkçık	6.4	0.7
kızıl	11.4	-----
kızılçık	5.5	-----
menejit	5.9	1.3
mide bulantısı	3.2	-----
migren	10.0	-----
miyop	1.4	-----
nevroz	0.9	-----
nezle	46.8	45.3
paranoya	2.7	-----
psikiyatrik bozuk.	1.4	-----
romatizma	25.5	52.7
sar'a	10.9	-----
sarılık	17.7	40.7
soğuk alma	3.2	-----
su çiçeği	24.5	30.7

Tablo.III.1.17'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
sıtma	3.2	27.3
tifo	16.8	26.7
ur	1.8	-----
tümör	-----	20.0
uyuz	3.6	-----
verem	56.4	68.0
zatürre	9.5	12.0
ülser	23.7	30.0
çocuk felci	10.5	0.7
öksürük	3.2	-----
şası	1.4	-----
şizofreni	5.9	-----
ççek	15.0	-----
dizanteri	6.8	-----
akıl hastalıkları	0.9	-----
felç	12.3	-----
kangren	2.3	-----
deri hastalıkları	0.9	-----
bağırsak enfeksi.	0.9	-----
sinüzit	4.1	-----
siroz	1.8	12.7
astım	0.9	-----

Tablo.III.1.17'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
tansiyon	2.3	-----
yüksek tansiyon	-----	10.0
düşük tansiyon	-----	11.3
kulak ağrısı	1.8	17.3
diş ağrısı	1.4	14.7
göz bozukluğu	-----	1.3
beyin felci	0.5	11.3
gastrit	3.6	1.3
böbrek taşı	0.5	-----
böbrek yetmezliği	-----	61.3
karaciğer hastalığı	0.5	-----
karaciğerbüyümesi	-----	30.0
böbrek taşı	0.5	-----
karın ağrısı	0.9	-----
bel ağrısı	0.5	-----
mide ağrısı	1.4	-----
safra kesesi	0.5	-----
mantar	0.9	-----
faranjit	1.4	-----
sarı humma	0.5	-----
orta kulak iltihabı	0.5	-----
hipermetrop	0.9	-----

Tablo.III.1.17'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
mide kanaması	3.2	-----
kadın hastalıkları	1.4	-----
veba	12.7	-----
tetanoz	5.9	-----
kemik erimesi	0.5	-----
hemofili	0.5	-----
sağırılık	0.5	-----
körlük	0.5	-----
humma	0.5	-----
paratifo	0.5	-----
frengi	1.4	-----
sistit	0.5	-----
bel soğukluğu	0.9	-----
beyin kanaması	0.9	-----
şişmanlık	0.9	-----
egzama	0.9	-----
psikosomatik has.	0.9	-----
çıkık	0.5	-----
fil hastalığı	0.5	-----
cüzzam	0.9	-----
sedef	1.4	-----
psikoz	0.5	-----

EK 9**Tablo.III.1.18. İçki Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri**

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
alkol	13.6	-----
beyaz şarap	18.6	33.3
birra	85.9	98.7
boğma rakı	1.8	-----
brandi	2.3	-----
kola	29.5	-----
cin	51.4	63.3
cin tonik	13.6	-----
efes pilsen	1.8	0.7
fanta	3.2	-----
incir rakısı	7.3	-----
kokteyl	18.6	-----
konyak	31.4	45.3
kımız	3.6	-----
kırmızı şarap	12.3	34.0
likör	28.2	33.3
malibu	13.6	14.0
martini	4.1	-----
mastika	1.8	-----
pepsi	4.1	-----
rakı	88.2	55.3
rom	6.4	-----

Tablo.III.1.18'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
safari	1.4	-----
soda	7.3	-----
tekila	6.4	-----
tuborg	0.9	0.7
viski	72.7	98.0
votka	58.2	44.0
şampanya	66.4	54.0
tonik	5.0	18.7
şarap	74.1	70.0
şıra	5.9	-----
ayran	5.5	-----
meyva suyu	5.0	0.7
cinfız	0.9	0.7
kahve	1.4	-----
çay	0.5	-----
limonata	0.5	-----
kapicino	0.9	-----
gazoz	0.9	0.7
balyoz	2.3	-----
meyvalı gazoz	0.9	-----
ada çayı	0.5	0.7
papatya suyu	0.5	-----

Tablo.III.1.18'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
bacardi	0.5	-----
portakal suyu	0.9	-----
vişne suyu	0.9	-----
şeftali suyu	0.9	-----
ispirto	2.3	-----
margarita	0.5	-----
süt	0.9	-----
türk kahvesi	0.5	-----
sütlü kahve	0.5	-----
ıhlamur	0.5	0.7
neskafe	0.5	-----
meyva kokteyli	0.5	-----
kakao likörü	0.5	-----
su	0.5	0.7
vermut	-----	0.7

EK 10**Tablo.III.1:19. Meslek Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri**

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
aşçı	20.0	3.3
aktrist	1.4	-----
aktör	3.6	-----
amele	0.5	-----
araba tamircisi	0.5	2.0
araştırma görevlisi	0.5	-----
avukat	51.8	72.0
ayakkabıcı	5.9	0.7
bakkal	14.1	8.0
bakıcılık	3.6	-----
bankacı	15.5	8.0
barmen	1.8	-----
başbakan	0.9	-----
belediye başkanı	0.5	-----
bilgisayar mühen.	1.8	28.7
borsacı	0.5	-----
boyacı	1.4	0.7
büro işi	0.5	-----
çaycı	5.0	7.3
çiçekci	1.4	-----
çöpçü	4.5	2.7
diyetisyen	1.4	-----

Tablo.III.1.19'a devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
diş hekimi	9.5	-----
dişçi	10.0	12.7
doktor	87.3	80.0
dozerci	2.7	-----
eczacı	20.9	5.3
ekmekçilik	1.4	-----
esnaf	6.4	-----
fotoğrafçı	2.3	8.0
garson	2.3	6.0
gazeteci	6.4	-----
gelirler kontrolörü	0.9	-----
gevrekçi	1.4	-----
gözlükçü	1.4	0.7
hakim	20.5	25.3
halkla iliş.uzmanı	2.3	-----
hattat	0.5	-----
hemşire	68.6	40.7
heykeltıraş	0.9	-----
hizmetçi	4.5	-----
hostes	2.3	4.0
imam	1.8	-----
işçi	32.3	3.3

Tablo.III.1.19'a devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
işletmeci	2.7	-----
işportacı	0.5	-----
kamarot	0.5	-----
kaptan	1.8	-----
kasap	3.6	-----
kimya mühendisi	2.3	-----
kitapçı	1.4	-----
kuaförlük	3.6	-----
kuyumcu	0.5	-----
laborant	0.9	-----
maliye müfettişi	1.4	-----
manav	6.4	6.0
manken	4.1	-----
marangoz	7.3	16.7
memur	24.5	4.0
mimar	14.5	-----
mobilyacı	5.0	10.7
muhasebeci	9.2	9.3
musluk tamircisi	4.1	-----
müdür	8.6	3.3
mühendis	51.4	18.7
müteahhit	4.5	-----

Tablo.III.1.19'a devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
müzisyen	0.9	-----
nalbant	0.5	-----
nalbur	0.5	-----
öğretmen	88.6	82.0
pazarlamacı	1.4	-----
pilot	6.8	4.0
piyanist	0.5	-----
polis	12.7	-----
psikolog	29.1	23.3
rehber	2.7	-----
reklamcı	1.8	-----
resepsiyonist	0.5	-----
ressam	5.9	0.7
sanatçı	5.5	-----
savcı	16.8	1.3
sağlık memuru	2.3	-----
sekreter	18.2	1.3
serbest meslek	1.4	4.0
sinema artisti	1.4	-----
spiker	4.1	-----
stilist	0.9	-----
sürücü	3.6	-----

Tablo.III.1.19'a devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
şarkıcı	1.8	2.0
şoför	20.0	25.3
tamirci	5.0	26.0
tekstil mühendisi	5.5	-----
temizlikçi	2.3	-----
terzi	8.2	49.3
tiyatrocü	2.3	-----
tuhafiyeci	4.1	10.7
turizmci	1.4	-----
turizm ve otelci	0.5	-----
vali	0.9	-----
vergi denetmeni	0.5	-----
yatırımcı	3.2	-----
yazar	0.9	-----
fizyoterapist	0.5	-----
fırıncı	0.9	-----
subay	1.8	1.3
sarraf	0.9	-----
elektrikçi	2.3	12.0
manifaturacı	0.5	-----
galerici	0.5	-----
itfaiyeci	0.5	-----

Tablo.III.1.19'a devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
kırtasiyeci	1.4	6.0
kapıcı	2.3	2.7
asker	0.5	-----
ebe	4.1	-----
tüccar	2.3	8.7
tornacı	1.8	9.3
emlakçı	1.4	-----
oyuncu	0.9	-----
berber	7.3	-----
kimyager	0.5	-----
çeşmeci	0.5	-----
yönetici	1.8	-----
otel yöneticisi	0.5	-----
çantacı	0.5	-----
züccacıyeci	0.5	-----
işveren	1.8	-----
taksici	1.4	-----
sayman	1.4	-----
güvenlik görevlisi	1.4	-----
komi	1.4	-----
aşçı yardımcısı	1.4	-----
soğuk mezeci	1.4	-----

Tablo.III.1.19'a devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
futbolcu	1.4	-----
voleybolcu	1.4	-----
hastabakıcı	1.4	-----
ziraat teknisyeni	0.5	-----
iç mimar	0.5	-----
inşaat mühendisi	0.9	30.7
sanaatkar	0.5	-----
bilgisayar prog.	0.5	-----
muavin	0.9	-----
astsubay	0.5	-----
teknisyen	0.9	6.0
bahçıvan	0.5	-----
hademe	1.8	-----
matematik öğret.	0.5	-----
fizik öğretmeni	0.5	-----
kimya öğretmeni	0.5	-----
biyoloji öğretmeni	0.5	-----
sınıf öğretmeni	0.5	-----
tekstil öğretmeni	0.5	-----
tarih öğretmeni	0.5	-----
coğrafya öğretmeni	0.5	-----
felsefe öğretmeni	0.5	-----

Tablo.III.1.19'a devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
veteriner	0.9	-----
vidanjörcü	0.9	-----
çiftçi	1.4	-----
sıhhi tesisatçı	1.4	-----
fizik mühendisi	0.5	-----
elektrik mühendisi	0.5	2.0
biyolog	0.5	-----
fizik tedavi-rehabi.	0.5	-----
baklavacı	0.5	-----
sucu	0.5	-----
madenci	0.5	-----
demirci	0.5	-----
kütüphane mem.	0.5	-----
cumhurbaşkanı	0.5	-----
milletvekili	1.4	-----
bakan	0.9	-----
insaatçı	0.9	0.7
anestezi uzmanı	0.5	-----
radyoloji uzmanı	0.5	-----
iktisatçı	0.5	-----
sporcu	0.5	-----
balet	0.5	-----

Tablo.III.1.19'a devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
camcı	0.9	-----
balıkçı	0.5	-----
şekerçi	0.5	-----
sosyolog	2.7	-----
ekonomist	0.9	-----
tezgahtar	0.5	2.3
bekçi	0.5	-----
makinacı	3.2	-----
kasiyer	1.4	-----
şef	0.9	-----
müfettiş	0.5	-----
büfeci	0.5	-----
lokantacı	0.5	-----
kaymakam	0.5	-----
milletvekili	1.4	-----
sütçü	0.5	-----
filozof	0.5	-----
profosör	0.5	-----
kantinci	0.5	-----
dökümancı	0.5	-----
müstahdem	-----	6.0
patron	-----	3.3

Tablo.III.1.19'a devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
makina mühendisi	-----	22.7
konfeksiyoncu	-----	1.3
halıcı	-----	0.7
alüminyumcu	-----	1.3
saatçi	-----	0.7
kahveci	-----	0.7
tesviyeci	-----	0.7
kaportacı	-----	0.7
T.V. tamircisi	-----	1.3

EK 11

Tablo.III.1.20. Meyva Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
acur	1.8	6.7
ananas	22.7	3.3
armut	79.5	71.3
ayva	52.7	13.3
badem	6.8	-----
böğürtlen	9.1	-----
ceviz	6.3	-----
darı	0.9	-----
dut	22.3	2.0
elma	96.8	77.3
erik	70.5	26.0
frenk elması	2.7	4.0
findık	5.0	3.3
greyfurt	18.2	24.7
havuç	6.8	-----
hindistan cevizi	9.5	10.0
hurma	3.5	-----
incir	32.3	4.7
karpuz	71.8	65.3
kavun	70.0	64.7
kayısı	62.3	6.7
kestane	4.1	2.7

Tablo.III.1.20'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
keçi boynuzu	1.3	-----
kiraz	71.3	29.3
kivi	40.9	2.7
limon	10.1	-----
malta eriği	4.1	-----
mandalina	76.3	79.3
muz	79.5	69.3
nar	34.5	16.7
portakal	89.5	95.3
salatalık	4.5	20.0
vişne	55.9	30.0
yeni dünya	16.3	-----
zerdali	5.0	2.0
üzüm	77.3	9.3
çağla	3.5	3.3
çağla badem	0.9	-----
çekirdek	0.5	-----
çilek	60.0	37.3
şeftali	77.3	26.0
şekerpare	0.9	-----
muşmula	9.1	10.0
kızılcık	1.8	1.3

Tablo.III.1.20'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
yemiş	1.4	-----
trunç	0.9	-----
bardacık	0.5	-----
avakado	1.4	-----
kelek	0.5	0.7
mürdüm eriği	0.9	-----
frenk elması	1.4	2.0
yer elması	1.8	4.0
iğde	0.5	7.3
fıstık	0.5	3.3
frambuaz	0.5	3.3
karadut	0.5	0.7
antep fıstığı	0.5	-----
üzüm	77.3	9.3
çağla	3.5	3.3
çağla badem	0.9	-----
çekirdek	0.5	-----
çilek	60.0	37.3
şeftali	77.3	26.0
şekerpare	0.9	-----
muşmula	9.1	16.7
kızılcık	1.8	1.3

EK 12

Tablo.III.1.21. Mutfak Eşyası Kategorisinin Üye Dağılım
Değerleri

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
aspiratör	9.5	0.7
baharatlık	3.6	-----
baharat seti	0.5	-----
baharat takımı	6.4	12.7
bardak	71.4	13.3
bardak altları	0.5	-----
bulaşık eldiveni	0.5	-----
bulaşıklık	2.3	13.3
bulaşık makinası	47.3	14.7
bulaşık sepeti	8.2	-----
buzdolabı	70.0	63.3
bıçak	72.3	18.7
cezve	21.8	0.7
çakmak	7.7	-----

Tablo.III.1.21'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
çakmak	7.7	-----
çatal	82.7	53.3
çay bardağı	13.6	1.3
çaydanlık	26.8	10.0
çay kaşığı	4.1	-----
demlik	0.9	1.3
deterjan	1.8	-----
dolap	7.7	0.7
düdüklü tencere	3.2	10.0
ekmek dolabı	0.9	-----
ekmek kabı	0.5	-----
ekmek kızartıcısı	5.5	-----
ekmeklik	2.7	0.7
el süpürgesi	0.5	-----
fritöz	28.2	40.7
fırın	60.5	74.7
havlu	1.8	2.0
kadeh	0.5	0.7
kahve fincanı	0.9	-----
kase	5.0	0.7
kavanoz	3.2	-----
kayık çanaklar	1.8	-----

Tablo.III.1.21'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
kaşık	87.3	52.0
kepçe	18.2	0.7
kevgir	5.0	-----
leğen	0.5	-----
masa	30.0	35.0
merdane	1.4	2.7
mikser	22.3	30.0
mutfak masası	2.7	-----
mutfak robotu	12.7	27.3
mutfak önlüğü	0.9	0.7
ocak	20.9	17.3
oklava	0.5	-----
önlük	0.9	-----
örtü	0.9	-----
perde	1.4	-----
peçete	4.1	0.7
püre makinası	0.9	-----
sahan	0.9	0.7
sandalye	16.4	50.0
sebzelik	8.6	16.7
semaver	0.5	-----
servis altları	0.5	-----

Tablo.III.1.21' e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
su şişesi	0.5	-----
sûrahi	8.2	14.0
süzgeç	15.9	1.3
şekerlik	5.5	1.3
tabak	85.9	64.0
tava	45.9	41.3
tencere	82.3	46.7
tepsi	32.7	0.7
tost makinası	10.9	-----
tuzluk	9.5	0.7
tüp	13.6	16.7
robot	0.5	-----
kibrit	1.4	-----
el bezi	1.8	2.7
yemek takımı	0.5	0.7
şişe	1.8	-----
mutfak dolabı	1.4	-----
huni	0.5	1.3
meyve sıkacağı	0.9	24.0
davlumbaz	0.5	1.3
su bardağı	3.2	14.7
maşrapa	0.5	1.3

Tablo.III.1.21'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
çöp kovası	3.2	36.7
çay tepsi	0.5	2.0
çay tabağı	1.8	-----
kaşık	0.5	0.7
tatlı kaşığı	0.5	0.7
meyvalık	0.5	23.3
yemek masası	1.4	-----
kahve makinası	1.4	-----
tutacak	1.4	14.0
altlık	0.5	-----
çorba kasesi	0.5	0.7
salata tabağı	0.5	0.7
meyva tabağı	0.5	14.0
blender	0.9	1.3
limon sıkacağı	0.5	0.7
sebze sepeti	0.5	-----
masa örtüsü	0.9	0.7
rende	0.9	0.7
süt takımı	0.5	0.7
yoğurt tabağı	0.5	-----
suarıtma makinası	0.5	-----
fincan	16.4	12.7

Tablo.III.1.21'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
tabure	0.5	0.7
süpürge	0.5	0.7
çanak	0.5	14.0
kristal	0.5	-----
porcelen	0.5	-----
biberlik	0.5	-----
dondurucu	0.5	0.7
yoğurt makinası	0.5	-----
mini fırın	0.9	1.3
yumurtalık	0.5	1.3
meyva sepeti	0.9	-----
soğutucu	3.6	-----
çay takımı	0.5	0.7
kahve takımı	0.5	0.7
ızgara	0.9	14.0
kepçe takımı	1.4	0.7
mutfak perdesi	-----	1.3
press	-----	-----
sofra altı	-----	0.7
sofra bezi	-----	0.7
mangal	-----	13.3
bulaşık leğeni	-----	10.7

EK 13

Tablo.III.1.22. Renk Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
askeri yeşil	0.5	-----
açık mavi	0.9	-----
bej	15.5	15.3
beyaz	94.1	70.0
bordo	41.4	13.3
buz mavisi	2.3	-----
cam göbeği	8.0	14.0
deniz yeşili	0.9	-----
ebruli	1.4	-----
ecevit mavisi	0.9	-----
eflatun	44.5	11.3
ela	10.5	-----

Tablo.III.1.22'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
gri	57.7	46.7
haki	1.8	-----
hardal sarısı	5.5	-----
kahverengi	66.4	54.7
kavuniçi	15.0	10.7
kestane	2.3	-----
kiremit rengi	1.8	-----
krem	21.8	10.7
külrengi	2.3	-----
kırmızı	94.1	93.3
lacivert	63.2	50.7
mat mavi	2.3	-----
mavi	98.2	56.7
mor	70.9	45.3
pembe	75.5	30.7
sarı	92.7	68.0
siyah	90.0	93.3
taba	9.5	-----
turkuaz	13.2	-----
turuncu	57.3	8.0
tırşı	0.5	-----
yavruağzı	25.5	12.7

Tablo.III.1.22'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
yeşil	94.1	63.0
toprak rengi	1.4	-----
leylak	4.5	4.7
gül kurusu	3.2	-----
vişne çürüğü	0.9	-----
portakal rengi	2.3	-----
somon rengi	1.8	-----
gök mavi	14.0	8.0
gece mavi	1.8	-----
çingene mavisi	1.8	-----
çağla yeşili	0.5	0.7
sıklamen	1.4	-----
kuzguni	2.3	-----
fuşya	0.5	-----
nefti yeşil	1.4	-----
oranj	0.5	-----
kızıl	1.4	-----
menekşe	1.4	-----
fosfor	1.4	-----
alacalı	0.5	-----
boz	0.5	-----
deve tüyü	0.9	-----

Tablo.III.1.22'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
nar çiçeği	1.4	14.0
ayva sarısı	0.5	0.7
çivit mavi	-----	17.3
ördek başı yeşil	-----	22.0
koyu yeşil	-----	9.3
açık yeşil	-----	17.3
portakal sarısı	-----	22.0
al	-----	6.7
şampanya rengi	0.5	-----
mantar beji	0.5	-----
lila	1.8	-----
kına rengi	0.9	-----
kurşuni	0.9	-----
ten rengi	0.5	-----
petrol mavisi	2.3	-----
sütlü kahve	0.9	-----
fıstık yeşili	0.9	-----
lame	0.5	-----
fildişi	0.5	-----
fosforlu pembe	0.5	-----
altın sarısı	0.9	-----
çimen yeşili	0.5	-----

EK 14**Tablo.III.1.23.Tasıt Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri**

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
araba	53.6	90.7
at	2.3	-----
at arabası	11.4	0.7
bisan	1.8	-----
bisiklet	55.5	30.7
BMW	5.5	1.3
boing 767	1.8	-----
denizaltı	3.6	1.3
deniz motoru	1.4	1.3
dolmuş	28.3	29.3
eşek	3.2	-----
fayton	5.9	1.3
vinç	1.8	-----
grayder	1.4	-----
otomobil	8.2	2.7
skoda	1.8	-----
tanker	0.9	-----
ambulans	1.4	-----
ring arabası	4.1	-----
feribot	7.7	2.7
ford	3.2	-----

Tablo.III. 1.23'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
gemi	41.8	12.0
helikopter	32.3	2.0
jet	5.0	-----
jip	10.0	-----
jumbo jet	3.2	-----
kamyon	60.5	19.3
kamyonet	27.3	3.7
kaykay	2.7	-----
kayık	5.5	0.7
kağrı	5.0	-----
lassa	0.9	-----
limuzin	1.8	-----
manda	1.4	-----
mazda	0.9	-----
mercedes	6.4	8.7
metro	10.5	-----
minibüs	55.9	2.0
mobilet	6.4	-----
motor	10.5	12.7
motorsiklet	46.8	9.3
opel	2.7	-----
otobüs	90.0	78.7

Tablo.III.1.23'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
otoray	0.9	-----
paten	1.4	-----
pikap	4.1	2.7
renault	1.4	-----
roro	0.5	-----
sal	9.1	10.7
suzuki	1.8	-----
taksi	56.4	4.0
tekne	7.7	-----
teleferik	5.5	-----
tofaş	3.2	-----
traktör	21.4	1.3
tramvay	26.4	0.7
tren	66.4	51.3
trolleybüs	15.0	-----
TIR	35.5	10.7
uçak	66.4	44.7
vapur	42.3	62.0
yat	7.3	-----
yelkenli	4.5	6.0
şavrolet	3.2	-----
kotra	3.2	-----

Tablo.III.1.23'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
bot	0.9	-----
araç	0.9	-----
el arabası	4.1	-----
planör	0.9	-----
dozer	2.3	-----
deniz otobüsü	0.9	-----
triporter	0.5	-----
tank	0.5	-----
füze	1.8	-----

EK 15**Tablo.III.1.24. Yemek Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri**

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
ananas	2.3	-----
araka	0.5	-----
armut	0.5	-----
ayran	4.1	-----
bakla	1.8	12.7
balık	16.8	27.3
köfte kızartması	0.5	0.7
bamya	18.2	34.0
barbunya	12.7	2.7
bezelye	10.0	6.0
biber	5.5	-----
biber dolması	4.1	3.3
bulgur pilavı	10.2	12.7
börek	19.1	5.3
börülce	12.7	-----
çilekli pasta	0.5	-----
çiğ köfte	1.8	-----
çorba	51.4	60.7
çılbr	1.4	-----

Tablo.III.1.24'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
dolma	30.5	41.0
domates	4.5	-----
dondurma	0.5	-----
döner	15.0	12.7
ekmek	4.1	-----
elma	0.5	-----
enginar	5.9	4.0
et yemeği	3.2	5.3
fasulye	29.5	46.0
güveç	2.7	-----
hamburger	17.3	-----
helva	0.9	4.7
ıspanak	10.9	36.0
imam bayıldı	8.6	9.3
iskender kebab	4.1	-----
kabak	4.5	3.3
karabiber	0.5	-----
karnıbahar	5.9	1.3
karniyarık	39.5	11.3
karpuz	2.3	-----
kavun	2.3	-----
et kavurma	3.2	14.0

Tablo.III.1.24'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
kebab	9.5	20.7
kek	1.8	-----
kereviz	3.2	2.7
kiraz	2.3	-----
kurabiye	2.3	-----
kuru fasulye	28.2	24.0
kuskus	0.9	-----
kuzu kapama	1.4	-----
kuşbaşı	0.5	-----
kırmızı biber	0.5	-----
kısır	0.9	-----
kıyma	2.3	-----
kızartma	30.9	30.7
köfte	38.2	56.0
lahana	8.6	15.3
lahmacun	2.3	-----
makarna	40.9	14.7
mandalina	2.3	-----
mantı	14.1	-----
mercimek	7.7	9.3
midye	0.5	-----
muhallebi	0.5	-----

Tablo.III.1.24'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
musakka	14.1	-----
muz	6.4	-----
nohut	9.5	29.3
omlet	6.4	-----
oturtma	0.5	-----
pasta	8.2	-----
patates	21.8	46.0
patates kızartması	3.6	6.7
patlıcan	22.7	22.7
patlıcan kebabı	0.5	0.7
paça	0.9	-----
peynir	4.5	-----
pide	0.5	-----
pilaki	2.3	-----
pılav	68.6	68.0
piliç	0.5	-----
pizza	6.4	-----
portakal	2.7	-----
pirasa	12.7	6.7
rus salatası	2.3	6.3
sahanda yumurta	0.5	-----
salam	4.5	-----

Tablo.III.1.24'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
salata	15.9	14.0
salatalık	0.5	-----
sandviç	0.5	-----
sarma	12.7	4.7
sebze	4.1	8.7
semizotu	0.9	-----
sos	1.8	-----
sulu köfte	0.5	5.3
süt	0.9	-----
şeftali	2.3	-----
şinitzel	0.9	-----
tatlı	6.8	-----
fava	6.8	-----
tavuk	13.2	20.0
tavuklu patates	0.9	-----
taze fasulye	3.2	2.7
turşu	2.7	-----
üzüm	2.3	-----
yoğurt	7.7	5.3
yumurta	3.6	-----
zeytin	3.2	-----
zeytinyağlı fasulye	1.8	-----

Tablo.III.1.24'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
menemen	3.2	-----
içli köfte	4.1	4.0
kadayıf	2.7	5.3
şiş kebabı	0.9	-----
tost	1.8	-----
pirzola	0.9	2.7
türlü	9.1	9.3
kahvaltı	0.9	-----
buğulama	1.4	-----
ezme	1.4	-----
kadın budu köfte	2.3	23.3
kelle paça	3.2	-----
yufka	0.9	-----
cacık	1.8	-----
meze	0.9	-----
tarhana çorbası	0.9	26.7
şehriye çorbası	15.0	10.7
biftek	2.3	-----
bonfile	2.3	-----
çukulata	1.4	-----
fırında kuzu	3.2	-----
ciğer	0.9	-----

Tablo.III.1.24'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
kapuska	0.9	19.3
kalbura bastı	0.9	-----
elbasan tava	0.9	-----
baklava	1.8	3.3
patates püresi	0.9	9.3
sucuk	0.9	-----
spagetti	0.9	-----
piyaz	0.9	-----
havyar	0.9	-----
hanım göbeği	0.9	-----
keşkek	0.9	-----
aşure	0.9	-----
et	-----	30.7
mercimek çorbası	0.5	38.0
lahana dolması	0.5	6.7
yoğurtlu çorba	-----	2.7
ezogelin çorbası	-----	13.3
yayla çorbası	-----	14.7
domates çorbası	-----	13.3
komposto	-----	4.0
işkembe çorbası	-----	5.3
yahni	-----	3.3

Tablo.III.1.24'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
kazandibi	-----	3.3
ciğer	-----	9.3
ızgara köfte	-----	6.0

EK 16**Tablo.III.1.25. Askeriye Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri**

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
alay	5.5	2.7
asker	50.0	69.7
askeri tim	0.5	-----
ast	2.3	-----
asteğmen	10.0	6.0
bahriye	0.5	-----
bayrak	1.8	6.0
binbaşı	39.1	22.7
birlik komutanı	0.5	-----
bomba	5.0	7.3
bölük	3.2	3.3
bölük komutanı	0.5	-----
ceza	0.5	-----
darbe	2.7	-----
disiplin	18.6	-----
askeri doktor	0.9	-----
donanma	0.5	8.7
emir	5.9	-----
er	45.9	3.3
erkek	1.8	-----
erken kalkmak	0.9	-----
general	35.5	7.3

Tablo.III.1.25'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
güven	1.4	-----
güvence	1.4	-----
güç	0.5	-----
gözcü	0.5	-----
haberci	0.5	-----
harbiye	0.5	-----
harp	1.8	6.0
hasret	0.9	-----
ihtilal	0.9	-----
iş	0.5	-----
jandarma	17.3	3.3
jip	5.5	-----
kamp	0.9	-----
komutan	37.3	-----
kule	0.9	-----
kurşun	0.9	-----
kıyafet	0.5	-----
mareşal	5.5	2.7
nizam	0.9	-----
nöbet	6.4	20.0
nöbetçi	1.4	-----
onbaşı	39.5	22.0

Tablo.III.1.25'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
ordu	15.5	2.0
otobüs	0.9	-----
panzerci	0.5	-----
PKK	0.5	-----
postal	2.3	-----
rahatlık	0.5	-----
rejim	0.9	-----
rütbe	9.5	-----
savaş	14.5	-----
savaş uçağı	0.5	-----
savunma	2.7	-----
silah	25.0	29.3
subay	65.9	23.0
tabanca	16.3	5.3
tank	24.5	11.3
terör	0.5	-----
teskere	3.6	-----
teğmen	33.2	2.7
top	20.0	7.3
tüfek	22.3	17.0
tüfekçi	0.5	-----
ucuzluk	0.5	-----

Tablo.III.1.25'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
uçak	7.3	1.3
uçaksavar	3.2	0.7
yaralı	0.5	-----
yeşil	0.9	-----
yolculuk	0.5	-----
yüzbaşı	43.2	29.7
zırhlı araç	3.2	-----
ülke güvenliği	0.5	-----
ünifforma	5.5	1.3
üst	0.5	-----
üsteğmen	17.7	2.7
çavuş	34.1	12.0
ölüm	0.9	-----
özlem	0.5	-----
şapka	0.9	-----
şehit	7.3	-----
çalışma	0.5	-----
komando	7.3	-----
mermi	1.4	-----
süngü	3.6	-----
içtima	4.6	-----
makinalı	0.5	-----

Tablo.III.1.25'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
helikopter	3.2	-----
kamyon	1.4	-----
baskı	0.9	-----
eğitim	0.9	7.3
koramiral	0.9	-----
oramiral	0.9	-----
erbaş	5.5	-----
albay	28.2	2.7
yarbay	22.3	4.0
gülle	6.8	-----
astsubay	25.0	1.3
korgeneral	7.7	-----
gazi	1.4	2.7
paşa	0.9	2.7
amiral	9.1	-----
dinamit	0.5	-----
denizci	2.7	4.0
orgeneral	15.9	11.7
tümgeneral	3.6	4.7
tim	0.5	-----
uzman çavuş	0.5	-----
cephane	1.4	1.3

Tablo.III.1.25'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
tabur	3.2	7.3
miğfer	1.4	-----
havacı	5.0	4.0
karacı	0.9	6.0
füze	0.5	-----
atom bombası	0.5	-----
savaş gemisi	0.5	-----
sivil savunma	0.5	-----
başçavuş	1.4	-----
üstçavuş	0.5	-----
tatbikat	0.5	-----
telsiz	0.5	-----
bot	1.4	-----
miralay	1.8	-----
kıdemli astsubay	0.5	-----
kıdemli başçavuş	0.5	-----
kışla	2.7	-----
yedek subay	1.4	-----
topçu	0.5	-----
süvari	0.9	-----
piyade	1.4	2.0
paraşütçü	0.5	-----

Tablo.III.1.25'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
mayın	0.5	-----
dayak	0.5	-----
ulaştırma	0.5	-----
radar	0.5	-----
torpil	0.5	-----
tuğgeneral	7.3	10.0
genel kurmay	0.5	-----
cephe	0.5	-----
gemi	0.5	-----
sancak	0.5	-----
su matarası	0.5	-----
terhis	0.5	-----
kalaşnikof	0.5	-----
askeri araç	0.5	-----
flama	0.5	-----
askeri erzak	0.9	-----
asker çantası	0.5	-----
asker giysisi	0.5	-----
denizaltı	0.5	-----
orduevi	1.8	-----
pilot	0.9	-----
yazıcı	0.5	-----

Tablo.III.1.25'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
koğuş	0.9	-----
talim	1.4	-----
ast-üst ilişkileri	-----	16.7
birlik	-----	8.0
inzibat	-----	3.3
havan	-----	5.3
roketatar	-----	6.0

EK 17

Tablo.III.1.26. Buġiteri Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
aksesuar	3.2	18.0
allık	15.9	-----
bilezik	33.6	14.7
boncuk	1.4	-----
broş	4.1	1.3
cilt temizleyici	0.5	-----
cüzdan	1.8	0.7
deoderant	12.7	-----
düğme	2.3	-----
eşarp	0.9	0.7
far	16.8	0,7
fondoten	8.6	-----
fırça	6.4	24.7
gece lambası	0.5	-----
glysi	0.5	-----
gümüş	7.7	-----
göz kalemi	11.4	-----
imitasyon takılar	1.4	-----
iplik	0.5	-----
iğne	0.5	-----
jöle	4.1	-----
janson kolonya	0.9	-----

Tablo.III.1.26'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
kalem	13.6	0.7
koku	3.2	-----
kol düğmesi	1.4	-----
kolye	57.7	41.3
kravat iğnesi	3.2	-----
krem	15.0	13.3
künye	11.4	-----
küpe	45.9	56.3
lastik	2.3	-----
losyon	7.7	-----
makyaj malzemesi	7.7	-----
nemlendirici	3.6	-----
oje	25.0	13.3
pamuk	4.5	-----
parfüm	38.2	0.7
pudra	13.6	-----
ruj	38.6	-----
saat	1.8	0.7
saç bantı	2.7	12.0
sprey	3.6	18.0
süs eşyaları	11.4	12.7
takı	13.2	13.3

Tablo.III.1.26'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
tarak	11.8	24.7
taç	10.0	12.0
toka	55.5	51.3
tonik	2.3	-----
yaka iğnesi	5.5	-----
yüzük	35.0	26.7
çanta	2.3	0.7
çorap	0.9	-----
şampuan	4.1	-----
rimel	10.0	24.7
kaset	0.9	-----
hediyelik eşyalar	1.4	-----
duvar eşyası	0.5	-----
kurumuş çiçekler	0.5	-----
müzik kutusu	0.5	-----
kemer	0.9	-----
anahtarlık	5.9	18.0
aseton	2.3	-----
ayna	1.4	13.3
halhal	4.1	-----
kolonya	7.3	-----
cımbız	3.6	13.3

Tablo.III. 1.26'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
makas	3.2	-----
firkete	0.9	0.7
gerdanlık	2.3	15.3
likit kalem	1.8	-----
sabun	1.4	-----
törpü	3.2	0.7
saç boyası	0.5	-----
altın	0.5	-----
alyans	0.5	-----
zümrüt	6.4	-----
zincir	-----	12.0

EK 18

Tablo.III.1.27. Değerli Taş Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
akik	14.6	20.7
altın	34.5	24.7
aytaşı	1.4	4.0
beyaz taş	0.9	4.0
elmas	92.3	62.7
gümüş	24.5	10.7
inci	38.6	34.7
lüle taşı	8.6	10.7
mercan	0.5	6.7
oltu taşı	3.6	-----
opal	1.8	9.3
pirianta	46.8	51.3
safir	5.9	28.7
turkuaz	5.0	9.3
yakut	56.4	64.0
yeşim	8.2	12.0
zümrüt	84.1	14.7
sedef	1.8	-----
firuze	3.2	-----
mermer	1.4	-----
platin	2.7	16.0
mücevher	1.4	11.3

Tablo.III.1.27'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
prinç	0.5	-----
siyah inci	0.5	4.0
burç taşları	0.5	6.0
kuvartz	0.5	-----
lal	1.4	6.7
granit	0.5	-----
bronz	2.3	7.3
kömür	0.9	6.0
hematit	0.5	-----
ametist	0.5	-----
dağ kristali	0.5	-----
brafit	1.4	-----
fildişi	0.5	-----
kristal	0.5	-----
beyaz inci	-----	3.3
kehribar	0.5	

EK 19**Tablo.III.1.28. Gaz Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri**

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
argon	3.2	-----
alev	-----	1.3
atmosfer	1.8	-----
ateş	-----	1.3
aygaz	9.5	-----
azot	40.0	52.0
benzin	23.2	18.7
bikarbonat	2.3	-----
doğalgaz	37.3	33.3
eksoz	3.2	-----
havagazı	24.1	22.0
hidrojen	43.2	52.0
karbon	11.8	27.3
karbondioksit	36.8	67.3
karbonmonoksit	5.5	-----
kolonya	4.5	-----
mazot	10.5	18.0
metan	10.5	-----
neon	6.8	-----
oksijen	59.1	90.0
ozon	3.2	-----
sülfür	0.5	-----

Tablo.III.1.28'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
trotosfer	0.9	-----
tüpgaz	39.5	25.3
yakıt	5.0	-----
motorin	0.5	-----
fuloil	0.9	-----
milangaz	2.3	-----
hava	7.7	20.0
helyum	2.7	-----
gazyağı	0.9	0.7
petrol	4.5	-----
su buharı	1.4	-----
sodyum	4.1	-----
kükürt	2.7	-----
kripton	0.5	-----
motor yağı	0.5	-----
klor	0.5	-----
çakmak gazı	0.5	-----
amonyak	0.9	-----
ispirto	0.9	-----
propan	0.9	-----
flor	0.9	-----
etan	1.8	-----

Tablo.III.1.28'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
mobilgaz	0.9	0.7
lipitgaz	0.5	-----
bütangaz	0.5	-----
odun	-----	23.3
kömür	-----	2.7
likitgaz	1.8	-----
petrolgaz	-----	0.7

EK 20**Tablo.III.1.29. Kanatlı Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri**

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
akbaba	12.7	0.7
arı	27.7	-----
arıkuşu	1.4	-----
atmaca	5.9	-----
baykuş	17.7	0.7
bülbül	18.6	-----
böcek	19.1	-----
civciv	5.9	4.0
deve kuşu	12.3	-----
güvercin	20.9	50.7
hindi	7.7	12.0
horoz	17.3	30.7
kanarya	22.3	14.0
kartal	34.1	26.0
kaz	16.8	30.7
kelaynak	6.8	-----
kelebek	21.4	0.7
kerkenez	1.8	-----
kumru	10.9	-----
kuş	70.9	80.7
kırlangıç	10.5	4.0
leylek	21.8	12.0

Tablo.III.1.29'a devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
martı	15.5	-----
muhabbet kuşu	19.1	-----
papağan	22.3	-----
penguen	8.2	-----
serçe	33.6	15.3
sinek	39.1	0.7
tavuk	38.6	60.0
tavuskuşu	16.8	12.0
uçanbalık	7.3	-----
yarasa	32.7	7.3
ördek	18.2	44.0
şahin	21.4	26.7
keklik	1.4	20.7
bıldırcın	6.8	22.0
karga	12.7	-----
saka kuşu	6.4	-----
doğan	7.3	-----
sivrisinek	5.0	-----
pelikan	1.8	-----
sığırcık	0.5	-----
kuğu	0.9	-----
çekirge	1.8	-----

Tablo.III.1.29'a devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
turna	0.5	-----
guguk kuşu	2.3	-----
uğur böceği	1.4	0.7
karasinek	0.9	-----
ağaçkakan	0.5	-----
balıkçıl	0.5	-----
kuğu	2.3	-----
hind kuşları	0.5	-----
elma kuşu	0.5	-----
albatros	0.5	-----
kanatlı karınca	0.9	-----
karatavuk	0.5	-----
tepeli	0.5	-----
turna	0.5	-----
cırcırböceği	0.9	-----
karabatak	0.5	-----
ateş böceği	30.5	-----
uçak	-----	15.3
helikopter	-----	2.0
melek	-----	12.7
karafatma	-----	0.9
üveyik	-----	12.7

EK 21

Tablo.III.1.30. Maden Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
aliminyum	25.9	6.0
altın	73.6	38.7
bakır	73.2	41.3
boksit	4.5	-----
bor	10.5	-----
brom	3.6	-----
bronz	2.3	-----
civa	9.6	37.3
çelik	11.4	-----
çinko	41.8	11.3
demir	50.5	27.0
elmas	22.3	16.7
fosfor	6.4	-----
granit	7.3	-----
gümüş	49.5	46.0
kobalt	7.3	-----
krom	34.1	18.7
kurşun	13.2	-----
kükürt	9.1	21.3
kömür	67.7	59.3
lal taşı	6.8	-----
linyit	37.7	49.3

Tablo.III.1.30'a devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
lityum	4.1	-----
lületaşı	4.9	-----
manganez	5.5	-----
mermer	4.5	-----
metal	2.3	-----
nikel	6.8	-----
petrol	33.2	-----
potasyum	3.6	-----
pırlanta	3.6	-----
sezyum	2.3	-----
su	1.8	-----
taş	3.2	-----
taş kömürü	6.8	11.3
uranyum	5.5	-----
zümrüt	12.7	-----
klor	0.5	-----
kok kömürü	3.6	8.7
yakut	0.5	-----
silisyum	0.5	-----
magnezyum	4.1	14.7
kalay	5.5	-----
platin	2.3	-----

Tablo.III.1.30'a devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
mangan	0.5	-----
inci	0.5	-----
cevher	1.4	3.3
banalt	0.5	-----
wolbrom	0.5	-----
kireç	0.5	-----
graft	0.9	-----
zımpara taşı	0.9	-----
boraks	0.9	29.3
tuz	0.9	6.0
kalsiyum	0.9	11.3
titanyum	0.9	-----
plütonyum	0.9	-----
helyum	0.9	-----
fosfat	0.5	-----
sülfür	0.9	-----
yeşim taşı	0.5	-----
tunç	2.3	-----
manezit	0.5	-----
sodyum	0.9	10.7

EK 22

Tablo.III.1.31. Mefrusat Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
aba	0.9	-----
banyo takımı	0.9	-----
battaniye	2.3	-----
beyaz eşya	0.9	-----
cibinlik	0.5	-----
dantel	4.5	-----
divan örtüsü	2.3	-----
düğme	5.5	-----
eşya	3.6	-----
farbela	0.9	-----
fermuar	0.5	3.3
fırfır	0.9	-----
giyecek	0.5	-----
güneş perdesi	2.3	-----
halı	4.1	-----
havlu	11.8	48.7
ipek	12.3	1.3
kadife	7.7	13.3
kalın perde	0.5	10.7
keten	3.6	-----
korniş	12.3	-----
kumaş	45.0	94.7

Tablo.III.1.31'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
makara	7.3	-----
makas	2.3	-----
masa örtüsü	7.3	-----
merserize	0.9	-----
mobilya	0.9	-----
mutfak takımı	8.6	-----
naylon	0.5	-----
oda takımı	0.9	-----
pamuk	0.9	-----
perde	55.5	88.0
perdelik	0.9	-----
poplin	0.9	-----
saten	2.3	-----
tekstil	0.9	-----
mezür	0.5	-----
tül	24.5	-----
tül perde	0.5	10.7
viskon	7.7	0.7
yastık	2.7	-----
yatak örtüsü	3.6	-----
çaydanlık altı	0.9	-----
çeyiz	10.9	-----

Tablo.III.1.31'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
örtüler	0.5	14.0
şifon	0.5	-----
küpür	0.5	-----
iplik	2.7	-----
iğne	0.5	-----
basma	2.3	7.3
elbise	1.4	-----
koltuk örtüsü	0.5	-----
etamin	0.5	0.7
gömlek	0.5	-----
etek	0.5	-----
pantolon	0.5	-----
ceket	0.5	-----
pazen	2.3	-----
çarşaf	3.2	70.0
yorgan	0.5	-----
bebek takımı	0.5	-----
nevresim	7.7	-----
empirme	0.9	-----
penye	1.4	-----
yünlü	0.5	-----
tülbent	-----	12.0

EK 23

Tablo.III.1:32. Memeli Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
anne	5.0	-----
aslan	13.6	20.0
at	17.3	34.7
balina	66.4	2.0
ceylan	1.8	0.7
deve	6.8	-----
dişi	1.4	-----
eşek	7.7	1.3
fok	5.9	18.3
goril	7.3	-----
inek	80.0	84.7
insan	71.8	52.3
jaguar	0.5	-----
kadın	9.1	0.7
katır	0.5	-----
keci	30.5	64.0
keçi	24.5	66.0
koyun	40.9	65.3
kuzu	15.0	33.3
köpek	40.5	64.0
maymun	27.7	-----
penguen	5.5	-----

Tablo.III. 1.32'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
tavşan	10.5	9.3
yarasa	33.2	0.7
yunus	34.5	-----
şempanze	3.2	-----
kanguru	11.8	-----
kurt	2.3	-----
fil	6.8	-----
ayı	6.8	-----
domuz	0.9	0.7
balık	4.1	0.7
orka	0.5	-----
zürafa	9.1	-----
fare	5.9	-----
tilki	10.0	8.7
kaplan	7.7	0.7
orangutan	1.4	-----
zebra	0.9	-----
sıçan	0.9	-----
sincap	0.5	-----
leopar	0.5	-----
baykuş	0.5	-----
öküz	5.9	-----

Tablo.III.1.32'ye devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
sürungen	1.8	-----
kuşlar	2.3	-----
geyik	0.9	1.3
manda	2.3	0.7
gergedan	0.5	-----
antilop	0.9	-----
köpek balığı	0.9	0.7
yılan	1.4	-----
solucan	0.9	-----
kertenkele	0.9	-----
timsah	0.9	-----
tırtıl	0.9	-----
buzacağı	0.9	-----
kısırak	0.5	-----
kirpi	0.5	-----
köstebek	0.5	-----
sansar	0.5	-----
karaca	-----	0.7
beygir	-----	15.3

Tablo.III.1.33. Sürüngen Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
akrep	5.5	47.3
bukelamun	16.8	-----
böcek	3.2	-----
ipekböceği	0.9	-----
kaplumbağa	16.8	39.3
kertenkele	73.6	53.3
kurt	1.4	-----
kırkayak	20.5	-----
salyangoz	17.3	34.7
solucan	53.2	67.3
sümüklüböcek	10.2	30.0
timsah	74.5	34.7
jaguar	0.5	-----
tırtıl	16.4	12
yılan	95.5	97.3
çıyan	2.3	-----
karınca	1.4	-----
sülük	3.2	-----
örümcek	0.9	-----
semender	0.5	-----
süleymancık	1.8	2.3

Tablo.III.1.33'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
iguana	1.8	-----
sıçan	0.9	-----
kurbağa	0.9	-----
köstebek	1.4	-----
kobra	0.5	0.7
boa	0.5	-----
çingiraklı yılan	0.5	-----
fok balığı	0.5	-----
karafatma	0.5	-----
kalorifer böceği	0.5	-----
fare	0.5	-----
engerek	0.5	0.7
kıza tüküren	0.5	-----
kuyruklu	0.5	-----
koyungözü	-----	24.0

EK 25

Tablo.III.1.34. Uyusturucu Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
afyon	0.5	0.7
alkol	1.8	5.3
bally	0.9	-----
eroin	87.7	77.3
esrar	63.6	52.0
hap	42.7	39.3
haplar	2.7	-----
haşhaş	11.8	32.7
hint keneviri	1.4	-----
ilaç	9.5	-----
içki	9.5	31.3
iğne	8.2	-----
enjektör	0.5	-----
şırınga	2.3	-----
kafein	3.2	-----
kokain	65.5	73.0
mariguna	5.0	-----
morfin	49.1	36.7
nikotin	3.2	2.3
sigara	20.5	52.0
sinir hapi	1.4	-----

Tablo.III.1.34'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
şarap	1.4	8.7
tiner	2.7	-----
uyku hapları	0.9	-----
yatıştırıcı	0.9	-----
zehir	2.3	-----
vitamin	0.5	-----
yapıştırıcı	12.3	-----
bira	0.5	10.0
LSD	0.9	-----
ispirto	0.5	-----
kolonya	0.9	-----
anason	0.9	-----
rakı	0.9	3.3
votka	0.9	-----
şampanya	0.5	-----
çay	1.4	-----
kahve	4.5	-----
narkoz	0.9	-----
tutkal	0.9	0.7
eter	0.9	12.7
nargile	-----	45.3

EK 26

Tablo.III.1.35.Ziynet Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
altın	37.7	18.0
alyans	7.3	-----
Atatürk altını	3.2	-----
bileklik	11.4	-----
bilezik	75.9	24.7
broş	22.3	-----
elmas	24.5	18.0
gerdanlık	47.3	53.3
gümüş	21.4	4.7
gözlük	0.9	-----
göğüs iğnesi	0.9	-----
hal hal	7.3	-----
hızma	2.3	-----
inci	3.2	13.3
kemer	1.4	-----
kolye	85.5	52.7
künye	60.9	4.0
küpe	80.9	50.0
madalyon	4.1	-----
mücevher	4.1	-----
pul	0.9	-----

Tablo.III.1.35'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
pırlanta yüzük	18.2	12.0
saat	35.0	13.3
safir	0.5	-----
sarı lira	2.3	-----
tarak	0.5	-----
tasma	0.9	-----
taç	4.5	-----
toka	7.7	-----
yeşim	0.5	-----
yirmidört ayar	0.9	-----
yonca	0.9	-----
yüzük	86.8	20.7
zincir	14.1	-----
zümrüt	12.3	4.0
çakmak	4.5	-----
takı	2.7	2.0
para	4.1	-----
yakut	5.5	10.0
yakut yüzük	-----	25.3
yakut taş	3.2	-----
zincir kolye	0.9	-----
trabzon işi	0.5	-----

Tablo.III.1.35'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
burç taşları	0.5	-----
nazar boncuğu	1.4	-----
cumhuriyet altını	7.3	-----
boncuk	1.4	-----
opal	0.5	-----
akik	0.9	-----
yaka iğnesi	0.9	-----
kol düğmesi	1.8	-----
kravat iğnesi	0.9	-----
sedef	0.5	-----
kravat tokası	0.9	-----
elmas yüzük	0.9	15.0
elmas kolye	0.9	-----
elmas bilezik	0.9	-----
elmas küpe	0.9	10.7
altın yüzük	0.9	11.3
altın küpe	0.9	10.7
şovalye yüzük	0.9	-----
gümüş takılar	0.9	-----
yakut takılar	0.9	-----
siyah inci	0.9	-----
lüle taşı	0.9	-----

Tablo.III.1.35'e devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
pirinç	0.9	-----
pırlanta küpe	-----	13.4
inci kolye	-----	14.7
altın kolye	-----	8.0
gümüş küpe	-----	9.3
zümrüt yüzük	-----	8.0
altın künye	-----	6.0
zümrüt küpe	-----	8.0
zümrüt bilezik	-----	2.7
zümrüt kolye	-----	1.3
zümrüt gerdanlık	-----	11.3
elmas gerdanlık	-----	9.3
mercan yüzük	-----	2.7

EK 27**Tablo.III.1.36.Züccaciye Kategorisinin Üye Dağılım Değerleri**

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
avize	4.5	14.7
ayna	1.8	1.3
bardak	66.8	71.0
biblo	8.2	20.7
bıçak	23.2	-----
cam	4.5	-----
cam eşya	2.3	10.7
cezve	5.9	20.0
çamaşır ipi	0.5	-----
çatal	36.4	35.3
çaydanlık	18.6	20.0
çay kaşığı	2.7	-----
çay tabağı	0.9	-----
çekiç	5.0	-----
çelik	0.5	13.7
çeyiz	0.9	-----
çivi	5.0	-----
çiçek	1.4	-----
çorap	0.9	-----
demlik	0.5	-----
duvar saati	0.5	-----

Tablo.III.1.36'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
ekmeklik	0.5	-----
ev aletleri	0.5	-----
faraş	0.9	-----
fincan	9.5	-----
hediyelik eşya	0.9	-----
huni	0.9	-----
ip	5.5	-----
iplik	2.3	-----
iğne	0.9	-----
kap-kacak	1.4	-----
kase	0.9	13.3
kaşık	36.4	38.7
kaşıklık	1.4	-----
kordela	4.5	-----
kova	5.5	6.7
kristal	0.9	1.3
küllük	1.8	-----
kül tablası	21.8	12.7
leğen	5.0	7.3
mandal	2.3	-----
masa	0.9	-----
masa örtüsü	0.9	-----

Tablo.III.1.36'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
maşrapa	0.9	-----
ütü masası	0.9	-----
parfümeri	0.5	-----
pasta takımı	0.9	0.7
porcelen	8.2	1.3
sandalye	0.5	-----
sehpa takımı	0.5	-----
sigaralık	0.5	-----
süpürge	5.5	-----
sürahi	25.9	-----
süs eşyası	5.0	6.7
süt takımı	0.5	15.3
şekerlik	4.5	1.3
tabak	58.6	56.0
tamir aletleri	6.8	-----
tarak	0.9	-----
tava	14.1	28.0
teflon	0.5	-----
tencere	41.8	34.7
tepsi	14.1	12.0
toka	3.2	-----
tost makinası	2.3	-----

Tablo.III.1.36'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
vazo	30.5	32.0
yapma çiçek	1.4	-----
yemek takımı	3.2	24.7
plastik eşya	1.8	-----
kavanoz	4.5	20.7
tuzluk	2.7	6.7
suzgeç	1.4	6.0
termos	0.9	-----
bulaşık selesi	2.3	-----
sebzelik	0.9	11.3
torba	0.5	-----
düdüklü	1.4	-----
lamba	0.5	-----
kepçe	0.5	-----
baharat takımı	1.8	-----
çay takımı	0.5	11.3
kahve takımı	0.5	-----
peçetelik	0.5	-----
maşa	0.9	-----
şarap bardağı	0.5	-----
rakı bardağı	0.5	-----
viski bardağı	0.5	-----

Tablo.III.1.36'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
şampanya bardağı	0.5	-----
servis tabağı	0.5	-----
meyva tabağı	0.5	-----
ekmek tabağı	0.5	-----
balık çatalı	0.5	-----
ayaklı kase	0.9	-----
resim	0.5	-----
tablo	0.9	-----
perde	0.5	-----
masa lambası	0.5	-----
halı	0.9	-----
paspas	0.5	-----
yorgan	0.5	-----
yastık	0.5	-----
yatak	0.5	-----
yatak örtüsü	0.5	-----
şamdan	0.5	-----
resim çerçevesi	0.5	-----
fritöz	4.1	-----
ekmek kızart.mak.	0.5	-----
blender	0.5	-----
çay bardağı	0.9	0.7

Tablo.III.1.36'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
diş fırçalığı	0.5	-----
desenli panolar	0.5	-----
banyo eşyaları	0.5	-----
kazan	1.4	-----
karabiberlik	0.9	-----
fermuar	0.5	-----
makara	0.5	-----
takı	0.5	-----
makas	0.5	-----
abajur	0.5	-----
pompa	0.5	-----
tas	1.4	-----
çanak	1.8	-----
mutfak robotu	0.5	-----
mikser	0.5	-----
buzdolabı	0.5	-----
çamaşır makinası	0.5	-----
fırın	0.5	-----
bulaşık makinası	0.5	-----
müzik seti	0.9	-----
şişe	0.5	-----
askı	0.5	-----

Tablo.III.1.36'ya devam

	GENÇ %(N:220)	YAŞLI %(N:150)
sabun kabı	0.5	-----
sepet	0.9	-----
meyvalık	0.5	-----
bakır süs	0.5	-----
fincan takımı	-----	51.3
porcelen eşyalar	-----	24.7
duvar süsü	-----	4.7
bulaşık sepeti	-----	8.0
limonluk	-----	6.7
cam şişe	-----	6.0
kadeh	-----	3.3
yemek tabağı	-----	8.0
salata tabağı	-----	6.7
porcelen tabak	-----	8.3
cam tabak	-----	14.0
çelik tencere	-----	8.3
çay fincanı	-----	8.3
su bardağı	-----	8.0

EK 28

Tablo.III.2.9.Genç ve Yaşlı Örneklemin 12 Kavramaİlişkin Tepki Süresi Değerleri

N=41	GENÇ		YAŞLI	
	x	S	x	S
YSÜRE	393.009	43.265	592.238	195.771
HSÜRE	411.162	50.840	629.196	209.648
MSÜRE	437.500	68.382	584.837	125.140
İSÜRE	414.130	68.996	577.031	134.616
GSÜRE	438.057	66.380	612.685	183.895
RSÜRE	453.582	51.069	669.035	529.421
BUJSÜRE	465.221	58.036	580.154	88.539
MEFSÜRE	477.370	71.229	671.737	301.111
GAZSÜRE	446.744	65.949	596.287	139.432
BİTSÜRE	441.492	68.811	608.269	178.181
USÜRE	461.929	51.082	605.695	143.935
SSÜRE	454.691	63.800	632.042	279.189

BIYOGRAFI

Yazar 6.Eylül.1963 tarihinde Adıyaman'da dünyaya gelmiştir. İlk, orta ve lise eğitimini Türkiye'nin değişik illerinde tamamladıktan sonra, 1980 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Psikoloji bölümüne girmiş ve 1985 yılında bu üniversiteden mezun olmuştur. Aynı yıl Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Gelişim Psikolojisi Ana Bilim dalında Yüksek Lisans eğitimine başlamış ve 1988 yılında "Kısmi saklamada aşına olunan ve olunmayan ilişkiye sahip modellerin pozisyonlarının çizim başarısına etkisi" konulu tez ile uzmanlık derecesini alarak mezun olmuştur. 1988 yılı Kasım ayında Ege Üniversitesi Psikoloji Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak girmiş ve 1990 yılında gelişim psikolojisi alanında açılan programa kayıt olarak, doktora çalışmalarına başlamıştır. Halen Ege Üniversitesi Psikoloji Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaya devam etmektedir.